

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΝΑΟΥΣΗΣ

Φιλώτας Κόκκινος - Ο Δήμαρχος

Συμβολή των γιατρών της Μακεδονίας
κατά τον Μακεδονικό αγώνα

Η μάχη της
Σιουμπανίτσας

Έτος 1956. Ο Δήμαρχος Φ. Κόκκινος με τον υπουργό Τάκο Μακρή

Στέφεν Χωάκινς

Επίδραση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης
στην υγεία του ανθρώπου

Οι νηρατώδεις και πως καταπολεμούνται

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Φυλάξτε τὰ τεύχη τῆς «Νιάουστας»

Παλαιὰ τεύχη μπορείτε νὰ προμηθευθεῖτε ἀπὸ τὰ γραφεῖα τοῦ Συλλόγου

Ἡ «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στηρίζεται στὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον

τῶν συνδρομητῶν τῆς

Παρακαλοῦμε νὰ μεριμνήσετε γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς

τοῦ ἐτους 1989

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

- 1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ
- 2) ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΜΗ ΚΑΡΑΤΑΣΙΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΙΨΟΥΝ
ΑΠΟ ΚΑΝΕΝΑ ΝΑΟΥΣΑΙ-ΓΚΟ ΣΠΙΤΙ

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

Βασ. Φιλίππου 21. Ὁρες λειτουργίας ἀπογεύματα Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βέροιας

“ΝΙΑΟΥΣΤΑ”

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ — ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΒ' - ΤΟΜΟΣ ΣΤ' - ΤΕΥΧΟΣ 45

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Οδυσσεύς Ντινόπουλος, Ελένη Μήτσαλα
Λευκή Σαμαρά - Αλέκος Οικονόμου

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Βασ. Φιλίππου 21 - 592 00 ΝΑΟΥΣΑ

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:

Γιάννης Καρατσιώλης - Γεωπόνος 60-331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:

ΕΤΟΣ 1956. Ο Δήμαρχος Φ. Κόκκινος
με τον υπουργό Τάκο Μακρή.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

Τυπογραφείο Αντώνη Μαυρογένη
Αντωνίου Καμάρα 3 Τηλ. 260-140
Θεσσαλονίκη.

Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

Εύχεται
στους συνεργάτες και
τους αναγνώστες
ΚΑΛΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ
ΚΑΙ ΧΑΡΟΥΜΕΝΟ 1989

Αγαπητέ φίλε,

Σήμερα η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» τιμά την μνήμη του Δημήτρου Φιλώτα Κόκκινου. Ο Φιλώτας Κόκκινος υπήρξε μια εξέχουσα και δυναμική προσωπικότητα. Ένας καταξιωμένος Δήμαρχος. Αγάπησε με πάθος την Νάουσα και ταυτίστηκε μ' αυτή: ΦΙΛΩΤΑΣ=ΝΑΟΥΣΑ. Εργάστηκε και πρόσφερε πολλά στην πόλη, όσο κανείς άλλος. Συνεργάτης του περιοδικού, μας ενημερώνει για τη ζωή και το έργο του. Ένα έργο πλούσιο και πολύπλευρο, που καλύπτει όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

***

Τέλη Νοεμβρίου 1988 στη Θεσσαλονίκη οργανώθηκε διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο για τα χίλια χρόνια από τον εκχριστιανισμό των Ρώσων. Πάνω από 60 κορυφαίοι βυζαντινολόγοι και σλαβολόγοι απ' όλο τον κόσμο πήραν μέρος στις εργασίες του Συνεδρίου. Το Συνέδριο τίμησε την ένδοξη πόλη της Θεσσαλονίκης και τους ισαπόστολους Κύριλλο και Μεθόδιο που συνέβαλαν αποφασιστικά στον εκχριστιανισμό των Σλάβων.

***

Στις αρχές του αιώνα, εδώ στη Μακεδονία στα δύσκολα χρόνια των μακεδονικών αγώνων, οι δάσκαλοι και οι παπάδες διαδραμάτισαν πρωτεύοντα ρόλο στην τόνωση και σφυρηλάτηση του Εθνικού φρονήματος. Η προσφορά, των δασκάλων και των παπάδων, είναι γνωστή. Δεν είναι όμως γνωστή, η προσφορά των γιατρών, στον Εθνικό αγώνα. Γι' αυτή μας μιλάει σήμερα ειδικός συνεργάτης.

***

Ο «πολιτισμένος» άνθρωπος τα κατάφερε να ζει μέσα σε μολυσμένο περιβάλλον. Η υγεία του ανθρώπου κλονίζεται σε μεγάλο βαθμό από την ατμοσφαιρική ρύπανση. Και το κακό συνεχίζεται. Ας προσεγγίσουμε το πρόβλημα και ας αγωνισθούμε για την επίλυσή του. Επί του προκειμένου, σήμερα φιλοεξομούμε σχετικό άρθρο ειδικού επιστήμονα.

***

Στις 5 Μαΐου 1905 και στην τοποθεσία Σιουμπανίτσα του Βερμίου δόθηκε μάχη μεταξύ των Ελληνικών ανταρτικών σωμάτων και του Τουρκικού στρατού. Συνεργάτης της «ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ» περιγράφει το ιστορικό της μάχης, σύμφωνα με τη σχετική έκθεση του Κ. Μαζαράκη.

Η

Συντακτική Επιτροπή

Περιεχόμενα

Ιστορικά — Λαογραφικά

Γλωσσολογικά — Αφιέρωμα

ΤΟΥΣΙΜΗ Γ.: Συμβολή των γιατρών της Μακεδονίας κατά τον Μακεδονικό Αγώνα	136
ΒΑΣΑΜΙΔΗ ΕΜ.: Οι αδελφοί Περγικάρη Χριστόδουλος και Μανωλάκης κατά τον Μακεδονικό αγώνα	140
ΣΠΑΡΤΗΣ ΝΙΚ.: Παροιμίες που λέγονται στη Νιάουσα	141
ΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ ΟΔΥΣ.: Διεθνές Επιστημονικό συνέδριο για τα χίλια χρόνια από τον εκχριστιανισμό των Ρώσων	144
ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΣΤΕΡ.: Η μάχη της Σιουμπανίτσα στο Βέρμιο	147
ΜΠΑΪΤΣΗ ΤΑΚΗ: Φιλώτας Κόκκινος - Ο Δήμαρχος	152
ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΣΤΕΡ.: Το γλωσσικό ιδίωμα της Νάουσας	157

Επιστημονικά — Λογοτεχνικά

Παιδαγωγικά — Ιατρικά

ΜΥΛΩΝΑ ΓΙΑΝ.: Στέφεν Χωάκινς	160
ΓΚΑΝΤΙΔΗ ΝΙΚ.: Επίδραση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην υγεία του ανθρώπου	164
ΧΙΟΝΙΔΗ Γ.Χ.: Η σχέση του «Δον Κιχώτη» του Μ. Θερβάντες και του «Ονόματος του Ρόδου» του Ουμπέρτο Εκο	168

Γεωργικά — Δενδροκομικά

ΣΠΙΝΘΗΡΟΠΟΥΛΟΥ ΧΑΡ.: Απόδοση 4 ποικιλιών μηλιάς σε διάφορα υποκείμενα	170
ΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ ΟΔΥΣ.: Δενδροκομικά θέματα	172

Ετήσια συνδρομή Ιδιωτών	1.000
Δήμοι, Κοινότητες, Συν/σμοί	2.500
Εξωτερικού δολλάρια	25

Κοινωνική και εθνική συμβολή των γιατρών της Μακεδονίας κατά την προετοιμασία και τη διεξαγωγή του Μακεδονικού Αγώνα

Γενικά επικρατεί η πεποίθηση πως το ισχυρό εθνικό φρόνημα των ελληνομακεδόνων, που έφθασε στην πληρέστερη και κορυφαία έκφρασή του κατά την εποποιία του Μακεδονικού Αγώνα, σφυρηλατήθηκε κυρίως από τον παπά και τον δάσκαλο.

Το ανέκδοτο όμως αρχαικό υλικό του Μακεδονικού Αγώνα μας αναγκάζει να ομολογήσουμε πως εκτός από τον παπά και τον δάσκαλο υπήρξαν και άλλοι κοινωνικοί παράγοντες, οι οποίοι, προσανατολισμένοι προς τον ίδιο εθνικό στόχο, δούλεψαν εξίσου θετικά τόσο πριν, όσο και κατά την ηρωϊκή περίοδο 1904—1908.

Δηλαδή, αν ερευνήσουμε διάφορα ανέκδοτα αρχεία, αποδεικνύουμε υλικό που μας αναγκάζει να αναγνωρίσουμε και άλλες κοινωνικές ομάδες ως σημαντικότερους εθνικούς παράγοντες και μερικές μάλιστα από αυτές, όπως λόγω χάρη την τάξη των γιατρών, να τους τοποθετήσουμε στην πρώτη γραμμή του εθνικού αγώνα, δίπλα στον παπά και στον δάσκαλο.

Πράγματι, αν λάβουμε υπόψη τη φύση του ιατρικού επαγγέλματος, εύκολα φανταζόμαστε ποιές δυνατότητες παρείχε το επάγγελμα αυτό για εθνική εργασία. Διότι είναι η μόνη κοινωνική ομάδα που επαγγελματικά ερχόταν σε άμεση επαφή, και μάλιστα σαν άγγελος σωτηρίας, όχι μόνο με τη λαϊκή μάζα, αλλά επιπλέον και με τις οθωμανικές αρχές. Δεν είναι δε λίγοι οι ασκησιματώδεις που εκτός από το προνόμιο που είχαν να μπαίνουν στα χαρέμια των Τούρκων, διέπρεψαν και ως θεράποντες γιατροί Μεγάλων Βεζυρηδών είτε ακόμα και Σουλτάνων.

Συνεπώς είναι πολύ σωστή η παρατήρηση ενός έλληνα προξένου στη

Μακεδονία πως «οι γιατροί είναι απαραίτητοι συνεργάτες του εθνικού αγώνα, εφόσον εισχωρούν παντού, όπου η ελληνική προξενική αρχή είναι δύσκολο να ενεργήσει».

Ξεκινώντας λοιπόν με τα δεδομένα αυτά, θα επιχειρήσουμε, βάσει αρχαικού υλικού, να εκτιμήσουμε τη στάση των γιατρών της Μακεδονίας απέναντι στην εθνική υπόθεση, καθώς και το μέγεθος της συμβολής τους στην προετοιμασία και τη διεξαγωγή του Μακεδονικού Αγώνα.

Για να έχουμε όμως ένα πλήρες διάγραμμα των παραπάνω αναφερομένων στόχων της μελέτης, θα πρέπει να ανατρέξουμε πολύ πιο πριν, στα πρώτα ακόμα χρόνια που το νεοσύστατο ελληνικό κράτος εγκαινίασε την επίσημη προξενική του παρουσία στη Μακεδονία, και έχοντας απειρηρία το χρονικό αυτό σημείο, να αρχίσουμε να επιστημαίνουμε και να σκιαγραφούμε την εθνική τους δραστηριότητα.

Όταν λοιπόν το 1834 εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη ο πρώτος έλληνας πρόξενος, ο Θεόδωρος Βαλιάνος, προκειμένου να γνωρίσει τον ελληνισμό και τα εθνικά μας συμφέροντα στη μακεδονική ενδοχώρα, τράφηκε, όπως έκανε αργότερα και ο διάδοχός του ο Σούτσος, προς τους επαρχιακούς γιατρούς, επιδιώκοντας μια στενή, επαφή και συνεργασία μαζί τους. Αυτό προκύπτει από τα προξενικά αρχεία, όπου ανιχνεύεται πυκνή και ενδιαφέρουσα αλληλογραφία με τον γιατρό Σπανδωνή στις Σέρρες, με τον γιατρό Λορέντζο Παρρή στα Βιτόλια, ακόμα και με τον γιατρό Τελέσφορο Κλέριτζη στα Γιάννενα.

Φαίνεται, δηλαδή, πως οι γιατροί

αποτελούν κύριες πληροφοριακές πηγές του προξένου και από αυτούς πληροφορείται για τα κατά τόπους

Του Γ. Τουσίμν

ελληνικά συμφέροντα που απαιτούσαν προξενική προστασία και επέμβαση.

Την ίδια εποχή, πέρα από τις συχνές μεσαδοθήσεις των γιατρών στις οθωμανικές αρχές για την προστασία των ελλήνων υπηκόων, σε επαρχίες βέβαια που δεν λειτουργούσε ελληνική προξενική αρχή, οι γιατροί προσέφεραν και μια άλλη εθνική υπηρεσία. Συνεργαζόμενοι και καθοδηγούμενοι από τον πρόξενο της Θεσσαλονίκης Βαλιάνο, ή τον πρόξενο της Πρέβεζας Μ. Σούτσο, συντελούσαν στην εξαγορά και απελευθέρωση πολλών ελλήνων και ελληνοίδων, που, κατά την πρόσφατη τότε ελληνική επανάσταση, είχαν συρθεί αιχμάλωτοι στη Μακεδονία και την Ήπειρο.

Μια άλλη αξιοσημείωτη συμβολή των γιατρών στην προάσπιση των ελληνικών συμφερόντων στη Μακεδονία κατά το πρώτο μισό του περασμένου αιώνα, είναι η επί τημύ προξενική ιδιότητα που κατά καιρούς έλαβαν αρκετοί από αυτούς. Βλέπουμε πολλά ανά την οθωμανική αυτοκρατορία υποπροξενεία ή προξενικά πρακτορεία, ελληνικά και ευρωπαϊκά, να διευθύνονται από τοπικούς γιατρούς, οι οποίοι σημειωτέο είναι άριστοι γνώστες του τόπου και της τοπικής οθωμανικής πρακτικής. Για την περίοδο αυτή για τη Μακεδονία έχουν αποδεικνωθεί ο Παρής στα Βιτόλια, ο Γερ. Κρητικός στην Καβάλα, ο Χρήστος σταθάκης επίσης στην Καβάλα, ο Κανακάρης στις Σέρρες, ακόμη και οι ανεπιτυχείς προσπάθειες για την

προξενοποίηση του γιατρού Ευσταθίου στο Μαλένικο. Λίγο αργότερα έχουμε την περίπτωση του γιατρού Σαλαμπάνδα που αξίζει να αναφέρουμε παρεμπιπτότως. Με εμπειροστατωμένες εκθέσεις ο πατριώτης αυτός γιατρός ενημερώνει την ελληνική κυβέρνηση κυρίως ως προς την αλβανική της πολιτική, διευθύνοντας ως πρόξενος το σπουδαιότερο πόστο για την ελληνοαλβανική προσέγγιση, το πόστο της Αυλίωνας.

Σαφώς διαπιστώνεται από την προξενική αλληλογραφία, πως η στενή συνεργασία μεταξύ γιατρών και πρόξενου συνεχίζεται στα επίπεδα αυτά, με πολύ ικανοποιητικά αποτελέσματα, μέχρι την εποχή που αρχίζουν τα κρίσιμα χρόνια του ελληνισμού της Μακεδονίας. Τα χρόνια δηλαδή που επακολούθησαν μετά τον Κοιμητικό Πόλεμο (1853) και την ανακήρυξη του Σχίσματος (1872), οπότε η Μακεδονία αρχίζει να γίνεται πεδίο φυλετικών και εκκλησιαστικών ανταγωνισμών.

Αρκεί να αναφέρουμε πως είναι έργο γιατρών πολλά υπομνήματα και ψηφίσματα Κοινοτήτων, υπογραμμένα και σφραγισμένα από εκατοντάδες μακεδονικούς πολιτιστικούς συλλόγους και ιανάφια, προς την την Προεδρευτική Συνδιάσκεψη της Κωνσταντινουπόλεως.

Συγκεκριμένα το περίφημο υπομνήμα Βοδενίων, μνημειώδες έργο προσέγγισης των Μακεδονικών πραγμάτων και πολυεπίπεδο κατά της ολαδικής παραίστησης και επιδουλή, όπως μας πληροφορεί ο Νεολόγος της Κωνσταντινουπόλεως, είναι έργο δύο εδessaίων γιατρών, για τους οποίους παραθέτει το ακόλουθο σχόλιο: «Υπογράφομεν τους δύο εν Βοδενίσι ιατροί Ρίζον και Δημητριάδη δια του εν λόγι πόνθημα, το οποίον εις επόμενα φύλλα μας, θα σχολιάσαμε δέοντως λόγω της μεγάλης σπουδαιότητός του».

Πράγματι, είναι σπουδαιότατο το κείμενο αυτό, διότι δεν προέρχε-

ται από πολιτική ή διπλωματική γραφίδα, αλλά είναι η φωνή της καρδιάς δύο μακεδόνων πατριωτών, γιατρών στην προκειμένη περίπτωση, οι οποίοι, προκειμένου η Συνδιάσκεψη να καθορίσει τα εθνολογικά όρια της μελλοντικής Βουλγαρίας, με παρρησία, από τη μια μεριά συμπληρώνουν τις ελλείψεις γνώσεως των αντιπροσώπων των Μεγάλων Δυνάμεων για την εθνολογική σύνθεση των Τμημάτων που επρόκειτο να μεταρρυθμισθούν, και από την άλλη, ανατρέπουν την επιχειρηματολογία του Ιγνάτιεφ πως δήθεν στη Μακεδονία και τη Θράκη υπερτερούν οι Σλάβοι.

Επίσης έχουμε άφθονα αρχειακά στοιχεία που μας βεβαιώνουν πως η συμβολή των γιατρών υπήρξε μεγάλη και στον ξεσηκωμό των Ελληνικών Κοινοτήτων και σε δύο άλλες κρίσιμες εξάρσεις του Μακεδονικού Ζητήματος.

Πρώτον στον ξεσηκωμό τον καιρό που κινδύνεψαν τα Πατριαρχικά Προνόμια, και δεύτερον κατά την προετοιμασία της ελληνικής ετοιμότητας για περίπτωση Δημοψηφίσματος, όταν επρόκειτο να εκδοθούν από την Πύλη τα λεγόμενα Βεράτια για την εγκαθίδρυση Σχισματικών επισκόπων σε Μητροπόλεις της Μακεδονίας, γεγονότα που σήμαιναν από τη μια μεριά τη μείωση του κύρους των Πατριαρχείων και από την άλλη την ενίσχυση της πανσλαβιστικής προπαγάνδας.

Όσον δε αφορά το δεύτερο ισχυρό όπλο της ελληνικής πολιτικής, το όπλο των εκπαιδευτικών, εκκλησιαστικών και πολιτιστικών μέσων που εφαρμόζει εντατικά η ελληνική κυβέρνηση κατά την εποχή αυτή, σποκίζεται και η πολιτική αυτή κατά ένα μεγάλο μέρος στη συμμετοχή και στη σύμπραξη των τοπικών γιατρών.

Εκτός του γεγονότος ότι είχε καταστεί πλέον θεσμός να διατελούν οι γιατροί εφοροεπίτροποι στα Ελληνικά Εκπαιδευτήρια και Σχολεία,

βλέπουμε πως οι Μακεδονικοί Φιλεκπαιδευτικοί Σύλλογοι που ιδρύθηκαν την ίδια εποχή και χάρη σ' αυτούς άνοιξε η ελληνική παιδεία στη Μακεδονία, ανάμεσα στα ιδρυτικά τους μέλη έχουν πολλούς γιατρούς, οι οποίοι μάλιστα σε πολλές πόλεις κρατούν την Προεδρία ή τη Γραμματεία των Συλλόγων. Ο γιατρός, λόγω χάρη, Μ. Παπαδόπουλος είναι ο πρόεδρος και η ψυχή του Μακεδονικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου στη Θεσσαλονίκη. Το ίδιο και οι γιατροί Ι. Θεοδορίδης στις Σέρρες και Ρίζος στα Βοδενά.

Ύστερα από τα παραπάνω, ασφαλώς δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι κατά τα Πηγεμινικά καταδιώκονται και δύο εξέχοντες γιατροί της Κατορίας, ο Σώμος και ο Βούζας.

Σαν εστίας εθνικής εργασίας σφείλουμε να αναφέρουμε και τα διάφορα Νοσοκομεία που ιδρύθηκαν και λειτουργήσαν στα κρίσιμα χρόνια και σε επίκαιρες θέσεις με σκοπιμότητες αποκλειστικά εθνικές. Αρκεί να αναφέρουμε για παράδειγμα το Νοσοκομείο Ευαγγελισμού των Βιτινίων που ιδρύθηκε και λειτουργήσε με καθαρώς εθνικές προσοπτικές και το Νοσοκομείο που ίδρυσε η εν Βοδενίσι Αδελφότης Νέων στα Βοδενά με διαφανέστατους εθνικούς στόχους.

Εκτός από τον εκπαιδευτικό τομέα, γιατροί πρωταγωνιστούν και σε πολλούς άλλους τομείς της εθνικής εργασίας. Ζητήματα κοινοτικά, μητροπολιτικά, ακόμα δε και προξενικά, που ζημίωναν την εθνική υπόθεση, συχνά λύνονται κατόπιν επεισόσεων και υποδείξεων γιατρών. Ένα σπουδαιότατο δε δοκιμμένο του μακεδονικού ελληνισμού, η επαναστατική προκήρυξη της προσωρινής κυβέρνησης της Μακεδονίας, που υπογράφηκε στο Λιτόχωρο στις 19 Φεβρουαρίου 1878, φέρει την υπογραφή και του μακεδόνα γιατρού των χωριών του Ολύμπου Αθαν. Αστερίου Βέροιας

Επίσης οι γιατροί συχνά γίνονται φορείς και προωθούν στον μακεδονικό χώρο νέες και προοδευτικές ιδέες της εποχής τους. Παράδειγμα έχουμε τον γιατρό των Βιτωλίων Αναστ. Βαφειάδη, ο οποίος, εκτός του ότι κατά το 1860 υπήρξε ένας, αν όχι ο κυριότερος, από τους ιδρυτές της περίφημης Λέσχης των Βιτωλίων, της οποίας η γαριβαλδινή υφή είναι καταφανέστατη, αλλά επίσης πλέον υπήρξε και γαριβαλδινός πολεμιστής στη Σικελία. Ακόμα μπορούμε να αναφέρουμε και τον καταγόμενο από την Αχρίδα διαπρεπή γιατρό της Θεσσαλονίκης Δημ. Μαργαρίτη (1853-1932), ο οποίος, παράλληλα με τις εθνικές του υπηρεσίες, υπήρξε ιδρυτικό και σημαίνον πρόσωπο της Τεκτονικής Στάς της Θεσσαλονίκης, που σημειώτες για τον λόγο αυτόν μία από τις σημερινές τεκτονικές στοές της πόλης φέρει το όνομά του.

Από τα πρώτα ακόμα κρίσιμα χρόνια του ελληνισμού της Μακεδονίας δεν διέλαθε της προσοχής της ελληνικής κυβέρνησης η εθνική χρησιμότητα των γιατρών. Αυτό φαίνεται από μια σειρά εγκυκλίων του Υπουργείου των Εξωτερικών προς τις προξενικές αρχές της Μακεδονίας και της Θράκης σχετικά με την ένταξη των γιατρών στο εθνικό πρόγραμμα. Σε μια σχετική εγκύκλιος του έτους 1884 ο τότε Υπουργός των Εξωτερικών Αλ. Κοντοσταύλος αναφέρει: «Αφ' ης ανελάδομεν την διεύθυνσιν του επί των Εξωτερικών Υπουργείου, είλομεν συντόμως μεριμνήσει και περί αποστολής εξ Ελλάδος ιατρών, εις τα διάφορα κέντρα της Μακεδονίας και περί ενός εκ των συντελεστικών εις την διάδοσιν των εθνικών ιδεών και την ενίπνυσιν του ελληνισμού μέσων».

Γίγνε προτείνει δηλαδή ο Κοντοσταύλος την αποστολή από την Ελλάδα στην Μακεδονία ορισμένων γιατρών με απολυεπιστολικό σκοπό την εθνική ένταξη και την με την επαγγελματική ιδιότητα

Εννοείται δε πως τις δαπάνες είχε αναλάβει και στην περίπτωση αυτή η «ευσεβής πηγή», όπως αποκαλείτο για ευνόητους λόγους, ο προϋπολογισμός του Συλλόγου Διάδοσεως των Ελληνικών Γραμματίων. Αυτόνομο είναι πως την ιδέα επικροτούν απόλυτα στις απαντήσεις τους όλοι ανεξαιρέτως οι πρόξενοι της Μακεδονίας.

Άλλη συστηματική προσπάθεια προς την κατεύθυνση αυτή, από μέρους της ελληνικής κυβέρνησης, έχουμε και κατά το 1891. Κατά το έτος αυτό το Υπουργείο των Εξωτερικών απηύθυνε νέα ειδική εγκύκλιος προς όλες τις ελληνικές αρχές της Μακεδονίας, την υπ' αρ. 1301 του έτους εκείνου, σχετικά με το εφικτό της αποστολής και εγκατάστασης επιστημόνων γιατρών στα εθνικά κέντρα.

Οι προξενικές απαντήσεις, εκτός που ομιλούν και πάλι ευφύμως για την ήδη αυτοδούλω προσφερομένη εκ μέρους των εγχωρίων γιατρών εθνική εργασία, έχουν κοινή συνισταμένη τη γνώμη πως «παρά την οικονομική κακοδαιμονία που πλήττει τους περισσότερους εξ αυτών, το μέτρο είναι εκ των τελεσφορότερων». Πράγματι, το μέτρο αυτό εφαρμόσθηκε και φαίνεται πως απέδωκε πολύ αποτελεσματικό.

Έκτοτε οι γιατροί αποβαίνουν ακόμα πιο στενοί και ουσιώδεις συνεργάτες των προξένων σε όλες τις εξάρσεις του Μακεδονικού Ζητήματος.

Οι εμπιστευτικές επιστολές του Ρίζου από τη Σερβία, του Επαμεινώνδα Σακελλαροπούλου από τα Βοδενά και αργότερα από τη Σερβία, του Δημ. Κυβερνίδη από το Γευγελί, του Τούρτουλη από την Κορυτσά, που τις βρίσκουν σήμερα οι ερευνητές στο Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου των Εξωτερικών, είναι εκθέσεις με καθαρώς πολιτικό χαρακτήρα και οι περισσότερες τίθενται υπόψη του Υπουργείου ή του Συλλόγου Δι-

αδόσεως των Ελληνικών Γραμματίων για τη χάραξη του πολιτικού μακεδονικού προγράμματος.

Φαίνεται όμως, πως οι Τούρκοι από ακριτομύθιες δεν εδράδωναν να λάβουν γνώση του ρόλου των γιατρών. Αυτή την πληροφορία διδόταν προς την ελληνική κυβέρνηση πρόξενος του Μοναστηρίου Κιουζέλι - Πεζάς, προσθέτοντας: «Νομίζω μάλιστα ότι και ειδική προς τούτο διαταγή εξεδόθη προς τας εν Μακεδονία Αρχάς, έκτοτε δε ελήφθη υπ' αυτών το μέτρον του συστηματικού παραγκωνισμού των ομογενών ιατρών προκειμένων περί θέσεων δημοσίων ή δημοτικών».

Τέτοιες περιπτώσεις έχουμε πολλές, και αναφέρω πρόχειρα την απομάκρυνση από τη θέση του δημοτικού γιατρού Μπατρίνου στην Καστοριά και ενός γιατρού στην Ελασσόνα.

Την ίδια γνώμη, όσον αφορά την εθνική ωφέλεια που προκύπτει από την εθνική εργασία των γιατρών, εκφράζει και ο διερμηνέας της ελληνικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη Γ. Τσορμπατζόγλου, ο οποίος, σημειωτέο, είναι άριστος γνώστης των τεκταινομένων από τη σλαβική προπαγάνδα σε βάρος των ελληνικών δικαιών στη Μακεδονία. Στην έκθεσή που υπέβαλε προς την ελληνική κυβέρνηση από την περιόδο του στη Μακεδονία σε μια πολύ κρίσιμη εποχή, λίγο μετά την εξέγερση του Ίλιντεν, θεωρώντας και αυτός τον ρόλο των γιατρών από τα τελεσφορότερα μέσα, ανάμεσα στα 17 ληπτά μέτρα για την προώθηση των εθνικών δικαιών προτείνει και την εγκατάσταση γιατρών στα σπουδαιότερα κέντρα. Θέτει δε ως προϋπόθεσι πως θα είναι «εντεταλμένοι να εξυπηρετήσουν υπό ορισμένον πολιτικόν πρόγραμμά τους ημετέρους σκοπούς παρ' τας εγχωρίας αρχάς και παρ' τας οικογενείας εντός των πόλεων και των χωρίων».

Έτσι όταν φτάσαμε στο έτος 1900

ρόσημο του Μακεδονικού Ζητήματος, στο 1904, όπως είδαμε, η τάξη των γιατρών είχε καταγραμμισμένη στο ενεργητικό της πλούσια και πολλαπλή εθνική δράση, η δε εθνική της συμβολή ήδη είχε καταστεί χάρη για ιστορική έρευνα.

Κατά το έτος αυτό η απροκάλυπτη ένοπλη βουλγαρική βία στη Μακεδονία επέβαλε την ένοπλη ελληνική άμυνα. Τόσο για διπλωματικούς, όσο και για λόγους προστασίας των ελληνομακεδόνων, ήταν ανάγκη να ακουσθεί η κλαγγή και των ελληνικών όπλων.

Οι γιατροί, καθιερωμένοι πλέον εργάτες του εθνικού αγώνα, επιδεικνύουν τον ίδιο εθνικό δυναμισμό και κατά την ένοπλη τώρα φάση του εθνικού αγώνα.

Στα περισσότερα εθνικά κέντρα, όπου σχηματίζονται οι μυστικοί πυρήνες του ένοπλου αγώνα, επικεφαλής είναι γιατροί. Οι γιατροί των Βιτωλίων Δημητριάδης, Μανιάλης και άλλοι, οι γιατροί της Θεσσαλονίκης με επικεφαλής τον Ζάννα, ο Περδικάρης της Νάουσας, ο Κρέστης του Κρουσόδου, ο Ρίζος και ο Κιτάνος των Βοδενών, ο Μενέλος Βαλάσης στη Φλώρινα, ο Κων. Κοτρίτσος στη Χαλκιδική, για να αναφέρουμε μόνο ενδεικτικά μερικά ονόματα από μια μεγάλη σειρά ονομάτων, παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο κατά την περίοδο αυτή.

Πέρα όμως από την εθνική προσφορά τους στο πολιτικό πρόγραμμα, αξιόλογη, καθότι απαραίτητη για τη διεξαγωγή του αγώνα, είναι και η επαγγελματική τους προσφορά. Ο Περδικάρης ανεδοκατεβαίνει στο Βέρμιο. Οι γιατροί Αντωνάκης (πρακτικός γιατρός στο Ρουμπλούκι) και Βλάχος από τα Γενίτσα, σχετίζονται με την κατοπινή τους στάση και συνεργασία με τους Νεοτούρκους, μπαινοβγαίνουν στον Βάλτο των Γενιτσών.

Όλες οι κλινικές της Θεσσαλονίκης είναι στη διάθεση των τραυματιών και των ασθενών των μαχο-

μένων ανταρτικών σωμάτων.

Εδώ αξίζει να κάνουμε ιδιαίτερη μνεία του θεσσαλονικέα ιουδαίου γιατρού Σιακή Δαβίδ ο οποίος σε συνεννόηση με την ελληνική πρεσβεία των Παρισίων ήρθε στη Θεσσαλονίκη ειδικά για να προσφέρει τις υπηρεσίες του στον Μακεδονικό Αγώνα.

Η σλαβική προπαγάνδα γνώριζε πάντοτε πώς να κτυπά και να εξουδετερώνει τα στηρίγματα που κρατούσαν όρθιο τον μακεδονικό ελληνοισμό. Συνέπεια αυτής της τακτικής είναι τα αναρίθμητα θύματα, ιερείς, δάσκαλοι, πρόκριτοι, του μακεδονικού μαρτυρολογίου. Αναπόφευκτο επομένως ήταν να προσφέρει και η τάξη των γιατρών τον ανάλογο φόρο αίματος, μια και ήταν γνωστοί στυλοβάτες του εθνικού αγώνα.

Το πρώτο θύμα-γιατρός είναι ο Κυβερνίδης στο Γευγελή. Γνωρίζοντας τη σλαβική προπαγάνδα πως ο Κυβερνίδης είναι ο πιο πολύτιμος συνεργάτης και ανταποκριτής του προξενείου Θεσσαλονίκης για κάθε εθνικό, εκπαιδευτικό, εκκλησιαστικό ζήτημα του προξενείου στο Γευγελή, τον δολοφόνησε εκ των πρώτων. Λίγα χρόνια μετά δολοφονείται στη Ρουμίντσα ένας άλλος πολύτιμος συνεργάτης του προξενείου, ο γιατρός Άγγελος Σακελλαρίου. Στην περίπτωση του γιατρού Σακελλαρίου είναι χαρακτηριστικό πως όταν τον γνώρισε προσωπικά ο δραγουμάνος της ελληνικής πρεσβείας της Κωνσταντινουπόλεως Γ. Τζορμπιτζόγλου, που ανέφερα παραπάνω, με μαθηματική ακρίβεια πρόεθελε και προείπε ότι είναι καταδικασμένος αμετακλήτως σε θάνατο. Ακολούθησαν και άλλες δολοφονίες σε διάφορες πόλεις και χωριό-πόλεις της Μακεδονίας, ακόμα δε και σ' αυτά τα Βελεσά, όπου δολοφονήθηκε ο γιατρός Λούης που αποτελούσε το στηρίγμα του ολιγαριθμού εκεί ελληνοισμού.

Αυτό είναι το σχεδιάγραμμα της συμβολής των γιατρών σε κάθε πτυ-

χή της εθνικής, της κοινωνικής και της εκπολιτιστικής ζωής της Μακεδονίας από τα χρόνια της ελληνικής παλιγγενεσίας μέχρι την απελευθέρωσή της από τον τουρκικό ζυγό. Μια αναλυτική και εμπειριστική μελέτη απαιτεί ένα ογκώδη τόμο, τη σύντομη εμφάνιση του οποίου πρέπει να ευχηθούμε, για να έχουμε ολοκληρωμένη την ανεξιμνητη συμβολή των γιατρών στην εθνική μακεδονική υπόθεση.

ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ

ΚΑΙ

ΔΙΑΔΙΔΕΤΕ

ΤΗ

«ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

Κάθε συνδρομητής

ας γράψει

και έναν καινούργιο

συνδρομητή

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Οι αδελφοί Περδικάρη Χριστόδουλος και Μανωλάκης και η προσφορά τους στον Μακεδονικό αγώνα

Νάουσα 14.11.1988

Φίλε κ. Πρόεδρε,

Παρακολουθώ το περιοδικό μας και ειλικρινά χαίρομαι με την πρόοδό του. Παράλληλα λυπάμαι, γιατί εδώ και καιρό δεν σου έδωσα καμιά εργασία. Ας ελπίσουμε ότι θα ανταποκριθώ σύντομα στην επιθυμία σου, που είναι και δική μου επιθυμία, θα έλεγα χρέος.

Η σημερινή μου επιστολή, έχει σχέση με το δημοσίευμα του φίλου Τάκη Μπαϊτόη για τους Περδικάρηδες, τον Χριστόδουλο και τον Μανωλάκη και την προσφορά τους στον Μακεδονικό αγώνα.

Ο Τάκης έχει τον τρόπο να βρίσκει ζωντανές πηγές, και όχι μόνο τέτοιες, και να καταθέτει στο περιοδικό μας μαρτυρίες πολύτιμες. Είναι πολύ θετικό αυτό και όταν ακόμα υπάρχει αδυναμία διασταύρωσης από μέρους του, των μαρτυριών που του δίνουν οι ζωντανές πηγές. Έχω την γνώμη ότι δεν πρέπει να αμφισβητούνται οι μαρτυρίες. Να καταγράφονται και η έρευνα θα βρει την άκρη.

Στο πολύ ενδιαφέρον λοιπόν άρθρο του Τάκη, πρέπει να έχει παρεισφύσει, από λανθασμένη πληροφόρηση, ένας βαρύς και αναληθής, από όσα γνωρίζω, χαρακτηρισμός για τον Δεσπότη Κίτρον. Στο σχετικό άρθρο και στο απόσπασμα που αναφέρεται στη συμμετοχή των αδελφών Μανωλάκη και Χριστόδουλου Περδικάρη στην επανάσταση του Λιτοχώρου του 1878 γράφονται και τα εξής: «Μετά την αποτυχία της επανάστασης, ο γιατρός κατορθώνει να δραπετεύσει στην Ελεύθερη Ελλάδα, ενώ ο Μανωλάκης αιχμαλωτίζεται από τους Τούρκους, ύστερα από προδοσία του Δεσπότη

Κίτρον».

Είμαι υποχρεωμένος να παρατηρήσω ότι αντίθετα ο Μητροπολίτης Κίτρον, που είναι ο Νικόλαος, και είχε έδρα της Μητρόπολης του τον Κολυνδρό, ήταν μέλος της Επαναστατικής επιτροπής στο Λιτοχώρο, υπέγραψε την διακήρυξη της προσωρινής Κυβέρνησης της Μακεδονίας προς τις Ευρωπαϊκές δυνάμεις, έκαψε την Μητρόπολή του στον Κολυνδρό, γηγήθηκε πολεμικού σώματος, το οποίο τελικά πέρασε στην Ελεύθερη Ελλάδα, και θεωρείται από τους ιστορικούς ως ένας από τους επαναστάτες ηγάρχες της νεώτερης Ελλάδας που προσέφερε τα πάντα στην ιδέα της απελευθέρωσης της Μακεδονίας.

Αυτά για την αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας και της φήμης του λαμπρού αυτού αγωνιστή του Μητροπολίτη Κίτρον Νικολάου.

Αλλά και πάλι: θα πώ ότι είναι αναπόφευκτο να περνούν λάθη και

αναλήθειες καμιά φορά, αθέλητα, σε μαρτυρικές καταθέσεις». Ακόμα και όταν είναι η πηγή αυθεντία. Γι' αυτό παρακαλώ ο Τάκης να μην πικραθεί και σταματήσει. Να συνεχίσει. Μόνον, όταν είναι καταγραφές, ας αναφέρει και την πηγή. Όσο για μένα. Νομίζω ότι βρήκα θέμα. Θα προσπαθήσω να δώσω τα γεγονότα εκείνα του Λιτοχώρου μέσα στο γενικότερό τους πλαίσιο, σε μια εργασία στο επόμενο τεύχος. Το Λιτοχώρο του 1878 είναι η Νάουσα του 1822.

Εμμανουήλ Βαλσαμιδής

ΣΗΜ. ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ: Ζητούμε

συγνώμη από τους αναγνώστες, διότι στο σχετικό άρθρο για τη προσφορά των αδελφών Περδικάρη, που δημοσιεύθηκε στο τεύχος 44ον σελ. 11, γράφηκε εκ παραδρομής, ότι ο Δεσπότης Κίτρον, πρόδωσε τον Μανωλάκη Περδικάρη.

Π ρ ο σ έ ξ α τ ε

— Οι στήλες της «ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ» είναι στη διάθεση όλων των Ναουσαίων και των φίλων του περιοδικού.

— Οι αποστελλόμενες για δημοσίευση εργασίες και άρθρα να είναι σύντομες σε 6 το πολύ σελίδες γραφομηχανής και να μην έχουν δημοσιευθεί σε άλλο περιοδικό ή εφημερίδα.

— Παράκληση οι εργασίες να γράφονται στη Δημοτική και με το μονοτονικό σύστημα.

— Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» δεν φέρει καμία ευθύνη για τις εκφρασζόμενες γνώμες των συνεργατών της.

— Εργασίες είτε δημοσιευθούν είτε όχι δεν επιστρέφονται!

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Παροιμίες που λέχουντι στη Νιάουστα

Δ'

Άντρας, γυναίκα, γέρους, γριά, πιδί, κουρίτσι, συγκινείς, βουνείς

● Της νύχτας ου Κατής.
Πουλλά πράγματα φκιάνει της νύχτας ου Κατής (ου δικαστής). Τα ψιουψιουρίσματα της γυναίκας στον άντρα της τη νύχτα απ' την ώρα που πλαγιάζουν ίσημι την ώρα που σηκώνουντι. Τις πλειότητες τις φουρές καταφέρνει ούτι θέλει δίνοντας τα κάλη της.
● Έκατοσιν η μπάμπου του μέλι.
Αρώσησιν κι δεν αμπαυρεί, δεν ιπέτυχειν οι μνια δουλειά, κιούτηψειν,

Του Ν. Σπάρτον

γέρασιν κι έχει πουλλά πουνίντγα.
● Έρμα μου νειάτα κι γκαβά γιράματα.
Ου άνθρουπους καμνιάφρας δεν είναι ηχαριστημένους κι νέους κι γέρους.
● Μη ειδικόν φάει κι χχιέ, κι' αλασβυρίσι μη φκιάνεσι.
Να μην έχει πάρι - δώσι μη συγκινήν γιατί δα εντέσεισι οι κουγόδεσι κι παραξηγήσεισι.
● Γηράματα σκουντάματα.
Άμα έρθουν τα γιράματα αχιρνούν κι τα σκουντάματα, ου γέρους χρειάζητι μπαστούνι κι τουν βρίσκουν πουλλά κακούντγια.
● Πουλλές μαμές βγάζουν του πιδί στραβό.
Εικείν' τα χρόνια δεν ύπαρχον μηπητήρησι γιοτροί κι κλινικές για γέννεσι μούγκι μαμές κι κείνεσι πρακτικές. Ούπου ανσκατώνουντι πουλλοί.
● Απού μικρόν κι απού λουλόν δα μάθεισι την αλήτγια.
Η αλήτγια είναι πικρή κι δύσκουλα τη λεν οι γνουστικοί για να μη γένουν κοκοί μη τους σημακουντινούς τους. Ου μικρός κι ου λουλός δε σκέπουντι έτσι.
● Καλόμαθιν η γριά στο σούκα.
Όντας ένας καλουμαθαίνει σ' ένα ηρουσίφριου, μικρά πιντγιά ή κι τρανοί ακόμα ή κι ζώα, γυρεύουν κι' άλλου.
● Κουρίτσι μου κατό τουν άντρα σου να ταρόζητι η πουδιά σου.
Ούτι άντραν έχει έτσι πρέπει να φέρνητι μνια γυναίκα, τα έξουδά της νάνει σύμφουνα μη τις παρόδεσι που βγάζει.
● Η γριά κι αν στουλιζητι στον ανήψουρου γνουρίζητι.
Λέγητι για τ' αυτούς ή εικείνις που βέλου να φκιάσουν τους νέους.
● Μας παίζει τις κουμπάρεσι.
Μας πιγγιλάει δε φκιάνει τίπουτας.

● Ταίργιασαν κι συμπιθέργιασαν.
Συμφουνούν στα πλειότερα πράγματα ακόμα κι' όταν συμπιθηρίασουν.
● Του πιντγιού μου του πιδί είναι ντγιό φουρές πιδί μου.
Οι νώνιδοι αγαπούν πουλύ τα εγγόνια τους.
● Χάνει η μάνα του πιδί κι του πιδί τη μάνα. Μιγάλου πλήθους, τσιτσιόκια άνθρουποι, πουλύς λαός.
● Αέρας κι γυναίκα δεν κατινώνουντι.
Η γυναίκα θέλει νάχει του ιλεύτερου ν' αποφασίζει μυναχιά της πιό είναι καλό κι ποιό αχαμνό.
● Του νιρό κι η φουτχιά δε συμπιθηρίζουν.
Πού να συμπιθηρίασουν αφού του νιρό σβύνει τη φουτχιά.
● Είχαμι τη γριά βαριά φάσκουσειν κι' ου γέροντας.
Μας ήρθειν ένα κακό κουντό σ' άλλου.
● Ιδώ που είσι είμουν κι δω που είμι δάρθεισι.
Του λεν οι τρανύτηροι γιο τους μικρότηρους γιοτί οι τρανύτηροι γεύτηκαν τα νειάτα οι μικρότηροι αμά δεν τα δουκίμασαν τα γηράματα.
● Είμουν νιός κι γέρασα.
Όσου να μπιτίσεισι μνια δουλειά, μούγγι λόγια είσι, κόντιφα να γιράσου κι' ακόμα να φκιάσεισι του τάξιμό σου.
● Ου κόμουσι καίγητι κι' η γριά στουλιζητι.
Μηρέ καρφι δεν τουν καίγητι, δε ραίζητι, δεν τουν πιράζει η φασαρία τρουγιούρου του, αυτός του χαβό του.
● Σα νουνόν τουν έχουν.
Εικείν' τα χρόνια ου νουνός ήταν ου αρχηγός της χαράς (του γάμου) ούτι ήλιγειν αυτός γένουνταν' ποιός δα χουρέψει, τί δα παίζει η μουσική κι τέτγια κι τουν είχαν στην καλύτηρη τη μριά μι τα καλύτηρο φαγιά.
● Του αίμα νιρό δε γένητι.
Οι συγκινείς είναι συγκινείς, κι να μαλώσουν κι να βριστούν, πάλι αγαπιούντι.
● Του γέρου τα πιχνίντγια νιρόβραστα κουρμίντγια, ή αλλοιώς, Του γέρου τα κανάκια σα νιρόβραστα σπανάκια.
Όντας σαλιαρίζητι ου γέρους μη καμνιά νέα ή γριά, είναι όπουσι όντας τρώμι νιρόβραστα κουρμίντγια δίχους καμνιά νουσιτιμάδα.
● Άντραν θέλου τώρα τουν θέλου, κι τις πλειότητες βουλές για κοψη

Αυτοί που αντιγιάζουντι όντας οι γυρεύουν να τους φκιάσεισι, ένα χουζμέτι ή να τους δώσεισι ένα πράγμα όλου αίντι κι αίντι είναι.
● Τουν άντρα μου θουρούν κι μένα τιμούν.
Λέγητι για όποια γυναίκα κοιτάζει καλά τουν άντρα της, νάχει λουστρουρισμένα παπούτσια καθαρά κι όχι ευλουμένα Ζντράνια, να μην τα λείπουν φόλις κι τέτγια. Ου ιπιτυχημένους άντρας τιμάει τη γυναίκα του.
● Η γριά στου μισουχειμουνου πιόνι παλαγίζει.
Για τ' αυτούς που ουρέγουντι παράξινα πράγματα, ούτι τους έρθει στου μνιαλό, πράγματα που δε γένουντι.
● Γυναίκα που γιλάει κι τα χαρίσματα σου δέχητι σα θέλεισι τη φιλάς.
Η γυναίκα σα θέλει έναν άντραν του δείχνηι μη τα φιορίματά της.
● Ου γέρους όντας χαιρήτι τα νειάτα του θυμνιέτι.
Όντας δεν αμπαυρεί να φκιάσει τίπουτας ου γέροντας θυμνιέτι τα νειάτα του, τις καλές τις ώρεισι.
● Ου γέρους πρέπει ν' αγρυπνάει κι ου νέους να κοιμάτι.
Γιατί όντας είναι καλά στην υγεία του δε χρειάζητι πουλύν ύπνουσι όπουσι ου νέους.
● Του έμουρφου είναι έμουρφου πέντι βουλές κι δέκα, απ' όλα σουμυρφότιρου η γνουστική γυναίκα.
Τρανή δουλειά για τουν ταίφά η γυναίκα μη μνιαλό διουρθώνει κι τα ζαράργια του άντρα της.
● Γυναίκα κι' άλλουγου θέλουσι αείουν καβαλλάρην.
Να βαστάει καλά τα γκαίμνια για να κουμαντάρει καλά όπουσι τ' άλλουγου έτσι κι τη γυναίκα του.
● Μην κρένεσι τη γυναίκα σου πριν παντριφτείσι.
Γιατί κρύβητι κι οι παίζει θέατρο, δα την καταλάβεισι καλά ύσταρνας.
● Τη γυναίκα του βασιλεία τη βρίζουν απ' ακρυφά.
Γυναίκεσι πόχουν άντριδεσι μη τρανά αξιώματα δεν νταλντούν να τις κασκαντήσουν φανηρά.
● Η γυναίκα είναι λίμνη κι ου άντρας πουτάμι.
Στη Νιάουστα οι πλειότερις γυναίκεσι κάθουντι στου σπιτι κι βγαίνουν μιάφρας τις Κυργιακές, οι άντρες βγαίνουν πάσα μέρο όξου πότι για δουλειές

νείου. Ου άντρας για όξου που λεν (σαν του πουτάμι που τρέχει) κι' η γυναίκα για του σπιτί (σαν τη λίμνη που στέκτηι).

● Η γυναίκα γινήθηκειν αρχίτηρας απ' του ντιγιόβουλου.

Έχει πουνηργιό η γυναίκα, χίλια τιρ-τίπηια σι φκιάνει, όλου θεάτρου είναι, άλλα θέλει κι' άλλα λέει ίσιαμι να σι καταφέρει.

● Η αγάπη απ' άναν γέροντ είναι καλύτηρη απ' του Εύλου του νέου.

Ου γέροντ φέρνητι μη γλυκάδα κι μαλακουσούνη, ου νέουτ σφαρηάζητι κι' αμπουρεί να δώσει κι κανα Εύλου στη γυναίκα.

● Όποιουτ βαστάει τουν αχματζιά απ' τη νουρά κι τη γυναίκα απ' του λόγου της δε τσακώνει τίπουτα.

Η γυναίκα δεν βαστάει του λόγου της όπουτ ου άντρατ πούνι μπί ντου-ρουζής.

● Όσου αντιγιάζητι η γριά τόσου κόφτητι του ράμα.

Όσου πλειότρου αντιγιάζουμέστι τό-σου πλειότρηα λάθη φκιάνουμι.

● Πάρει προμητήχια γέροντα κι ντιγιαβασμένου γνώμη.

Ου ντιγιαβασμένους Ξέρει πουλλά κι' ου γέροντατ έπαθειν πουλλά.

● Την κακιά την κυρά κι τα μαλλιά της τη φταίγουν.

Καντίπουτατ δεν την αρέζει, ούτι τη φκιάνειτ στραβό του βρίσκει, αφαρπά-ζητι μη τωε καντίπουτατ, ταινάει σαν του τσινιάρικου τσινι μουλάρι, όλα τη φταίγουν, γκαυγκίζει σα λυσκιάρικου σκυλί.

● Έχει ου αφέντης μου αφέντρα κι η κυρά μου άλλουτ άντραν.

Κι' ου ένας καλό κι' ου άλλουτ μπί καλύτηρατ, κι' α σι ντιγιό καλουπιφνουν.

● Καντγιό παλικαργιού κι' η γνώ-ση γέροντατ.

Είνι γέροτ, του λέει η ψυχή του αμά είναι κι' Ξέυνουτ κι έμπειρουτ όπουτ ου γέροντ.

● Μινίτικειτ δουλειέτ.

Όχι ντουρουζικό πράγματ, δουλει-έτ όπουτ τα νινιά (τα μωρά) που δε Ξέρουτ τί φκιάνουν.

● Φκιάσει πιντιγιό να ιδείτ καλό.

Οι γουνείτ καρτιρούν να ιδούν κα-μνιά προκουπή απ' τα πιντιγιά τουτ αμό τίε πλειότρηιτ βουλέτ δεν είναι ηυχαριστημένοι απ' τα πιντιγιά τουτ κι παραπουνιούντι.

● Ου ύπουτ τρέφει του πιδί κι' η γειό του μιγαλώνει, κι' η Παναγιό η Δέσποينا του καλουξημηνώνει.

Ου ύπουτ η γειό κι' η χόρη τρέ-φουν, μιγαλώνουν κι προστατέβουν του

πιδί.

● Ουκνότ νέουτ ιφτουχότ γέροντ. Όποιουτ τιμπιλιόζει στα νειάτα του φτουχάινει στα γιράματά του, δεν έχει καλό υατηρνό.

● Έλα μπαμπά να σι πώ πού τόχει η μάνα.

Μιρικοί φκιάνουν τουν Ξέυνου σι' ανθρόπουτ ειδικούτ για μνια δουλειά.

● Κατά μάνα κατά κύρη έφκισσαν κι γυό Ζαφειρή.

Τουτ όμνιασειν του πιδί τουτ, του μήλου έπισειν σπού κά τη μηλιά.

Γάμουτ, γαμπρότ, νύφη, κουμπάρουτ, έρουτατ

● Νουδι ου γαμπρότ γυίοτ γένητι κι νουδι η νύφη θυγατέρα.

Η κλήρα δεν αλλάζει, του αίμα τρα-βάει όσου πι να τσιαλοστήσει.

● Όποιουτ δεν πάντρηψειν πιδί κι δεν έχτισειν σπιτί δε Ξέρει τη γλύκα του.

Έχει πουλλά να σκιπτει κι να φκιά-σει κανένασ, τότι χρειάζουντι χίλια ντιγιό πράγματ σπού ν' αχρηήσειτ κι που να μπιτίσειτ.

● Σαν Ξαναπαντρηφτώ Ξέρου να κα-μαρώνου.

Μιάφρατ την έπαθα κι' έμαθα για δεύτηρη φουράτ δεν την παθαίνου.

● Πάρτουν σπου γάμου σου να σι πει κι του χρόνου.

Μούγγι στις ονουμαστικέτ γιουρτέτ ηκιοούντι χρόνιοτ πουλλά κι του χρό-νου. Στη χαρά η ηυκή αυτή είναι κα-τάρα. Η παροιμία λέγητι για έναν ό-σκηπτουν που δε Ξέρει τί λέει.

● Στιη ακρίβειατ τουν κινρά θέλη-σα να παντρηφτώ.

Για ούτι κι' αν φκιάσειτ θέλει παρά-δειτ, όντατ δε σι φτάνουν τότι ζου-ρίζησει, ου γάμουτ αμά πρέπει να γέ-νει ακόμη κι μη δονεικά.

● Όλα τα παντιχούμινα κι' ου γά-μουτ τη Τιτράδη.

Εικείν' τα χρόνιοτ ήταν τρανή αμαρ-τία να γένει γάμουτ την Τιτράδη γιατι την Τιτράδη αχρινούσειν. Η παροιμία λέγητι στη Νιάουστα για δουλειέτ που δε γένουντι στην ώρα τουτ αμό όταν δε χρειάζητι.

● Όχι νύφη όπουτ ηξίρειτ αμά ό-πουτ βρήκειτ.

Του κουρίτοι όταν παντρέβητι φεύ-γει σι κινούργιου σπιτί μι άλλουτ αν-θρόπουτ μη άλλο συνήθεια κι καμνιά-φρατ άλλα ηθίματ. Θέλει να τα μα-θαίνει κι φέρνητι ανάλουγο μη τ' αυ-τά που βρήκειν κι' όχι μη τ' αυτά που ηξίρειν. Τότι σι νύφειτ ζούσαν μι τα πιθηρικά κι μη όλουν τουν ταίφά του

γαμπρού, ουννουφάδειτ, ακόμα τχιέτ κι τχιούτ. Τώρα καν κανένα κουρίτοι δε βρίσκειτ να θέλει να κάτσει παντρημέ-νου μη όλουτ σπου σπιτί. Τότι κου-μάντου σπου σπιτί έφκισαιν η πιθηρά κι στις ιξουτηρικέτ τίε δουλειέτ ου πι-θρότ.

Έρουτατ είναι αυτότ, δεν είναι στάμ-πινα.

Τα στάμπινα ήταν πέτρειτ μικρέτ πλιστοκουτέτ (χαλίκια με διάμετρο 2-3 εκατοστά στρόγγυλα) που μη πέν-τι Ξέι τέτχειτ πέτρειτ έπιζαν ένα πι-χνίδι, έτσι ου έρουτατ δεν είναι πιχνίδι.

● Στη χαρά σου δε κουβανώ μη τουν κόσκινου νιρό.

Φκιάσει μι ισύ τη δουλειά αυτήν κι γώ δε δε φκιόσου για τη σένα καντι-πουτατ. Πιργιλιαστικά λέγητι η παροι-μία.

● Δ' αφήκουμι του γάμου να πάμει για πουνρόγιο.

Δεσ απαρητήσουμι μια σουβαρή δου-λειά για να φκιόσουμι άλλη μικρότηρη που δεν είναι αντιγιστική.

● Έρουτατ δίχουτ πείσμοτα δεν έ-χει νουστιμάδα.

Δίχουτ μικρούτ καυγάδειτ κι μολώ-ματα δίχουτ παραξηγήσειτ, σπου ζι-γάρι δεν είναι ζουντανότ κι νόστιμουτ.

● Η μικρότ-μικρότ παντρέψου η τρανότ καλουγηρέψου.

Κάτι Ξέρουν σι Ηιρουπαιόι που τουτ παντρέβουν μικρούτ, πριν πουνηριουτόν κι καλουμάθουν στη ριμηπέτικη Ζουή κι στην καλουπέραση. Όντατ πέφτει του φουρτιχό νουριτ τότι συνηθίζει σπού μι-κρότ κανένασ στις υποχριώσειτ. Άμα τρανέψειτ τότι θέλειτ να σώσειτ την ψυχή σου να γένειτ καλόγυρουτ.

● Απόμεινεν στην αράφι.

Δεν παντρέφτηκειν, δεν ήρθειν η τυ-φλουιβδουμάδα, σπού μουκαίτιχιά δεν παντρέφτηκειν.

● Ου παντρημένοτ μιτανουόει μιιά-φρατ κι ου ανήπαντρουτ ντιγιό βουλέτ.

Μνιάφρατ γιατι παντρέφτηκειν κι ντιγιό βουλέτ σαν ανύπαντρουτ μαγκού-φρατ κι γέροντ.

● Στου τέλουτ Ξουραφ'ζουν τουτ γαμπρό.

Εικείν' τα χρόνιοτ του γαμπρό τουν Ξουράφιζαν τιλιυταία ουλίγη ώρα πριν να πόνουν να πάρουν την προίκα μη τα βιουλιά. Η μουσική έπιζειν την ώρα που τουν Ξουρίζαν. Στα χουρηγιό μά-λιστα για να δείξει η νύφη υπακούή κι σέβουτ σπου γαμπρό έπινειν τα Ξου-ραφίντιο. Η παροιμία σήμιρατ λέγητι για λουγαριασμούτ πάρχουντι ύσπαρνατ σπού φαγουπότι κι γλέντι σι νταβέρνατ ή κι για άλλειτ δουλειέτ που καρτι-

ρούμι του τέλους.

● Γαμπρόν μη μάτχια γύριβειν.

Λέγητι για τα κουρίτοκια που ξια-
πουμινίσκουν για παντριά πιρνούν τα
χρόνια τους κι νγιαλέγουν γαμπρούς
αντί να πάρουν εικεινούν που φέρνει
του τυχηρό. Λέγητι κι για όσουνοους
νγιαλέγουν πουλύ για ένα πράγμα.

● Η νύφη ούτι πάρει στην καβάλα.

Τότι δεν ύπαρχον ταξι κι' αυτοκι-
νητα, τη νύφη την έπιρναν καβάλα στ'
άλουγου. Στόλιζαν του σαμάρι μη κου-
χιάρικα η βιλέντσα, τό'διναν κουρδέλεις
στη χούιτη κι τη νουρά, τόβανον κι δά-
φνεις μη βαράκι (ένα λεπτό χρυσό α-
λουμινόχαρτο που κολλούσε στα φύλ-
λα). Έτσι η νύφη ούτι ήταν να πάρει
τόπιρνειν όντας ήταν να γένει η χαρά
τα στιφονώματα, κι μάλιστα όντας γρά-
φουνταν του προικουσύμφουον η νύφη
υπόγραφειν απού κάτου -ήρησ κι' έ-
δουσα- για να μη γυρέψει τίπουτας
Ξανά.

● Ου γάμουσ εινι λαχείου.

Δεν Ξέρεις τί θα βγει ου άντρας ή
η γυναίκα κι' αν τριγιόσει τ' αντρώ-
γυου.

● Όποιοους παντρέβητι στα γηρατχιά
ρίχνει αγλήγουρας τ' σφικιά.

Αχιρνούν -ν'άρχουντι τα χιρητήματα-
πουνίντγια ιδώ εικει, ριματικά σκυλαρ-
γία που λεν, γκαβουμάρα, κουφαμάρα
κι' ου -Αγγίλουσ Κυρίου κατό κηρούσ
κατηβαίνει να ταράξει τα νηρά-.

● Άλλεισ νύφεισ ήρθαν κι' άλλα
κουλούργια έπλασαν.

Κινούργιοι άνθρουποι κινούργια φη-
ρίματα.

● Ανάθιμα γονιών γουνιούσ πατέ-
ρις κι μητέρις, που δε νγιαλέγουνι γαμ-
προύσ να δίνουν θυγατέρις.

Του στιχάκι εινι απ' του τραγουδι
-Α'ντι πινηγιά να φύγουμι προουτού
μας βαριθούνε. Της γειτουνιάσ οι ό-
μουρφεισ θέλουν να κοιμηθούνε-, που
λέγουνταν όντας μπιτιζειν του γλέντι
κι' έβγησαν πατινόδα. Ήταν δύσκούλα
να νγιαλέξουν γαμπρόν εικειν' τα χρό-
νια για να τουν θέλει κι του κουρίτσι
μη την καρνηγιά του γιστί οι γουνεις
σπουφουσίζαν για του γαμπρό που δε
νάπιρνειν του κουρίτσι τους μη προ-
ξινιά. Τα τιλιφταίσ προουλιμικά χρό-
να μνια Ξιακουστή προουξηνήτρα στα
Νιάουστα ήταν η Τσουουλικου η βλάχα.

● Όλα τα στορβά καρβέλια η νύφη
τα φκιάνει.

Τότι η νύφη έρχουνταν στου σπιτι
του γαμπρού κι ζούσειν μι πιθηρά, πι-
θηρόν, κουνιάδεις, κουνιάντγια, συννυ-
φάδεσ, τχιέσ κι τέτχια. Δεν ήταν γέν-
νημα θρέμμα απ' τουν τσιφά του γαμ-

πρού κι' όλα τα ζαράργια έπιφταν στου
κιφάλι της.

● Κάλιου κακουπαντριμένη πέρι χή-
ρα κουρδουμένη.

Απ' τη μουναχουσύνη καλύτηρας μνια
κακή παντριά, καλύτηρας να πιρνάσ ου-
λίγου κατώτερα σαν παντρημένη παρά
να εισι χήρα.

● Ου ανήπαντρουσ κοιμάτι, γιστί
έχει ουλιγότιρα να σκιφτεί, ουλιγότη-
ρα βόσανα' δεν έχει άλλουν σιμά του
να τουν Ξυπνάει.

● Της τάβαλειν τα κέρατα.

Ου άντρασ πήγειν μι άλλη γυναικα
κι η γυναίκα μη άλλουν άντραν..

● Τα λεν στη νύφη να τ' ακούσει
η πιθηρά.

Τα λεν οι' άλλουν για να τ' ακού-
σει άλλουσ' αντριούντι να τα πουν αμ-
προυσά τα λόγια.

● Ποιόσ πινάει τη νύφη; η ταιμπρού
η μάνα της.

Οι συγκινείσ πινεύουν τους δικούσ
τους τους ανθρώπουσ για να τους βου-
θήσουν κι προουπάντουσ η μάνα της νύ-
φης, ας εινι κι ταιμπρού.

● Τσάκουσειν του μαιόξουλου.

Όλοιοι πήγησαν κι παγαίνουν να τσα-
κώσουν του Μάη όπουσ λεν, αμά του
μαιοξουλου λέγητι για τ' αυτούσ που ι-
ρουτεύουντι.

● Του κουτρούλη ου γάμουσ γένητι.

Κουτρούλης εινι ου φαλακρός, αυ-
τόσ που φκιάνει ρέπκα του κιφάλι του
κι' όλοιοι τουν πιργιλούν. Η παροιμία
λέγητι όντας γένητι μιγάλη φουσαρία, α-
ναμούργιασμα, βαζμούρα απού πουλύν
κόσμουν όπουσ οι έναν γάμουσ.

● Τη θέλου κι' ας εινι χήρα κι'
φτουχή κι κακουμοίρα.

Ου έρουτας ρίχνει παιοντζίδεισ αμ-
προυσά μας όντας αγαπούμι έναν ή
μνια μι όλα τα ιλαττώματα. Γλέπουμι
μούγκι τα καλά κι' όχι τα στορβά.

● Άλλουσ θα πληρώσει τη νύφη.

Άλλουσ φταιγει κι' άλλουσ πληρώ-
νει τα σπασμένα.

● Του κουρίτσι εινι κουπριά στου
σπιτι του.

Τότι όλα τα σπιτχια ειχαν άλουγου,
κι' αχούρι κι κουπριά, που όντας μαζώ-
νουνταν ουουρόσ τη σάκιαζαν κι την έ-
βγαζαν απ' του σπιτι, την πάγηνταν
στου μπαξέ, έτσι κι του κουρίτσι πρέ-
πει να φεύγει απ' του σπιτι του, να
παντρέβητι.

● Ου έρουτας εινι τυφλόσ.

Όποιοους αγαπάει δε γλέπει κουσουρ
για, έρχητι η -τυφλουβδουμάδα- που
λεν.

● Όντας χουρίζουν αντρώγυα κι
τα βαννά ραίζουκ.

Του διαζύγιου εινι του χειρότιρου
πράγμα σι μνια οικουγένεια.

● Μη τουν έρουτα πιρνάει ου κηρόσ
αμά κι μι τουν κηρό ου έρουτας.

Ου έρουτας εινι καλόσ αμά δεν βα-
στάει για πουλύν κηρόν.

● Νγιαλιξάμι τη νύφη μας να ου-
μνιάζει τη γινιά μας.

Όντας τριγιόζει τ' αντρώγουου κι πι-
τυχάινει ου γάμουσ..

● Οι όμουρφεισ γυρεύουντι κι οι ά-
ξεισ πινεύουντι.

Τις όμουρφεισ τις γυρεύουν όλοιοι
κι τις άξεισ τις πινεύουν.

● Του μάτι γλέπει κι' η καρνηγιά
ανάφτει φουτχιά.

Όπουσ λέει του τραγουδι: Θέλω να
πώσ στην Αραχηιά να πιόσω έν' Αρα-
πάκι' Να κάθομαι να το ρωτώ πώσ πιά-
νεται η Αγάπη' Από τα μάτχια πιάνε-
ται στα χείλη κατεβαίνει' κι' από τα
χείλη στην καρδιά ριζώνει και δε βγαί-
νει.

● Όποιοι αγαπηχιούντι ντάιμα τηρ-
γιούντι.

Τότι ούτι κι στην ικκλησιά δεν πή-
γησαν τα κουρίτοκια, αμά πήγησαν σι
πανηγύργιο κι γιουρτέσ, σι γάμουσ κι
χαρέσ, στην ικνά κι κει κοπάζουνταν
νγιατί π' αγαπηχιούνταν, ή ου καλόσ α-
πηδούσειν τουν πλουκό τη νύχτα για
να ιδεί την καλή του. Πιρνούσειν κι
Ξαναπιρνούσειν απ' τη στορτά της.

● Άμα θέλει η νύφη κι ου γαμπρόσ
τύφλο νάχει η πιθηρά κι' ου πιθηρόσ.

Τα πιθηρικά δεν αμπουρούν να ιμ-
πουδίσουν του γάμου' όντας θέλουντι
οι νγιατό, στην ανάγκη κλέφτουντι.

● Χουρίσ γαμπρόν γάμουσ δε γένητι.
Εινι δύσκούλα να μπιτισει μια δου-
λειά άμα δεν τη σκιπτούμι καλό απ'
την αρχή.

● Ούτι του κουρίτσι του δίνει κι'
ούτι τουν πιθηρό κακουκαρδίζει.

Μη όλουνοουσ τάχει καλό, κανένα χα-
τούρι δε χαλνάει.

● Όλα του γάμου δύσκούλα κι' η
νύφη αγκαστρουμένη.

Όντας βριθει ένα ιμπόδιου την τι-
λιφταία ώρα σι μνια δουλειά.

● Βρε τη νύφη ισύ κι γω σι στι-
φανώνου.

Θέλει να βάλουμι κι μεισ του χέρι
μασ σι μνια δουλειά να φκιόσουμι ητοι-
μασίεισ για να ιπιτύχει.

● Σπιτόγαμπρουσ αλουπού γδαρμένη
Μακριό απού πιθηρά κι πιθηρόν, κου-
νιάδου, κουνιάδα κι συννυφάδεισ. Κα-
λύτηρας του κάθι αντρώγουου στου δι-
κό του του σπιτι.

(Συνέχεια στη σελίδα 146)

ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο για τα χίλια χρόνια από του Εκχριστιανισμό των Ρώσων

Η κληρονομιά των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου στους Σλάβους με την ευκαιρία της 1000τηρίδας του εκχριστιανισμού των Ρώσων.

Το διεθνές επιστημονικό συνέδριο πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη από 26—28 Νοεμβρίου 1988 σε αίθουσες της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών. Η επιλογή της Θεσσαλονίκης δεν ήταν τυχαία. Ας μη ξεχνούμε ότι η πόλη αυτή υπήρξε η γενέτειρα των διδασκάλων και φωτιστών των σλαβικών λαών. Από την Θεσσαλονίκη άλλωστε ξεκίνησε με τις ευλογίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου η μεγάλη αποστολή των αδελφών Κυρίλλου και Μεθοδίου στις Σλαβικές χώρες.

Στη διάρκεια των εργασιών του Συνεδρίου λειτούργησαν δύο τμήματα. Το πρώτο ασχολήθηκε με το έργο των Κυρίλλου και Μεθοδίου και το δεύτερο με τον εκχριστιανισμό των Ρώσων.

Στο συνέδριο πήραν μέρος περισσότερο από εξήντα κορυφαίοι σλαβολόγοι και βυζαντινολόγοι, ακαδημαϊκοί και καθηγητές Ελληνικών και ξένων Πανεπιστημίων με πλούσιο επιστημονικό, ερευνητικό και συγγραφικό έργο.

Την έναρξη των εργασιών του συνεδρίου κήρυξε ο γενικός γραμματέας του Υπουργείου Μακεδονίας - Θράκης κ. Χατζηπέτρου. Ο μητροπολίτης Μύρων σεβασμιώτατος κ.κ. Χρυσόστομος διάβασε μήνυμα του Οικουμενικού Πατριάρχη κ.κ. Δημητρίου. Επίσης ο αρχιμανδρίτης κ. Ι. Τασσιάς διάβασε μήνυμα του παναγιωτάτου μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονα. Ακολούθως ο γενικός γραμματέας του Υπουργείου Μακεδονίας - Θράκης, διάβασε μήνυμα του κ. Παπαθε-

μελή.

Στον χαιρετισμό του εξάλλου, ο πρόεδρος της σοβιετικής επιτροπής σλαβολόγων, ακαδημαϊκός κ. Νικήτα Ιλιτς Τολστόϊ χαρακτήρισε τη Θεσσαλονίκη «ιερό τόπο» και την επίσκεψη των συνέδρων «προσκύνημα» και πρόσθεσε: «Τα αισθήματα για τα οποία μιλώ πρέπει ίσως να τα ονομάσουμε προσκυνηματικά, γιατί προσκύνημα είναι ο δρόμος

Επιμέλεια: Οδυσ. Ντινόπουλου

της ενδυνάμωσης της πίστης και της ενδυνάμωσης του εαυτού σου στην ίδια σου την πίστη. Δεν αμφιβάλω ότι αυτό το θαυμάσιο συμπόσιο που είναι αφιερωμένο σε μια τόσο σημαντική επέτειο της σλαβικής Ιστορίας τη χιλιετηρίδα βαπτίσματος της Ρωσίας θα δυναμώσει την πίστη μας. Η Θεσσαλονίκη υπήρξε η έδρα της πόλης που διαπαιδαγώγησε τους σλάβους μαθητές των ισαποστόλων Κυρίλλου και Μεθοδίου. Από αυτούς ξεκίνησε για τους Σλάβους η σλαβική γραμματεία, η κοινή πηγή σλαβικών φιλολογιών και γραμματειών. Οι Σλάβοι διατήρησαν περισσότερο από 1.000 χρόνια την παράδοση του Κυρίλλου και Μεθοδίου. Διατηρώντας την Ελληνική βυζαντινή παράδοση εμπλούτισαν τον σλαβικό πολιτισμό και διαπλάτυναν τους ορίζοντές τους. Ταυτόχρονα η παράδοση υπήρξε ελπιδοφόρα ασπίδα στην πόλη των σλαβικών λαών ενάντια στις επιδρομές, της προσπάθειες της φυ-

σικής και πνευματικής δούλωσης τόσο από την Ανατολή (ταταρική και τουρκική κατοχή) όσο και από τη Δύση (τευτονικές ορδές)».

Εκ μέρους των συνέδρων που προέρχονται από την Ευρώπη και τη Η.Π.Α. απηύθυνε χαιρετισμό ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της Βιέννης κ. Χέρμπερτ Χούνγκερ ο οποίος τόνισε «ότι αν και τα δύο θέματα του συνεδρίου συνδέονται με το Βυζάντιο, σήμερα έχουν γενικώς Ευρωπαϊκή σημασία». Στη συνέχεια υπογράμμισε «ότι σε αντίθεση με την ιεραρχία της Καθολικής Εκκλησίας, που δεν έπαιξε ιδιαίτερα ρόλο την εποχή εκείνη, η Ορθοδοξία όχι μόνο άλλαξε αποφασιστικά τη πορεία της Ρωσίας, αλλά επιπλέον άσκησε μεγάλη επίδραση στην Κεντρική Ευρώπη».

Με την ευκαιρία του συνεδρίου έ χει κοπεί ειδικό μετάλλιο, που επικουρίζει την Αγία Όλγα της Ρωσίας και τον Άγιο Βλαδίμηρο, που κρατούν σταυρό και πάνω από αυτούς μέσα σε κύκλο δόξας ακτινοβολεί η Αγία Σοφία της Κωνσταντινουπόλεως. Στην πίσω όψη υπάρχει η επιγραφή «Θεσσαλονίκη» η γενέτειρα αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου, των γένει των Ρώσων εν αγάπη αρχιερείς 988—1988». Το μετάλλιο βασίσθηκε σε σκίτσο του καθηγητού κ. Νικ. Μουτσόπουλου το οποίο διαμόρφωσε ο ζωγράφος κ. Π. Γράβδαλας και επεξεργάστηκε ο γλύπτης καθηγητής κ. Θ. Παπαγιάννης.

.. ..

Το συνέδριο οργανώθηκε υπό τη

αιγίδα του Οικουμενικού Πατριάρχου κ.κ. Δημητρίου και την προεδρία του υπουργού Μακεδονίας - Θράκης κ. Παπαθεμελή.

Στην οργανωτική Επιτροπή συμμετείχαν οι εξής: Στέλιος Αγγ. Παπαθεμελής Υπουργός Μακεδονίας - Θράκης πρόεδρος, Αντώνιος Αιμ. Ταχιασίου γενικός γραμματέας, αρχιμανδρίτης Ιωάννης Τασσιάς, Μαρία Παπαευσταθίου, Αντώνιος Παπαδόπουλος, Νικόλαος Μουτσόπουλος, Κων. Παπουλίδης, Ιωάννης Ταρνανίδης, Ιωάννης Καραγιαννόπουλος, Γεράσιμος Δώσσας.

Στην εκτελεστική Επιτροπή συμμετείχαν οι εξής: Αντ. Αιμ. Ταχιασίου, Ιωάν. Ταρνανίδης, Κων. Παπουλίδης.

Τις εργασίες του Συνεδρίου παρακολούθησαν οι εξής: ως εκπρόσωποι του Οικουμενικού Πατριαρχείου, οι Σεβασμιώτατοι Μητροπολίτες Μύρων κ.κ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ και Φιλαδέλφειας κ.κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΑΡΧΟΝΤΩΝΗΣ.

Και οι Σύεδροι:

Θεοφ. Επίσκοπος P. L'HUILLIER, Καθηγητής του Ορθοδόξου Θεολογικού Σεμιναρίου Αγ. Βλαδιμήρου, CRESTWOOD, NEW YORK.

Πανοσ. Α. ΝΙΚΙΤΙΝ, Καθηγητής της Θεολογικής Ακαδημίας, LENIN GRAD.

Πανοσ. Ι. PAVLOV. Διευθυντής της Συναδικής Βιβλιοθήκης του Πατριαρχείου Μόσχας.

Αιδ. J. MEYENDORFF, Κοσμητορας του Σεμιναρίου Ορθοδόξου Θεολογίας Αγ. Βλαδιμήρου, CRESTWOOD, NEW YORK.

Αιδ. P. ALES, Καθηγητής της Ορθοδόξου Θεολογικής Σχολής του PRESOV.

Αιδ. G. PODKALSKY, Καθηγητής του Ποντιφικικού Ινστιτούτου, Ρώμη.

Αιδ. I. SPIDLIK, Καθηγητής του Ποντιφικικού Ανατολικού Ινστιτούτου, Ρώμη.

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ, Επιστημονικός Συνεργάτης του Εθνικού

Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα.

C. ANDRONICOFF, Καθηγητής του Ορθοδόξου Θεολογικού Ινστιτούτου, Παρίσι.

D. ANGELOV, Ακαδημαϊκός Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Σόφιας, Διευθυντής του Αρχαιολογικού Μουσείου Σόφιας.

A. AVENARIUS, Προϊστάμενος Ερευνών της Σλοβακικής Ακαδημίας των Επιστημών, BRATISLAVA.

G. BROGI - BERCOFF, Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου του URBINO.

M. CAPALDO, Καθηγητής του Πανεπιστημίου του SALERNO.

I. CUCUROV, Προϊστάμενος Ερευνών του Ινστιτούτου Ιστορίας της Ακαδημίας των Επιστημών της Σοβιετικής Ένωσης, Μόσχα.

V. CITTERICH, Δημοσιογράφος-Συνεργάτης της RADIO ITALIANA (RAI), Ρώμη.

D. CONSTANTELOS, Καθηγητής του STOCKTON STATE COLLEGE, POMONA, NEW JERSEY.

P. DINEKOV, Ακαδημαϊκός Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Σόφιας, Διευθυντής του Κυρίλλο - Μεθοδιανού Κέντρου Ερευνών της Βουλγαρικής Ακαδημίας Επιστημών, Σόφια.

V. DJURÜC, Ακαδημαϊκός, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Βελιγραδίου.

J. GAJEK, Καθηγητής του Οικουμενικού Ινστιτούτου του Καθολικού Πανεπιστημίου του LUBLIN.

D. GEANAKOPOLOS, Καθηγητής του Πανεπιστημίου YALE, Εκπρόσωπος των Αρχόντων του Οικουμενικού Πατριαρχείου της Αμερικής.

Δ. ΓΙΑΛΑΜΑΣ, Ιστορικός, Πανεπιστήμιο Λομονόσοφ, Μόσχα.

A. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Θεολόγος-Δικηγόρος, Αθήνα.

Δ. ΓΟΝΗΣ, Επίκουρος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

V. GREBENJUK, Επιστημονικός Συνεργάτης του Ινστιτούτου Παγκοσμίου Λογοτεχνίας της Ακαδημίας Επιστημών της Σοβιετικής Ένωσης, Γραμματέας της Σοβιετικής

Επιτροπής Σλαβολόγων, Μόσχα.

C. HANNICK, Καθηγητής του Πανεπιστημίου του TRIER.

H. HUNGER, Ακαδημαϊκός, Διευθυντής του Ινστιτούτου Βυζαντινολογίας και Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Βιέννης.

M. ΘΕΟΧΑΡΗ, Ιστορικός της Τέχνης - Βυζαντινολόγος, Αθήνα.

K. IVANOVA, Επιστημονικός συνεργάτης του Ινστιτούτου Λογοτεχνίας της Βουλγαρικής Ακαδημίας Επιστημών, Σόφια.

A. JEVTIC, Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Βελιγραδίου, Πρόεδρος της Γιουγκοσλαβικής Επιτροπής Σλαβολόγων.

I. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Μέλος των Ακαδημιών Αυστρίας και Βουλγαρίας, Πρόεδρος της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας.

Σ. ΚΙΣΣΑΣ, Αρχαιολόγος, Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης.

J. KODER, Καθηγητής Πανεπιστημίου Βιέννης.

E. ΚΥΡΙΑΚΟΥΔΗΣ, Ιστορικός της Τέχνης, Αθήνα.

X. ΛΑΣΚΑΡΙΔΗΣ, Λέκτωρ του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

F. VON LILIENFELD, Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου του ERLANGEN.

G. LITAVRIN, Καθηγητής Ινστιτούτου Γενικής Ιστορίας της Ακαδημίας Επιστημών της Σοβιετικής Ένωσης, Μόσχα, Μέλος της Ακαδημίας Επιστημών Σοβιετικής Ένωσης.

L. MAKSIMOVIC, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Βελιγραδίου.

X. ΜΑΛΤΕΖΟΥ, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ωρήτης.

F. MARES, Ακαδημαϊκός, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Βιέννης.

H. MATANOV, Επιστημονικός συνεργάτης του Κέντρου Σλαβοβυζαντινών Μελετών «I. DUJCEV» της Σόφιας.

V. MATULA, Προϊστάμενος Ερευνών του Ινστιτούτου Ιστορίας

της Σλοβακικής καθημίας Επιστημών, BRATISLAVA.

L. MAVRODINOVA, Επιστημονικός Συνεργάτης του Κέντρου Σλαβοβυζαντινών Μελετών «I. DUJCEV» της Σόφιας.

I. MEDVEDEV, Προϊστάμενος Ερευνών του Ινστιτούτου Ιστορίας της Ακαδημίας Επιστημών της Σοβιετικής Ένωσης, LENINGRAD.

L. MÜLLER, Ακαδημαϊκός, Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Χαϊδελβέργης.

Δ. ΝΑΣΤΑΣΕ, Συνεργάτης του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα.

S. NIKOLOVA, Επιστημονικός Συνεργάτης του Κυριλλο-Μεθοδιανού Κέντρου Ερευνών της Βουλγαρικής Ακαδημίας Επιστημών, Σόφια.

K. ΝΙΧΩΡΙΤΗΣ, Θεολόγος - Σλαβολόγος, GÖTTINGEN.

SIR D. OBOLENSKY, Μέλος της Βρετανικής Ακαδημίας, Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης.

X. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

K. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ, Επιστημονικός Συνεργάτης του Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.

E. POPESCU, Καθηγητής του Πανεπιστημιακού Θεολογικού Ινστιτούτου του Βουκουρεστίου.

G. PROHOROV, Προϊστάμενος Ερευνών του Ινστιτούτου Ρωσικής Λογοτεχνίας της Ακαδημίας Επιστημών της Σοβιετικής Ένωσης, LENINGRAD.

I. ROGOV, Προϊστάμενος Ερευνών του Ινστιτούτου Σλαβολογίας και Βαλκανιολογίας της Ακαδημίας Επιστημών Σοβιετικής Ένωσης, Μόσχα.

T. SABEV, Καθηγητής της Θεολογικής Ακαδημίας της Σόφιας, Αναπληρωτής Γενικός Γραμματέας του Παγκοσμίου Συμβουλίου των Εκκλησιών, Γενεύη.

P. SCHREINER, Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Κολονίας.

W. SEIBT, Καθηγητής του Πα-

νεπιστημίου της Βιέννης.

I. SEVCENKO, Καθηγητής του Πανεπιστημίου HARVARD.

Γ. ΣΤΟΓΙΟΓΛΟΥ, Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

M. TADIN, Καθηγητής του Καθολικού Ινστιτούτου, Παρίσι.

V. TAPKOVA-ZAIMOVA, Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου του TIRNOVO.

I. TARNANIDHΣ, Πρόεδρος Θεολογικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Πρόεδρος του Συμβουλίου του Κέντρου Βυζαντινών Ερευνών του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

A.-A. TAXIAOΣ, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Πρόεδρος του Συμβουλίου της Ελληνικής Εταιρείας Σλαβικών Μελετών.

F. THOMSON, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αμβέρσας.

N. TOLSTOJ, Ακαδημαϊκός, Πρόεδρος της Σοβιετικής Επιτροπής Σλαβολόγων.

Z. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗΣ, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου, Διευθυντής Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών.

E. ΧΡΥΣΟΣ, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

B. USPENSKIJ, Καθηγητής Πανεπιστημίου Λομονόσοφ, Μόσχα.

W. VODOFF, Καθηγητής της COLE PRATIQUE DES HAUTES ETUDES, PARIS.

S. WOLLMAN, Διευθυντής του Τμήματος Συγκριτικής Λογοτεχνίας

του Ινστιτούτου Γλωσσών και Λογοτεχνίας της Τσεχοσλοβακικής Ακαδημίας Επιστημών, Πράγα, Πρόεδρος της Διεθνούς Εταιρείας για τη Μελέτη και Προώθηση των Σλαβικών Πολιτισμών, UNESCO.

Παροιμίες που λένουντι στη Νιάουστα

(Συνέχεια από τη σελίδα 143)

κιουσέ τουν βάνουν.

● Τουν ακάλιστου στου γάμου, στουν Όποιος παγαινει απρουσκάλιστους οι μνια παρέα σ' ένα σπίτι, οι μνια χαρά, μι μισό μάτι τουν γλέπουν.

● Όλη βδουμάδα του γαμπρού κι' η Κυργιακή της νύφης.

Στη Νιάουστα όλην την ιβδουμάδα οι άντριδοι βγαίνουν μοναχοί τους όξου χουρίς τις γυναικεις τους κι μούγκι τις Κυργιακές τις βγάζουν όξου.

● Η γυναικα όντας παντριφτεί κι του μουλάρι σα σαμαρουθεί τότε φαίνονται οι πληγές τους.

Όλα τα ιλαττώματα φαίνονται ύσαρνας απ' την παντρεία.

● Κι παντριμένους μασκαράς κι' ανύπαντρου ριζίλι.

Κι' τόνα ώχ κι' τ' άλλου λέλε, που λέμει στη Νιάουστα.

● Έρουτας, βήχας κι παράς δεν κρύβονται.

Απου πού να κρυφτούν' όμο δε βηχήσεις δια σκάσεις.

● Παντρέφτηκεν η πείνα μη τη δίψα.

Όλιους κι βρουχή παντρέβονται οι φτουχοί' όντας πατρεβονται νγιό ιφτουχοί ανταμώνονται η πείνα μη τη δίψα.

● Χουρίς ψουμί, χουρίς κρασί πα-

γώνει κι η αγάπη.

Μη τη φτώχειο σπού γάλιο - γάλιο σβήνει κι' η αγάπη.

● Όντας έρχητι η τυφλουβδουμάδα πέφτει ου μπιρντές.

Ου έρουτας φέρνει γκαβαμάρα, δια φαίνονται τα ιλαττώματα.

● Τα έξουδο του γάμου η νύφη δια τα βγάζει.

Όταν από μνιά δουλειά δεν βγαίνουν τα έξουδα. Κι λέγητι πιργιλαστικά όντας η νύφη είναι άσκημη.

● Όποιους αγλείφει τα χαλκουτσουκια βρέχει στη χαρά του.

Τότι αυτά ήταν τα αντέτχια, οι κάσμοι δεν έφκιασαν έξουδα πουλλά κι τα μικρά τα πιντιό πώς κι πώς καρτιρούσαν να αγλείφουν τα ντιντζιρέντγιο τους ντοβάδες σαν που μπιτζειν το δέσιμου απ' τα γλυκά.

● Κι του κουμπάρου ου σκύλους φαλους είναι κι κεινους.

Σαν αγαπούμι απ' τ' αλήτχια αγαπούμι κι τους φίλους κι' όλο τα πράγματά τους.

● Όντας ψουφίσει ου μαύρους μοχουρτάρι σα μη φυτρώσει.

Σα γένει ένας χατάς πάει μπιτσιε καντίπουτας δε γένητι σα γύρει το γάλα δε μαζώνητι. Σαν πιθάνει κανένας δεν αναστένητι.

«Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΣΙΟΥΜΠΑΝΙΤΣΑΣ ΣΤΟ ΒΕΡΜΙΟ»

Σύγκρουση Ελληνικών ανταρτικών σωμάτων με τουρκικά καταδιωκτικά αποσπάσματα την 5-5-1905

Η μάχη της Σιουμπανίτσας, τοποθεσίας στα υψηλά του Βερμίου μεταξύ των καλυδών των μεγαλοαγρονοσφύρων Κώστα - Βασίλη (Βλάχου) και Καραγιώργου (Σαρκατσάνου) υπήρξε το πρώτο βάπτισμα πυρός που δέχτηκαν τα ελληνικά ανταρτικά σώματα των Κ. Μαζαράκη (Αχρίτα) και Σ. Σπυρομήλιου (Μπουκ) την 5η Μαΐου του 1905 στην σύγκρουσή τους με τμήματα του τουρκικού στρατού, ειδικά εκπαιδευμένα για την καταδίωξη ληστανταρτών (Αβάζι-δες). Με τους προαναφερόμενους αρχηγούς των αν-

Τ. Πέτρου⁹ δύναμης οχδόντα ανδρών, προοριζόμενο για ανάληψη δράσης στην περιοχή Καρατζέδας.¹⁰

Αρχές 1905, το Ελληνικό Προξενείο Θεσσαλονίκης αποφασίζει να ενεργοποιηθεί τους υπηρετούντες σ' αυτό αξιωματικούς και να τους θέσει επί κεφαλής ενόπλιων ανταρτικών σωμάτων. Δια του Κ. Μαζαράκη αποστέλλεται στην Αθήνα από τον Πρόξενο Λάμπρο Κορομηλά ειδική εμπιστευτική έκθεση στην οποία περιλαμβάνεται σχέδιο για την όλη οργάνωση του αγώνα στην Μακεδονία με την εξουσιοδότηση να το υποστηρίξει ο ίδιος (Κ. Μαζαράκης) ενώπιον των αρμόδιων. Η Επιτελική Υπηρεσία του Στρατού εγκρίνει το υποβληθέν σχέδιο οργάνωσης - δράσης στην Μακεδονία και αναθέτει στον Κ. Μαζαράκη την συγκρότηση των προσλαμβόμενων από το σχέδιο αυτό ένοπλων ανταρτικών σωμάτων για το Βιλαέτι Θεσσαλονίκης.

Το πρώτο ένοπλο σώμα που συγκρότησε ο Κ. Μαζαράκης συνολικής δύναμης οχδόντα ανδρών είναι αυτό του οπλαρχηγού Ιωάννη Νταφώτη,¹¹ Ο ίδιος επέβη επί κεφαλής άλλου ένοπλου σώματος δύναμης τριάντα πέντε ανδρών με υπαρχηγό τον Κώστα Γαρέζη.¹² Έργο, επίσης του Κ. Μαζαράκη είναι και η συγκρότηση άλλων δύο ενόπλιων σωμάτων επί κεφαλής των οποίων τοποθετήθηκαν οι Σ. Σπυρομήλιος και Μ. Μωραΐτης (Κόδρος).¹³ Όπως προσελήθη, τα σώματα των Κ. Μαζαράκη και Σ. Σπυρομήλιου, αποβιβάστηκαν τα μεσάνυχτα της 27.4.1905 στις ακτές του χωριού Άγιος Ιωάννης κοντά στον Κορινό. Από τον γράφοντα παρατίθεται το πλήρες κείμενο της προμηνημονευθείσας έκθεσης του Κ. Μαζαράκη με στοιχεία από το προσωπικό ημερολόγιό του για το χρονικό διάστημα από 27.4.1905 (ημέρα απόδοσης) μέχρι και 5.5.1905 (μάχη Σιουμπανίτσας στο Βέρμιο). Οι ενυπάρχουσες σ' αυτό παραπομπές τέθηκαν από τον γράφοντα και φορούν σε σχόλια και διευκρινίσεις σχετικές με το κείμενο.^{12*}

7 Μαΐου 905¹⁴

Φίλιππος Αθανάσιος,

Μέχρι της λεπτομερούς εκθέσεως του αντιγράφου τα εξής σύντομα από το ημερολόγιό μου.

27¹⁵ Απόδοσις, ανάγκη εκτιμήσεως των εντεταλμένων. - ουδέν σημείον. - φόβος και τρέμος η διαταγή περί επιστροφής άνευ λόγων. - Μένοντες έμφοβοι. - ουδείς οδηγός. - ουδέ μεταγωγικών. ουδεμία έξοδος καϊκιών. - ουδέ μύς. - ψεύδοντα: ότι κατόπιν οδηγιών μας δήθεν έπραξαν τούτο. - έγινε ό,τι και την άλλην φοράν. - οι πλοηγοί άθλιοι: μή αναγνωρίζοντες τίποτε! εκτός ενός λιμνοχούου Μανώλη εκ Θεσσαλον. - άνευ της επιμονής μου να εξέλθωμεν οπωσδήποτε θα επιστρέψαμεν πάλιν. Άμεσος πορεία δια Πόδλανης¹⁶ εις Μακρυρράχην.¹⁷ (καλός ο καλόγερος Αμβρόσιος πρώην υπαξιωμακ. εκ Ξηρομέρου. - πάντες οι άλλοι...¹⁸ πίστεως). - είτα Σπόρλιτα.¹⁹ (καλός Νάσης πατριώτης, αλλά περιφοβός ως πάντες οι ραχιάδες): - το τμήμα αυτό χρήζει υπάρξεως σώματος δια μεταφοράς, συγκοινωνίαν, έμπνευσιν θάρρους και...²⁰ περί διατρέφου και αποκρύ-

Του Στέργιου Αποστόλου

ταρτικών σωμάτων στην συμπλοκή αυτή συνέπραξε και ο Μ. Κατσιγάρης (Καραμανώλης)⁴ με το οκταμελές σώμα του. Τα σώματα των Μαζαράκη, Σπυρομήλιου και Μωραΐτη, τα οποία επέβαιναν στο ατιόπλοιο «ΑΧΙΛΛΕΥΣ», είχαν αποβιβάσει τα μεσάνυχτα της 27ης Απριλίου 1905 στις ακτές του χωριού Άγιος Ιωάννης, βόρεια του Κορινού.

Παρόμοια απόπειρα απόδοσης κατά το παρελθόν (19.4.1905) με το ατιόπλοιο «ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ», είχε αποτύχει και τα επιδιώκοντα σ' αυτό ελληνικά ανταρτικά σώματα, επανήλθαν στο Τσάγες⁵ εν αναμονή επανάλληψης της προσπάθειας απόδοσης.

Η περιγραφή της μάχης της Σιουμπανίτσας συτοθευμένης και υπό λεπτομερούς σχεδιαγράμματος έβλεπον και εδάφους οφείλεται στον Κ. Μαζαράκη και περιλαμβάνεται στην από 7.5.1905 έκθεσή του απευθυνόμενη στον Αθανάσιο (Σουλιώτη - Νικολαΐδη)⁶. Η έκθεση αυτή, ουσιαστικά, αποτελεί απόσπασμα από το προσωπικό ημερολόγιό του Κ. Μαζαράκη και αφορά στο από 27.4.1905 μέχρι και 5.5.1905 χρονικό διάστημα με ακριβή αναφορά στα λαδόντα χώραν κατά το διάστημα αυτό, γεγονόςτα.

Όπως είναι γνωστό ο Κωνσταντίνος Μαζαράκης, υπολοχαγός Πυροβολικού του ελληνικού στρατού, υπήρξε μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Εθνικής Εταιρείας⁷ από το 1899 μέχρι και την διάλυσή της την 1.12.1900.

Τρία χρόνια αργότερα, στον Κ. Μαζαράκη ανατίθεται η ευθύνη της συγκρότησης, εκπαίδευσης και αποστολής από την ελεύθερη Ελλάδα στην τουρκοκρατούμενη Μακεδονία, ένοπλου ανταρτικού σώματος δύναμης δέκα ανδρών αποτελούμενου από άνδρες Κρήτες. Αρχές Ιουνίου 1903, το σώμα αυτό αποστέλλεται στην Μακεδονία με την εντολή να ενισχύσει την οργάνωση του Μητροπολίτη Καστοριάς Γερμανού Καραβγγέλη⁸. Τον Αύγουστο του 1904 ο Κ. Μαζαράκης τοποθετείται στο Ελληνικό Προξενείο της Θεσσαλονίκης στην διάθεση του Πρόξενο Λάμπρου Κορομηλά με το ψευδώνυμο Δίμιος Στεργιάκης.

Συνέβαλε θετικά στον προσεταιρισμό του Τούρκου γαιοκτήμονα Ραχμή Μπέη το τσιφλίκι του οποίου ευρισκόνταν κοντά στην λίμνη Γιαννιτσών.

Έκτοτε, ο Ραχμή Μπέης παρέχευ άσυλο στα ελληνικά ανταρτικά σώματα. Μάλιστα, το φθινόπωρο του 1904, στο τσιφλίκι του συγκροτήθηκε το σώμα του

των.

Είνα: η πρώτη φορά που είδα αντάρτες και: τα έχαναν! μας ωμολόγησαν ότι είναι αναγκασμένοι εκ φόβου να μας καρτερήσουν παρ' όλην την χαράν ήν είχον!!

30²⁰ Διάδοσις ποταμού. - σύλληψις εξ απρόοπτου...²² - στρατιώται: έλλειπον πρό 1 ώρας. Είχομεν πρόθεσιν να τους συλλάβωμεν μη υπάρχοντος άλλου μέσου διαδόσεως.

Σύλληψις 13 Β.²³ ευρ:σκοιμένων εκεί ως κατασκόπων και μεταφερόντων όπλα, τινών δε (3), εργασθέντων περίστν μετά Β.²⁴ συμμοριών εις τα Β.²⁵ Βιτωλλίων.²⁶ - Κατήγοντο εκ Μούζελα άνω Γκόπερ. - το ωμολόγησαν 2 εξ αυτών εις ανακρίσεις. - Βάπτισμα²⁷ όλων εις τον ποταμόν.

(Θα ήτο ευχής έργον εάν όλοι οι οιονδήποτε πρόσχημα εργασίας έχοντες Β.²⁸ είτε εις το Ρουμιλόυκι: μέχρι συνόρων, είτε εις Θεσσαλίαν, ελάμβανον το αυτό βάπτισμα. - είναι επικινδυνότεροι: και αυτών των εν Μακ.²⁹ εργαζομένων. - ιδίως οι εν Τσάγεζι, συνεννοήθην μετά Αναγν.³⁰ και αντιπροσωπείας μας ίνα καταρτίσουν σώμα τσιούτον δια...³¹ την Ελλάδα. - επίσης εξησφαλίσθη η μεταφορά 6 σάκκων εκ Ραψάνης δια μονής Σάπκα εις Νιάουσαν και εστάλησαν ήδη 10 προς 2 μετζήγια έκαστον με 200 φ. - επίσης απεστάλησαν εκ Κοζάνης δι' ενεργειών μου 10 εις Κατράνιτσαν προς Μπασδέκην ως πρώται δόσεις - ειδον το γράμμα των Κοζανιτών αναγγελλόντων. - συνεννοηθείτε μετά Αναγνωστάκου. - απ' ευθείας ή δια Αλέκου.³² τώ παρέδωκα 48 σάκκους και 10 λίρας.

Μάθε ότι εκ των αποθ. Βόλου έχομεν δικαίωμα δια διαταγής παραλαβής μέχρις 1000 σάκκων και: μέχρι: 300.000 σπόρου σπόρου παρουσιαζομένου Βελισσαρίου, κατά δόσεις.³³

1. Ματου. Διάδοσις δια Μπατσιών³⁴ (στρούγκα:) Βλάχων, Δόλιανης,³⁵ Μαρούσας³⁶ Νουθεσίας, απειλαί, ολίγον ξύλο, φιλοδωρήματα εις λίρας και κεριά-

τια. - προμήθειαι τροφίμων, πληρωμαί, δια χύσει:ς πατριωτικά: και υποσχέσεις. - πορεία 20ωρος. - με σταθμούς εις διαφόρους Μπατσιούς ωριαιούς.

2. Πορεία νύκτωρ (ως πάντοτε) μέχρι Μπατραλέξη³⁷ (ψύχος δρυιούτατον) δεν επλησάσαμεν εις Καλύθια. Χρειάζομεθα βαρόμετρον μεταλλικόν 1 κατά σώμα και πλειότερας πιξίδας 4-5 κρεμαστάς.

3. Μετάδοσις εις Χρήστο Βασίλγν³⁸ εις πρόνια Θεμελή. - περιποίησις από Χρήστον επί πληρωμή εννοείτε καίτοι: αρνηθέντος να δεχθή (χρήματα)³⁹ και: Ν. Καπούλαν⁴⁰ εξαίρετον. - εφωτογράφησα...⁴¹ στέλλω και...⁴² 8.10. 1/2 στείλατέ μου 10 ή παραγγείλατε Αλέκον. - είναι απαραίτητα και ουδέν βίρος προσθέτουσν αφού εσυνήθησαν εις μεγαλύτερον οι άνδρες. - έχουσν πάντες λινούς γυλιούς (χρήσιμοι δια φωτογρ. κατασκόπων, αιχμαλώτων, Ρουμανιζόντων κ.λ.π.). - συμβουλαί κλέφτικα: παρά Κλωνάρα⁴³.

4. Μετάδοσις εις Μπατσιόν «Σουμπανίτσα» ένθα διαμέσουσν οι κυριώτεροι: Ρουμανιζόντες...⁴⁴ έφοδος νύκτωρ, περικύκλωσις. - σύλληψις 25, δέσιμο 6 κυριωτέρων. - ξύλο μετά νουθεσιών.

Διαμικρτυρία: και όρκοι ότι θα επανέλθουσν εις τον Ελληνισμόν. -

5. Πρωίαν κατήχησις. - περιποιήσεις. - συμβουλαί περί υπογραφής πρωτοκόλλου και όρκων, ανυπακοής τελείας εις διδάσκαλον ρουμάνον. -

...Αναγγελία Τουρκικού Στρατού εκ προφυλακίων. - σύνταξις. - κατάδοσις ακροβολιστικώς προς κατάληψιν θέσεων. - μετά 4 αιχμαλώτων Βλάχων (τιον κυριωτέρων). - κατάληψις οροσειράς. - εμφάνισις σώματος εκ 200 ή 300 ανδρών.

Η πρόσδοσις εγένετο παρά...⁴⁵ Ρουμάνου εν Βερροία όστις πρέπει να τιμωρηθή⁴⁶ εν τή πόλει. - φοβείται να εξέλθη. - απέστειλε δε μετά του...⁴⁷ κατάσκοπον Βλάχων όν συνελάβωμεν και όστις θαρείς ωμολόγησεν.

(ακολουθεί σχεδιάγραμμα θέσεων και εδάφους)

Ο Μπούας είχε καταλάβει: ήδη την θέσιν ΑΒ. - εγώ σπεύδω να ανέλθω δια της κλιτύος εκ του λόφου Γ' (καρραούλι μεμονωμένον) επί της ράχης ΑΒ εις το σημείον Ζ. - οι Τούρκοι καταλαμβάνουν την θέσιν Γβ και άρχονται: σφοδρού πυρός δια Μάουζερ ευστοχολάτων. - πληγώνονται: παρά το πλευρόν μου 2 και εις δπισθέν μου ο ιδιαιτέρως ακόλουθός μου,⁴⁸ ώστε ανακόπτει την πορείαν του. - ανήφορος σ π α θί και ατελείωτος. - υπό βροχήν σφαιρών. - ο Μπούας άρχεται πυρός προς υποστήριξιν αναβάσεως. - φθάνω μετά 3 δημιουργιών (η τετάρτη είχε προηγηθή). - καταλαμβάνω θέσεις 3 ε ξ : α και αριστερά Μπούα. - άρχονται γενικού πυρός. - δυστυχώς η έλλειψις καπνού Μάουζερ δυσχεραίνει: σκόπευσίν μας επί Τούρκ.⁴⁹ καλώς κλυπτομένωιν. - ανακαλύπτομεν ομάδα ακαλύπτων εις τον κάμπον θελώντων να εισέλθωσιν εις τα δεξιόθεν ημιώι υψώματα. - διευθύνομεν πυρά. - υποθέτομεν ότι θα έχουν πολλές απωλειάς. Ημείς 4 πληγωμένους. - η μάχη ήρχισεν 1 Μ.Μ. μέχρις 7ης. - ακόμη δε και την 8ην έριπτον εις τον αέρα συμπυροκροτήσεις προς εκφοδισμών μοί φαίνεται, ίνα μή κάμομεν επίθεσιν. - δεν εδύλησαν να προχωρήσουν κατά μέτωπον. - έστειλαν μόνον μακρόθεν ριάδας προς υπερφαλάγγισιν έπαθον όμως των παθόν τους τον τάραχον. - Ημείς ακλόνητοι. - την νύκτα ετοιμαζόμεθα δια αναχώρησιν. - στέλλομεν εις Καλύθια Σαρακατσάνου Καραγεώργου δια ζώα, τους πληγυμένους συνάξαμεν ήδη και υποχωρούμεν αθρόωως. - οι Τούρκοι διαρκώς σαλπίζουν. - προς σύνταξιν. - φαίνεται ότι επήλθε διασπορά. - ουδέν είδος αφήκαμεν επί τόπου καίτοι: είχομεν 3 ζώα με φορτία (φυσίγγ. ματισιμ. τρόφιμα). - τα ζώα με τους Βλάχους αιχμαλώτους το έκοψαν λάσπη. - τα επήραμε επ' ώμιου όλα τα είδη. - μετ' ολίγον συναντήσαμεν αδεσπότες άνδρας και: εστειλάμεν τους πληγωμένους, αφού τοίς παρεσχέθησαν αι πρώτα: βήθειαι. - (ούτοι: είναι: Καρακώστας εις την κεφαλήν λ.ε.⁵⁰ ο γέρονς Δοϊράνης εις τον πόδα. - ο Α. Σακελλάρης εκ Βόλου εις τον ώμον. - ο Χειμαριώτης Λέκκας εις τους 2 πόδας. - το θηϊκόν των ανδρών εν γένει καλόν. - ο Γεώργος - Τάσος: άριστοι οδηγοί - κάκιστοι: μαχηταί της συμπλοκής. - συμμεθείξε και ο Μανώλης⁵¹ μετά 8 και ο Γρηγόρης μεθ' ενός συνενωθέντων την προηγουμένην. - Γιοδάννης⁵² δεν ενεφανίσθη ακόμη. - το όλον είμεθα άνδρες 89.

Παρεία σύντομος. - επάνοδος εις πριόνια, εκείθεν σήμερον εις Περισσόρι⁵³ Ο στρατός μετέβη εις Καλύθια,⁵⁴ προήρχοντο και εκ Βαδωνών⁵⁵ και Νικουσης. - Η ενάποσις μεγάλη παρά τοίς Βλάχοις.

Οι Τούρκοι τους έλεγον πριν ότι ήτο βεβαία η παράσσις μας (SIC) και: ήρχοντο αμελέστατα συμπεπυκνωμένοι. - ερίψαμεν και 2 βόμβας προς εκφοδισμών. - Κατά την πορείαν την υποχωρητικήν 3 τελευταίοι διεκόπησαν της φάλαγγος ο Χόντζας εκ Βιαντόδου,⁵⁶ Στεφάπουλος εκ Λαμίας και Σκορδάς (Μαυρολιθάρι). - ασφαλώς ήμεις διευθύνονται προς την διευθυσίν μας, ουδείς κίνδυνος συλλήψεώς των, πιστεύω δια των Σαρακατσαναίων να μας ανεύρουν. - αφήκαμεν οδηγίας. - ως και οι 2 απολεφθέντες εις την κλιτύν μή τολμήσαντες αναβώσιν υπό την βροχήν των σφαιρών. - ούς συνηνήθησαν την επομένην. - δια των Σαρακατσαναίων.

Λπέστεϊλα εγκυκλίους νομιστικάς και απειλητι-

κάς προς όλα τα Βλάχικα φαλκάρια.

Ιδιαίτερον απειλητικόν προς...⁵⁷.

Ιδιαίτερον ευγενές προς...⁵⁸ με την παράκλησιν να μεταβιβάση τοίς άλλοις.

Πιστεύω αν μή άλλο να εκλείψη τώρα η ιδέα της συμμαχίας!⁵⁹ Οι Βλάχοι θα μας φέρουν μεγάλας δυσχερείας εις το έργον μας αν μή καθαρίσωμεν το έδαφος. - Χρειάζονται και ενέργεια εν ταίς πόλεσι. - θυρωδοκία και τιμιωρία. - τα φιλοδωρήματα δίνουν και παίρνουν.

Γράφατέ μας τί μισθοί οφείλονται εις Γιοδάννην και Μανώλην.

Ανάγκη πλειοτέρων κιαλιών. - 3-4 κατά σώμα, ακόμη δια τα καρραούλια. - Λογαριάσατε τί χρήματα χρειάζομεθα και στείλατέ μας, σχετικώς με τα μετρητά ά είχομεν από 15 Απριλίου οπότε λογαριάζομεν μισθοδοσίαν με 3 λίρας δια τους υπαξ.⁶⁰ ως βλέπετε εν τή καταστάσει με 2 1/4 δια τους άλλους και: με αριθμόν 38 ιδικών μου εξ ών (αποδωχθέντων 2) εκ Τσάγ.⁶¹ και: με 40 Σπύρον⁶² εξ ών 10 υπαξιωμ. και Μανώλην 11.

Εκτός των προσθηκών Μανώλη και Γιοδάννη και: άλλων Σαρακατσαναίων προστεθώσιν οίτινες είναι: απαραίτητοι: διότι στερούμεθα εντελώς οδηγών,⁶³ οι: ήδη υπάρχοντες περιορίζουν τάς γνώσεις των εις Περισσόρι: Πόδοι⁶⁴. - Μεσσυριέρ:⁶⁵ - μέχρι τίνος αριθμού δυνάμεθα να φθάσωμεν; χρησιμοποιούμενων και αποστελλομένων Γεωργούλα και: Μπέλλου; βεβαίως τότε δά διαίρεθούν εις μικρότερα.

Γράφατέ μου πληροφορίας περί των άλλων εις δελτίον. - άλλα νέα...⁶⁶ κ.λ.π.

Σός
Κώστας

Ειδοποιήσατε Βασίλ. ή Κόντζα να μυνήσθι του Χρήστου Μπούδα ότι: ο Κώστας ευρίσκεται: εδώ.

Ασπασιούς εις τους 3 συναδέλφους. - τί γίνεται Κόδρας;

ιδιαιτέρως φιλώ τον...⁶⁷ και: Μ:χαλάκη.

Ονομαστική κατάσταση οπλιτών του σώματος Μαζαράκη (Ακρίτα).

(Συνημιμένη στην από 10.5.1905 έκθεσή του προς τον Αθανάσιο Σουλιώτη - Νικολαΐδη

Κωνσταντίνος Μαζαράκης (Ακρίτας) Αργηγός⁶⁸.

- 1) Γιοδάννης οδηγός. - Υπαρχηγός (τιμής ένεκεν). Οι άνδρες του εντάχθησαν από τον Μαζαράκη στις δημιουργίες του σώματός του
- 2) Βουρδένας Βέρροια (πρώην Ρουμλούκι)
- 3) Αργυρόπουλος Πάτραι (πρώην Ρουμλούκι)
- 4) Τσιπουρλιάς (πρώην Ρουμλούκι)
- 5) Παπαευναγγέλου Κάφι.

1η ΔΙΜΟΙΡΙΑ

- 1) Ζερβογιάννης επιλ. πεζ. Τρίπολις
- 2) Ν. Μέλιος λογ. πεζ. (αδελφός Ντίντου)
- 3) Βασ. Νικολοδήμιος λογ. εύζ. Υπάτη
- 4) Κωνστ. Σουλιάτης Λαμία
- 5) Χρ. Κάρτας Βιαντόδο
- 6) Ν. Καλογερόπουλος Λαμία
- 7) Ιω. Σπανόπουλος Στυλές
- 8) Εύ. Περιστιάνος Κύπρος
- 9) Γεωργαντάς Ζάφι Φθιώτιδος

- 10) Εύ. Τάσσου Χάσια
- 11) Στ. Γούσης Γραμματικόδο
- 12) Κάρτας Βλάντοβο
- 13) Παν. Κρητικός (Ασέστοχώρι) Θεσσαλονίκη
- 14) Μάρκος Νιάουστα.

2α ΔΙΜΟΙΡΙΑ

- 1) Παπακυριαζής επιλ. Πυροβ.
- 2) Γαλανόπουλος λοχ. πεζ.
- 3) Νικολοδήμιος δεκαν. εύζ. Υπάτη
- 4) Ντήμπασης Υπάτη
- 5) Χόντζιας Βλάντοβο
- 6) Σκορδός Μαυρολιθάρι
- 7) Μυτιλιγναίος Στυλός
- 8) Στεφάνουλος Λαμία
- 9) Γρηγόρης δεκ. πυρ. Κάρυστος
- 10) Γράψας Υπάτη.

3η ΔΙΜΟΙΡΙΑ

- 1) Χ. Μπάμπας λοχ. εύζ. Καματά Φθιώτιδος
- 2) Φλωρόπουλος δεκ. εύζ. Καματά Φθιώτιδος
- 3) Κυρίτσης Φθιώτις
- 4) Καραγκούνης
- 5) Διαμαντής Κομισκό Χάσια
- 6) Στάμου Χαρ. Κομισκό Χάσια
- 7) Ι. Μαυροθεόδωρος Κοζάνη
- 8) Χρ. Νόλιτσης Γραμματικόδο
- 9) Α. Ζώτας Νιάουστα
- 10) Αθ. Τσαούσης Μεσημέρι.
- 11) Ευ. Παπαζαχαρίου Σωγός
- 12) Καλύβας λοχ. πεζ. Σέλιανη Φθιώτιδος.

4η ΔΙΜΟΙΡΙΑ

- 1) Β. Παπακώστας λοχ. εύζ. Σέλιανη Φθιώτιδος
- 2) Δ. Σκαρμίτσος λοχ. εύζ. Καματά Φθιώτιδος
- 3) Γ. Καραμήτρος λοχ. εύζ. Γαρδίκι Φθιώτιδος
- 4) Βλαχάδας Αθ. (τρισέγγονος του αρματολού) Χάσια
- 5) Θερμογιάννης Καματά Φθιώτιδος
- 6) Κατσουριάς Καματά Φθιώτιδος
- 7) Νίκου Γ. Σκεπάρνι Χάσια
- 8) Ευθυμόπουλος Μεσσηνικόλα - Άγραφα
- 9) Μίτσης Τάσος Αγ. Ηλίας Βοδενών
- 10) Μπάπκας Βλάντοβο
- 11) Μαλανδράκης Κρής
- 12) Δανίστας λοχ. πυροβ. Φθιώτις.
  - 1) Αλ. Σακελλάρης
  - 2) Κων. Γαρέφης ή Κατσούδης Εκ Πηλίου, ιδιαιτερος ακόλουθος του αρχηγού Κων) του Μαζαράκη.

Βιβλιογραφία — Σχόλια — Διευκρινίσεις

(Οι αύξοντες αριθμοί αφορούν στις παραπομπές του κειμένου)

1. Στο ιδιόγραφο σχεδιάγραμμα θέσεων και εδάφους του Κ. Μαζαράκη αναγράφεται «Σουμπανίτσα»
2. Σπυρομήλιος Σπυρίδιων, Υπομοίραρχος. Έδρασε στον Μακεδονικό αγώνα με το ψευδώνυμο «Μπασιάς Αθάλης» επί κεφαλής ελληνικού ανταρτικού σώματος. Την 17.5.1905 τραυματίστηκε σοβαρά στο πό-

δι σε μάχη με Βούλγαρους κομιτατζήδες της περιοχής ΠΑΤΕΤΣΙΝ (Πάτημα)

3. Αβτζήδες: κυνηγοί (στα Τουρκικά)
4. Κατσιγάρης Εμμανουήλ, ιδιώτης. Έδρασε στον Μακεδονικό αγώνα επί κεφαλής σώματος Ελλήνων ανταρτών με το ψευδώνυμο: «Καραμανώλης». Σκοτώθηκε στον Όλυμπο την 20.4.1908
5. Τσάγγεζι: Στόμιο, σήμερα. Χωριό της επαρχίας Αγιάς του νομού Λάρισας. Βάση ανεφοδιασμού των ελληνικών ανταρτικών ομάδων
6. Σουλιώτης Αθανάσιος, Υπολοχαγός Πεζικού. Συγκρότησε και διήυθνε την Οργάνωση Θεσσαλονίκης με το ψευδώνυμο «Αθανάσιος Νικολαΐδης» μέχρι τέλους του έτους 1907, αντικατασταθείς, στην συνέχεια, από τον Ανθυπολοχαγό Πυροβολικού Σακελλάροπουλο Λουκά. (Λ. Αλεξάνδρου)
7. Εθνική Εταιρεία: Μυστική οργάνωση που ιδρύθηκε την 12.11.1894 από στρατιωτικούς με σκοπό την αναζωπύρωση του εθνικού φρονήματος και την προπαρασκευή για την απελευθέρωση των υπόδουλων Ελλήνων». Έδρα της η Αθήνα. Θεωρήθηκε η κύρια αιτία της ήττας στον πόλεμο του 1897
8. Γερμανός Καραβαγγέλης, Μητροπολίτης Καστοριάς. Διεδραμάτισε σημαντικότερο ρόλο στην δημιουργία πυρήνων της Ελληνικής αντίστασης κατά της διείσδυσης της Βουλγαρικής προπαγάνδας στην τουρκοκρατούμενη Μακεδονία και ειδικότερα στην Μητροπολιτική του περιφέρεια
9. Πέτρου Γεώργιος, ιδιώτης. Έδρασε στον Μακεδονικό αγώνα επί κεφαλής σώματος Ελλήνων ανταρτών, αρχικά στην περιοχή Καρατζόδας (Μογλενών ή Λιμνίτις της σημερινής Αριδαίας), στην συνέχεια δέ στην περιοχή Γουμένισσας. Σε ατυχή μάχη με τάγμα Τουρκικού στρατού στο χωριό Πέτροβο (Άγιος Πέτρος) Γουμένισσας, εξαναγκάστηκε σε παράδοση του ίδιου και του τμήματός του. (27 Δεκεμβρίου 1904)
10. Καρατζόδα: (βλ. παραπομπή 9)
11. Νταφώτης Ιωάννης, ιδιώτης. Μέσα Απριλίου του 1905, επί κεφαλής πολυμελούς σώματος Ελλήνων ανταρτών (80 άνδρες), αποβιβάστηκε στις ακτές του κόλπου του Στρυμονικού κοντά στο χωριό Κρούσοβο των Κερδυλλίων. Το σώμα Νταφώτη συνεπλάκη την 25.4.1905 βόρεια των Στεφανιών, με έφιππα τουρκικά καταδιωκτικά αποσπάσματα με απώλεια εννέα άνδρες. Στην συνέχεια, προσβάλλεται εκ νέου στο χωριό Λιβάδι των Βασιλικών με απώλεια άλλους ένδεκα άνδρες. Μετά τις συγκρούσεις αυτές το σώμα Νταφώτη διαλύθηκε
12. Γαρέφης Κωνσταντίνος. Ιδιώτης. Υπαρχηγός, αρχικά του σώματος του Κ. Μαζαράκη, επί κεφαλής σώματος Ελλήνων ανταρτών, αργότερα. Έδρασε στις περιοχές Νάουσας, Σμπόρσκου (Πευκωτού), Σούμπουσκου (Αριδαίας), και Τσερνέσοβου (Γαρέφη). Την νύχτα της 6ης προς την 7η Αυγούστου 1906 προσέβαλε τα σώματα των Βουλγάρων αρχικομιτατζήδων Λούκα και Καρατάσιου στα Καλδθια Καραφυλλέων, στο Τσερνέσοβο. Στην μάχη αυτή, μεταξύ των άλλων σκοτώθηκαν και οι προαναφερόμενοι Βούλγαροι βοεβόδες, ενώ ο Γαρέφης τραυματίστηκε βαρύνοντα. Ο Γαρέφης μεταφέρθηκε στο Μορίχοβο, όπου και υπέκυψε στα τραύματά του. Ενταφιάστηκε στο χωριό

- Γραδέσνιτσα (επί Γιουγκοσλαβικού εδάφους)
- 13α. Μωραϊτής Μιχαήλ. Λοχαγός Πεζικού. Έδρασε στον Μακεδονικό αγώνα επί κεφαλής ελληνικού ανταρτικού σώματος με το ψευδώνυμο «Κόδρος». Το σώμα του Μ. Μωραϊτή εγκαταστάθηκε στο όρος Πάικο στην περιοχή Μικρών και Μεγάλων Λιβαδιών. Την 15η Μαΐου 1905, ενώ το σώμα Μωραϊτή κατεδίωκε βουλγαρική συμμορία και προσωρινά διανυκτέρευε στην χαράδρα «Γκαντάσι» κοντά στο χωριό Τσερνάρεκα (Κάρπη) δέχθηκε επίθεση από τουρκικό απόσπασμα το οποίο τους είχε κυκλώσει. Στην μάχη αυτή με υπέρτερες εχθρικές δυνάμεις βρήκαν το θάνατο ο αρχηγός του σώματος Μ. Μωραϊτής, ο Ανθυπολοχαγός Φραγγόπουλος κ.π.ά.
- 13* Φωτοτυπία του αποσπάσματος τούτου από το προσωπικό ημερολόγιο του Κ. Μαζαράκη εμπεριεχόμενου στην από 7.5.1905 έκθεση του ίδιου προς τον Αθανάσιο Σουλιώτη - Νικολαΐδη μου παρεχώρησε ευγενώς ο κ. Γ. Τουσίμης, εξ' Αθηνών, προς τον οποίο εκφράζονται θερμότερες ευχαριστίες. Συμπληρωματικές λεπτομέρειες για την μάχη της Σιουμπανίτσας περιέχονται και στην έκδοση του Ι.Μ.Χ.Α. «Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ» ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ (βλ. Αναμνήσεις Κ. Μαζαράκη - Αινιάνος, σελ. 164 - 265) Θεσσαλονίκη 1984
14. Εκ παραδρομής, προφανώς, στο κείμενο αναγράφεται η χρονολογία 7 Μαΐου 904 αντί του ορθού: 905
15. 27 Απριλίου 1905
16. Πόλιανη: Σφενδάμι, σήμερα. Χωριό στον νομό Πιερίας
17. Μακρυρράχη: Εννοεί την Μονή Μακρυράχης
18. Δυσανάγνωστο
19. Σπάρλιτα: Ελαφίνα, σήμερα. (Κοιν Πολυδένδρι). Χωριό στον νομό Ημαθίας
20. Δυσανάγνωστο
21. 30 Απριλίου 1905
22. Δυσανάγνωστο
23. Βουλγάρων
24. Βουλγαρικών
25. Βόρεια, πιθανότατα, (ενδεχομένως και: Βουλγαρικά (σώματα)
26. Μοναστηρίου (πόλη στην γιουγκοσλαβική Μακεδονία)
27. Εδώ η λέξη «βάπτισμα» έχει την έννοια της «θανάτωσης» των αιχμαλώτων δια πηγμού. Ο Σ. Σπυρομήλιος αναφέρει (στην υπάρχουσα στην Δ.Ι.Σ. έκθεσή του) την σύλληψη άνω των 100 και την θανάτωση (διαπιγμού) 86 από αυτούς
28. Βούλγαροι
29. Μακεδονία
30. Αναγν: Αναγνωστάκος Μιχαήλ, Ανθυποσπιστής του Υλικού του Πυροβολικού. Έδρασε στον Μακεδονικό αγώνα επί κεφαλής σώματος Ελλήνων ανταρτών με το ψευδώνυμο «Ματαπάς» και «Ποπαχρήστος»
31. Τα αποσιωπητικά τέθηκαν από τον Κ. Μαζαράκη και δείχνουν, σαφώς σκωπτική διάθεση
32. Εννοεί τον αδελφό του Αλέξανδρο Μαζαράκη, Υπολοχαγό Πυροβολικού, ο οποίος τον Δεκέμβριο του 1905 τοποθετήθηκε στο Ελληνικό Προξενείο Θεσσαλονίκης με το ψευδώνυμο «Αλέξανδρος Ιωαννίδης»
33. Οι λέξεις: σάκκοι, σπόρος, είναι συνθηματικές και αφορούν προφανώς σε πολεμικό κ.λ.π. υλικό
34. «Μπατσίδες» κυριολεκτικά σημαίνει: τόπος παρασκευής του μπάτσιου, ειδικού κεφαλοτυριού και στην συνέχεια: στρουγγα)
35. Δόλιανη: Κουμαριά, σήμερα. Χωριό της επαρχίας Βέροιας του νομού Ημαθίας
36. Μαρούσα. Παλιό χωριό, στο Βέρμιο, ακατοίκητο, χρησιμοποιούμενο εποχιακά από τους νομάδες κτηνοτρόφους
37. Τοποθεσία στο Βέρμιο, άλλοτε τόπος των καλυβιών Μπατραλέξη
38. Χρηστο-Βασίλης (Σέρμπης ή Σέρμπος) Ελληνίζων μεγαλοκτηνοτρόφος Βλάχος του Άνω Σελίου. Περιέβαλλε και βοήθησε τα ελληνικά ανταρτικά σώματα στο Βέρμιο (περί αυτού βλ. περισσότερα στην μνημονευόμενη στην παραπομπή 13β έκδοση Ι.Μ.Χ. Α. (αναμνήσεις Κ. Μαζαράκη)
39. Η μέσα σε παρένθεση λέξη δική μας
40. Νικόλαος Καπούλας. Σαρακατσάνος μεγαλοκτηνοτρόφος. Ο Ν. Καπούλας (όπως και ο Χρηστο-Βασίλης Σέρμπης ή Σέρμπος) παρείχε άσυλο στα ελληνικά ανταρτικά σώματα στο Βέρμιο. (και περί αυτού βλ. περισσότερα στην προμνημονευθείσα έκδοση)
41. Δυσανάγνωστο
42. Δυσανάγνωστο
43. Κλωνάρας. Παλιός Σαρακατσάνος κλέφτης, ληστοφυγδίκος και επικηρυγμένος. Υπερήλικας και σχεδόν τυφλός, βρισκόνταν στα καλύβια του Ν. Καπούλα, όπου και τον συνάντησε ο Μαζαράκης
44. Στο κείμενο αναγράφεται το όνομα σημαίνοντος Ρουμανίζοντος. Εδώ παραλείπεται
45. Το όνομα αναγράφεται στο κείμενο. Πρόκειται περί Ρουμανίζοντος. Εδώ παραλείπεται
46. Το ρήμα «τιμωρώ» στην ορολογία των ανταρτικών σωμάτων σημαίνει «θανατώνω», κυριότατα
47. Το όνομα αναγράφεται στο κείμενο. Πρόκειται, επίσης, περί Ρουμανίζοντος. Εδώ παραλείπεται
48. Εννοεί τον Κωνσταντίνο Γαρέφη
49. Τούρκων
50. λ.ε.: λίαν ελαφρώς
51. Εννοεί τον Μανώλη Κατσίγαρη
52. Γιοδάννης: Παλιός οπλαρχηγός κλεφτών. Μετά τον θάνατο του Παύλου Μελά απεχώρησε από την Δυτική Μακεδονία και δια του Οστρούδου (Άρτισσας) γέρασε στην Κεντρική Μακεδονία επί κεφαλής ολιγομελούς ομάδας όπου και έδρασε. Τον Μάιο του 1905 οι άνδρες του Γιοδάννη εντάχθηκαν στο σώμα του Κ. Μαζαράκη (βλ. ονομαστική κατάσταση ανδρών σώματος Μαζαράκη παρατιθέμενη στην παρούσα μελέτη)
53. Παλιό χωριό κατεστραμένο, βορειοδυτικά της Νάουσας, (στο όρος Βέρμιο)
54. Καϊλάρια: Πτολεμαΐδα, σήμερα. Πόλη του νομού Κοζάνης
55. Βοδενά: Έδεσσα, σήμερα. Πόλη και πρωτεύουσα του νομού Πέλλας
56. Βλάντοβο: Άγρας, σήμερα. Χωριό, βορειοδυτικά Έδεσσας, στον νομό Πέλλας
57. Το όνομα αναγράφεται στο κείμενο. Πρόκειται περί Ρουμανίζοντος. Εδώ παραλείπεται
58. Το όνομα αναγράφεται στο κείμενο. Εδώ παραλείπεται. Πρόκειται περί Ελληνίζοντος Βλάχου (Συνέχεια στη σελίδα 168)

Φιλώτας Κόκκινος - Ο Δήμαρχος

Μαθητής στο Γυμνάσιο Βέροιας

Λίγοι άνθρωποι στη ζωή τους είχαν την θέληση να θυσιάσουν τις προσωπικές τους απολαύσεις, τα πλούτη τους και αυτή ακόμα την οικογένεια, για χάρη των συμφερόντων του τόπου τους.

Ένας απ' αυτούς τους μεγάλους, με καθαρό μυαλό, με μεγάλες προθέψεις και εκτιμήσεις των πολιτικών και οικονομικών καταστάσεων ήταν και ο Φιλώτας ο καταξιωμένος **ΔΗΜΑΡΧΟΣ**. Στη Νάουσα το Δημαρχιακό αξίωμα είχε συνταχθεί με το πρόσωπό του, και αυτό οφείλεται στη μακρόχρονη και πετυχημένη θητεία του στο Δήμο. Ο άνθρωπος αυτός, που κατά γενική ομολογία ενέπνεε σεβασμό σε οπαδούς και αντιπάλους, ήταν μεγάλος, πολύ μεγάλος για τη μικρή και περήφανη Νάουσα. Πιστός σ' αυτή, αρνήθηκε υπουργεία και οφίγια. Πάντα ανιδιοτελής τόνιζε: «Ο Δήμαρχος είναι ο ανώτερος όλων των τίτλων και αξιωμάτων».

Ο Φιλώτας γεννήθηκε στη Νάουσα στις 6.1.1900. Πατέρας του ήταν ο Αριστείδης Κόκκινος, της γνωστής οικογένειας των βιομηχάνων που η καταγωγή τους κρατούσε από τη Μοσχόπολη της Β. Ηπείρου, και μητέρα του η Καλλιό-

πη, κόρη του Ναουσαίου Δημάρχου, Γιώργη Λαπαδίτσα, που ήταν ο πρώτος Δήμαρχος (1880) μετά το χαλασμό του 1822. Ήταν το δεύτερο

Του Τάκη Μπαϊτση

από τα πέντε παιδιά της οικογένειας, μετά το Γιώργο που το 1943 — 44 ήταν σύμβουλος στην Κυβέρνηση της Π.Ε.Ε.Α. στους Κορασμάδες Ευρυτανίας. Τα πρώτα του γράμματα τα διδάχθηκε στη Νάουσα. Στη συνέχεια φοίτησε για δύο χρόνια στο Γυμνάσιο Βεροίας, μετά σε Κολλέγιο της Αλεξάνδρειας της Αιγύπτου, όπου έμαθε και τα Γαλλικά. Συμπλήρωσε τις σπουδές του στη φημισμένη τότε Οικοτροφική σχολή της Θεσ/νίκης «ΝΟΥΚΑ»,

του τσιφλικιού τους στα Μονόσπιτα.

Το διάστημα αυτό γνωρίζεται και ερωτεύεται την Μαργαρίτα Πέρα, η οποία σπουδάζει υψίφωνος. Η Πέρα διακρίθηκε και έγινε διάσημη. Έζησε τα περισσότερα χρόνια στην Ευρώπη και πέθανε στη Ζυρίχη της Ελβετίας. Δεν παντρεύθηκαν παρά την επιθυμία των γονιών τους, γιατί ο Φιλώτας δεν ήθελε να της στερήσει τις σπουδές της και την μετέπειτα λαμπρή σταδιοδρομία της.

Υπηρέτησε στο στρατό, στο οικονομικό σώμα της Ελληνικής παροικίας της Αιγύπτου με το βαθμό του υποδεκανέα, αρνούμενος αξιώματα και θέλοντας να περάσει απαρατήρητος. Το 1927 ίδρυσε μεγάλο γραφείο διακινήσεως εμπορευμάτων

Φοιτητής στη Σχολή Νούκα Θεσσαλονίκης. Σειρά πρώτη. Από αριστερά 3ος

όπου σπούδαζε η αριστοκρατία της τότε εποχής. Μετά τις σπουδές του ακολούθησε τον πατέρα του, στην Αίγυπτο όπου είχαν εμπορικό γραφείο διακινήσεως των βιομηχανικών τους προϊόντων, καθώς και άλλων αγροτοκτηνοτροφικών παραγωγής

στον Πειραιά, προσθώντας εμπορεύματα της Νάουσας. Εδώ δουλεύουν πολλοί υπάλληλοι με προϊστάμενο τον Ναουσαίο Παλάκα. Σ' αυτό το διάστημα καλλιεργεί τις προσωπικές του γνωριμίες με πρόσωπα υψηλά ιστάμενα στον πολιτικό και καλ-

Ο Φιλώτας με την Μαργαρίτα Περρα και τον αδελφό της

λιτεχνικό κόσμο. Γίνεται προσωπικός φίλος του Ελευθερίου Βενιζέλου, του οποίου φωτογραφία είχε μέχρι το τέλος της ζωής του, στο γραφείο του. Φίλος του υπήρξε και ο Αιμίλιος Βεάκης. Την ίδια χρονική περίοδο, φιλοξενεί στο σπίτι του τον Τάκο Μακρή από το Μοναστήρι, που φοιτούσε στην Αθήνα (Γυμνάσιο - Πανεπιστήμιο) και είχε την κηδεμονία του, καθ' όλην την διάρκεια των σπουδών του. Ως γνωστό, ο Τάκος Μακρής, εχρημάτισε επί 8 έτη υπουργός προεδρίας και Εσωτερικών. Στη Νάουσα έρχεται το 1928 και πολιτεύεται: πρώτη φορά για δήμαρχος, υποκινούμε-

νος και υποστηριζόμενος από τους Λαυραάδες, που αργότερα έγιναν αντίπαλοί του. Τις εκλογές έχασε από τον τότε ισχυρό δήμαρχο της Νάουσας και πρωτοξάδερφό του Γιώργο Περδικάρη γνωστός ως «ΤΖΙ ΩΝ».

Εκλέγεται για πρώτη φορά δήμαρχος το 1932, μετά τα γεγονότα της εργοστασιακής απεργίας ενάντια στο Δήμο, όπου σκοτώθηκαν έξι άτομα. Επανεκλέγεται το 1935 για να παυθεί από τη Μεταξική Δικτατορία.

Ο Φιλώτας διώκεται από την δικτατορία, επειδή σύναψε ερισιτικές σχέσεις με την πρόεδρο της Ε.Ο.Ν.

Σ' αυτό το διάστημα της Δημαρχίας του, ιδρύει τον πρώτο παιδικό σταθμό στο Κιάσπι, αγοράζοντας το οικόπεδο Κυρόντζα. Ο Φιλώτας πιστεύει πάντα, ότι η Νάουσα σα βιομηχανική πόλη, που θα εξελισσόταν, σύμφωνα και με τη Δημογραφική και Οικονομική μελέτη των Μ. Ι. Μαυρογορδάτου και Α. Χ. Χαμουδόπουλου το 1931, έπρεπε να προσέξει και να φροντίσει τα νήπια της προσχολικής ηλικίας, λόγω της απασχόλησης των μανάδων στις φάρμακες. Την περίοδο αυτή κατασκευάζει τους αγροτικούς δρόμους και τον δρόμο Νάουσας - Σελίου, καλώντας τους δημίτες σε προσωπική εργασία. Συλλαμβάνει το νόημα του ορεινού τουρισμού και έτσι κατορθώνει να πραγματοποιήσει τους πρώτους Πανελλήνιους αγώνες Χιονοδρομίας το 1935 στο Σέλι, όπου παίρνει μέρος και ο διάδοχος Παύλος. Πρέπει να τονισθεί ότι όλα αυτά έγιναν σε μιά εποχή που δεν υπήρχαν ούτε οικονομικές παροχές, ούτε καλά - καλά τεχνικά μέσα. Αυτό το διάστημα ο Φιλώτας οργανώνει στη Νάουσα το πρώτο συνέδριο δημάρχων των Βαλκανικών πόλεων, το οποίο τιμά με την παρουσία του ο Βασιλιάς Γεώργιος Β' Επεκτείνει το σχέδιο πόλεως και μεταφέρει το ενοριακό νεκροταφείο της Βαγγελίστρας στη σημερινή θέση.

Εκλέγεται Γ. Γραμματέας στη διοίκηση της Πανελληνίας Ένωσης Δημάρχων, θέση που κράτησε για πολλά χρόνια. Την περίοδο του πολέμου, μένει στη Θεο)νίκη. Στη Νάουσα έρχεται το 1950 για να εκλεγεί Δήμαρχος στις πρώτες μεταπολεμικές εκλογές του 1951. Παραμένει Δήμαρχος για πολλά χρόνια ως το 1967, με μια διακοπή μόνο το 1955 από τον Αλέκο Χωνό. Η Απριλιανή Δικτατορία τον παύει και έτσι ο Φιλώτας μπαίνει στο περιθώριο. Σ' αυτά τα χρόνια, οργάνωσε δημοτικά αυσίτια για μικρά άπορα παιδιά, ίδρυσε τους άλλους

Ο Φιλώτας στο στρατό. Δεύτερος από τα δεξιά

δυό παιδικούς σταθμούς, παίρνοντας τη Βίλα του Κύρτσι, στους Στουμπάβους, και χτίζοντας τον 3ο παιδικό σταθμό στην Βαγγελίστρα. Χτίζει καινούργιο δημαρχείο με δυνατότητα στέγασης όλων των τότε υπηρεσιών. Με το σχέδιο Μάρσαλ βοηθά την επαναλειτουργία των εργοστασίων της Νάουσας, δίνοντας σ' αυτά καλές προοπτικές. Ζητά από τον υπουργό Δημοσίων έργων Κων. Καραμανλή, έναν οδοστρωτήρα που ήταν καταπλακωμένος στα Τέμπη, κατά την περίοδο της διάνυξης της Εθνικής οδού και τον παίρνει. Χρησιμοποιώντας τον οδοστρωτήρα, δυο μηχανές παρασκευής και εναπόθεσης πίσας και δώδεκα μικρά φορτηγά ανατρεπόμενα, ασφαλοστρώνει σε λίγα χρόνια όλους τους δρόμους στη Νάουσα. Το γεγονός αυτό εκτιμούν ιδιαίτερα οι νοικοκυρές που γίνονται σταθεροί ψηφοφόροι του. Φέρνει στο Νοσοκομείο της Νάουσας το ακτινολογικό μηχάνημα που καθόταν αδρανές σε αποθήκη της Βέροιας.

Δημιουργεί το Κιόσκι. Το καμάρι του. Το σχεδιάζει αφίλοκερδώς η αρχιτέκτων που δημιούργησε το Σκορπιό του Ωνάση. Με τους κύκλους, τα παγώνια και τη λιμνούλα του, το Κιόσκι καθίσταται στολίδι της Νάουσας. Χαράσει νέους δρό-

μους και πλατείες, γενόμενος πολλές φορές κακός με τους οικοπεδούχους. Αντίσταξη βρίσκει επίσης από τους τότε πλούσιους, οι οποίοι με Βασιλικό διάταγμα, απαγορεύουν την τακτοποίηση των σπιτιών και οικοπέδων τους σύμφωνα με το «σχέ-

Έτος 1934. Γεύμα με τον Βασιλιά Γεώργιο Β' στο Κιόσκι

διο πόλης. Ειδικό ενδιαφέρον δείχνει για τον Τουρισμό. Φροντίζει το έτος 1951, για την αναδίδση του εθνικού των αποκράτιων εκδηλώσεων που είχαν διακοπεί το 1940, λόγω των πολεμικών συνθηκών. Συμβάλλει στην ανάπτυξη του ορεινού Τουρισμού, αξιοποιώντας το Σέλι. Βελτιώνει κατά πολύ το Κων)νί-

δειο Στάδιο που ξεκίνησε προπολεμικά. Αντίθετα δεν φροντίζει να τελειώσει, το Βαϊνανίδειο κολυμβητήριο, γιατί ξεκίνησε επί δημαρχίας Χωνού.

Επιπρόσθια των πολλών έργων του, είναι η δημιουργία των Τεχνικών Σχολών. Κατωρθώνει και πείθει την κυβέρνηση να χτισθούν στη Βιομηχανική Νάουσα, οι αναφερόμενες Σχολές με προοπτική να γίνει αργότερα και Πολυτεχνείο.

Ο Νκουσαίο: δε στέλνουν τα παιδιά τους στην Τεχνική και έτσι δημιουργείται πρόβλημα σπουδαστών. Το γεγονός αυτό, αναγκάζει το Φιλώτα να φέρει, με υποσχέσεις μαθητές απ' όλη την Ελλάδα. Για να φέρει σε πέρας το σχέδιό του, αναγκάζεται ο ίδιος να επισκεφθεί τα χωριά του Μωριά, προκειμένου να πείσει τους γονείς για την ωφέλεια της τεχνικής μόρφωσης των παιδιών τους. Κατά το έτος 1963, ο Υ-

πουργός Γρ. Κασσιμάτης, εγκαινιάζει επίσημα την ανέγερση των κτιρίων, τοποθετώντας τον θεμέλιο λίθο.

Πολλά σχέδια που είχε κάνει να γίνουν, παραμένουν απραγματοποίητο όπως είναι: α) η τέλεια αξιοποίηση του Αγίου Νικολάου με την απομάκρυνση των στρατώνων, β) η αξιο-

Επαναλειτουργία εργοστασίων με το Σχέδιο Μάρσαλ

ποίηση των οχθών της Αράπιτσας, γ) η οδική σύνδεση της Νάουσας με τη Δυτική Μακεδονία, δ) η ανέγερση ξενοδοχείου στην είσοδο της πόλεως, ε) η ένωση του Κιοσκίου με το Νοσοκομείο και τόσα άλλα.

— Ο Φιλώτας μετά την τελευταία του αποτυχία στις Δημοτικές εκλογές του 1975, περιορίστηκε στο σπίτι του. Εκεί δεχόταν τους φίλους που τον επισκέπτονταν και συζητούσε πάντα για τη Νάουσα, για τις εποχές που πέρασαν για τις επιτυχίες του, ακόμα και για τις ευκαιρίες που κατά καιρούς χάθηκαν. Τον τελευταίο καιρό διάβαζε τις ημερήσιες εφημερίδες και πολλά φιλοσοφικά βιβλία, ξεχασμένος σχεδόν απ' όλους. Σ' αυτή τη ληθμονιά του, τον θυμήθηκε δυό φορές το λαχείο και του έφερε κέρδη, με αποτέλεσμα να βγει απ' το οικονομικό αδιέξοδο των τελευταίων δεκαετιών. Εδώ τον βρήκε και ο καρκίνος του προστάτη, ο οποίος έμεινε στάσιμος για μερικά χρόνια, ως τον Δεκέμβριο του '87. Η υγεία του χειροτέρευσε λόγω κακής λειτουργίας των νεφρών του, με αποτέλεσμα να μεταφερθεί στο Νοσοκομείο με την φροντίδα του γιατρού κ. Γ. Κοκού-

λο, παρά την επιθυμία του να μείνει σπίτι. Πέθανε την Παρασκευή της 4.12.87.

Την ίδια μέρα συγκλήθηκε εκτάκτως το Δημοτικό Συμβούλιο και σύμφωνα αποφάσισε α) ν' αναλάβει ο Δήμος τα έξοδα της κηδείας, β) να δώσει τ' όνομά του στην οδό Σπηλαίου, γ) να διαθέσει στο νεκροταφείο τάφο στην πρώτη θέση και δ) να εκφωνήσει τον επικήδειο ο δή-

μαρχος κ. Δ. Βλάχος. Η κηδεία του Φιλώτα έγινε το Σάββατο στις 8 μ.μ. Στη νεκρώσιμη ακολουθία έψαλλε η χορωδία του Ωδείου και στην εκφορά πειάνιζε η μπάντα της Φ.Ε.Ν. Παρέστησαν η αδελφή του Αφροδίτη Βέτσινα, η μόνη από τα αδέρφια που βρίσκονται εν ζωή, οι πρώην δήμαρχοι κκκ. Α. Χονός και Γρ. Σιούγγαρης, συγγενείς του, ο βουλευτής κ. Αγ. Βαλατσάκος, πολλοί δημοτικοί σύμβουλοι, επαθεί τυχεργάτες, αντίπαλοι και φίλοι του Φιλώτα και πλήθος λαού.

Στον επικήδειο ο δήμαρχος κ. Δ. Βλάχος, μεταξύ των άλλων είπε: Δήμαρχέ μας:

Σε μένα έλαχε το θλιβερό καθήκον να σ' αποχαιρετήσω εκ μέρους της μεγάλης και μοναδικής αγαπημένης σου της Νάουσας. Τη συγκίνηση, μας μεγαλώνει το γεγονός ότι αποχαιρετούμε τον άνθρωπο που σημάδεψε τη ζωή της Νάουσας μισό αιώνα περίπου. Με το θάνατό σου κλείνει μια ολόκληρη εποχή. Ήσουν ο τελευταίος Έλληνας δήμαρχος που οι άνθρωποι σηκώνονταν στο πέρασμά του. Ο τελευταίος εκπρόσωπος ενός παλιού κόσμου, δεν ξέρω καλύτερου ή χειρότερου, χά-

'Ετος 1951. Εγκαίνια επαναλειτουργίας του Δημοτικού Σχολείου Αγίου Μηνά από τον βασιλιά Παύλο

νεται».

Κατόπιν μίλησε ο βουλευτής κ. Αγγ. Βαλταδώρος, που αναφέρθηκε στη ζωή του, τονίζοντας τα εξής: «Μας έπειθε με μιά μεθοδικότητα ανεπανάληπτη, έστω και αν δεν τον πολυπιστεύαμε. Υπήρξα φίλος και θαυμαστής του, μαζί με πολλούς άλλους. Σύμβουλος και αντ)ρχός του στη μεταπολεμική του θητεία. Προσπαθώ στο πέρασμα του χρόνου να βρω και να καταγράψω που συμφωνούσαμε και που όχι. Για σήμερα πολύ σπάνια ένας θάνατος μπορεί να προκαλέσει μια γενική αίσθηση της έννοιας της απώλειας και του κενού. Και με την αίσθηση αυτήν, η πύλη μας συνοδεύοντάς τον στο τελευταίο του ταξίδι, εύχεται ελαφρύ το χώμα».

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο Δήμαρχος κ. Δημ. Βλάχος και ο βουλευτής κ. Αγγ. Βαλταδώρος υπήρξαν κατά καιρούς σύμβουλοι του Φιλώτα.

Η Νάουσα έχασε έναν άνθρωπό της, που γεννήθηκε πάμπλουτος και για χάρη της, πέθανε πάμπτωχος, ληξιγονιμένος σε ξένο σπίτι. Στο Σταυρό του τάφου του, ήθελε να γραφτεί η φράση «ΦΙΛΩΤΑΣ ΝΑΟΥΣΑ». Ήταν η τελευταία του επιθυμία, λίγο πριν πεθάνει.

Ιούλιος 1959. Ο Φιλώτας συντροφιά με τα αγαπημένα παιδιά του Παιδικού Σταθμού Κιοσκίου

Επιγραμματικές φράσεις του Φιλώτα Κόκκινου

Ένα καλό κεφάλι είναι: πιά χρήσιμο από χίλια δυνατά χέρια.

τα παιδιά τους για την κακήν ανατροφή που οι ίδιοι τους έχουν δώσει.

Κανένας δεν μας συγχωρεί, ούτε τα φυσικά μας χαρίσματα, ούτε την αξιοσύνη μας, ούτε τις επιτυχίες μας, την προκοπή μας. Όλοι όμως συγχωρούν πρόθυμα το θάνατό μας.

Όταν οι άρχοντες και οι έντιμοι φοβούνται να συγκρουσθούν με τους ατίμους αλλοιώνεται η βάση της κοινωνικής ηθικής.

Οι γενεές τιμωρούν κατά κανόνα

Υπάρχει ένα όπλο πιο φοβερό και από την τυχοφαντία είναι: η ΑΛΗΘΕΙΑ.

Έτος 1963. Α Φιλώτας συνομιλεί με τον υπουργό παιδείας Γρ. Κασσιμάτη μετά την θεμελίωση των Τεχνικών Σχολών

Γινόμαστε όλο και πλουσιότεροι μέσα σ' ένα κόσμο όλο και ρυπαρότερο. Σωστοί Κρόισοι θρονιασμένοι πάνω σ' ένα βουνό από σκουπίδια.

Θα προτιμούσα να παλαίψω με ένα λεοντάρι, παρά με χίλια ποντίκια.

ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

(ΘΕΜΑΤΑ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑΣ)

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ - ΜΕΛΕΤΗ Του Στέργιου Σπ. Αποστόλου

ΠΡΩΤΗ ΚΛΙΣΗ

1. Αρσενικά ουσιαστικά και η κλίση τους

A) Αρσενικά σε —ας

α) Ισοσύλλαβα σε —ας οξύτονα

Δεν υπάρχουν

β) Ανισοσύλλαβα σε —ας οξύτονα

καϊμάς, τσιμπάς, μπουζμός, νουντάς, χατάς, ριτζιάς, γκαί-γκονάς, γιαραμός, σιακάς, τσιφός, νταμπλάς, νταλκάς κλπ.

Ενδεικτική κλίση ενός ονόματος:

Ονομαστική: ου καϊμάς — οι καϊμόδι

Γενική: απού τουν καϊμά — απού τους καϊμόδι

Αιτιατική: τουν καϊμά — τους καϊμόδι

Κλητική: καϊμά — καϊμόδι

γ) Ισοσύλλαβα σε —ας παροξύτονα

Δεν υπάρχουν

δ) Ανισοσύλλαβα σε —ας παροξύτονα

κφιάκας, ψήσας, κιφάλας, μουτουγκάϊας, μπούτοκας, χλιά-πας, κύρκας, φλάσκας, κάλφας, μύεας, ζγκούρας, τζάν-τζας κλπ.

Ενδεικτική κλίση ενός ονόματος:

Ονομαστική: ου κφιάλας — οι κφιάλαδι

Γενική: απού τουν κφιάλα — απού τους κφιάλαδι

Αιτιατική: τυν κφιάλα — τους κφιάλαδι

Κλητική: κφιάλα — κφιάλαδι

Σημείωση: Από τα παραπάνω ονόματα το όνομα «κύρκας» απαντάται και σαν διπλόκλιτο με τροπή του στον πληθυντικό σε ουδέτερο. Π.χ.:

— ου κύρκας, οι κύρκαδι αλλά και: κυρκάντγια (τα)

ε) Ισοσύλλαβα σε —ας προπαροξύτονα

μάρτυρας, μάστουρας, έμπουρας κ.λ.π.

Ενδεικτική κλίση ενός ονόματος:

Ονομαστική: ου μάρτυρας — οι μαρτύροι

Γενική: απού τουν μάρτυρα — απού τους μαρτύρους

Αιτιατική: τουν μάρτυρα — τους μαρτύρους

Κλητική: μάρτυρα — μαρτύροι

στ) Ανισοσύλλαβα σε —ας προπαροξύτονα

φάγουρας, μάτσιουρας, πλάχτουρας κ.λ.π.

Ενδεικτική κλίση ενός ονόματος:

Ονομαστική: ου φάγουρας — οι φαγουράδι

Γενική: απού τουν φάγουρα — απού τους φαγουράδι

Αιτιατική: τουν φάγουρα — τους φαγουράδι

Κλητική: φάγουρα — φαγουράδι.

Σημείωση: Τα ίδια ονόματα απαντώνται και σαν διπλόκλιτα με τροπή τους στον πληθυντικό σε ουδέτερα. Π.χ.:

— ου φάγουρας, οι φαγουράδι αλλά και: φαγουράντγια (τα)

— ου μάτσιουρας, οι ματσιουράδι αλλά και: ματσιουράντγια (τα)

— ου πλάχτουρας, οι πλαχτουράδι αλλά και: πλαχτουράντγια (τα)

Καθαρά διπλόκλιτα που στον πληθυντικό τρέπονται σε ουδέτερα είναι:

— ου μπάκκας, τα μπακκάντγια

— ου γκόστρας, τα γκουσιφάντγια

— ου γκρέμουρας, τα γκριμουράντγια

— ου λιούλιακας - τα λιουλιακάντγια

όμως:

— ου σιάλιακας, τα σιαλιάκια.

Μοναδικό διπλόκλιτο που στον πληθυντικό τρέπεται σε θηλυκό είναι το όνομα πάισγκας. Π.χ.:

— ου πάισγκας, οι παϊαντζίδις (σημαίνει και: ιστού της αρσενικής).

B) Αρσενικά σε —ης

α) Ισοσύλλαβα σε —ης οξύτονα

Δεν υπάρχουν

β) Ανισοσύλλαβα σε —ης οξύτονα

μουσιφής, κυρατζής, τσιλιμπής, χατζής, αβτζής, τσιμπής κ.λ.π.

Ενδεικτική κλίση ενός ονόματος:

Ονομαστική: ου μουσιφής — οι μουσιφήδι

Γενική: απού τουν μουσιφή — απού τους μουσιφήδι

Αιτιατική: τουν μουσιφή — τους μουσιφήδι

Κλητική: μουσιφή — μουσιφήδι

γ) Ισοσύλλαβα σε —ης παροξύτονα

Δεν υπάρχουν

δ) Ανισοσύλλαβα σε —ης παροξύτονα

τσιλαστάρης, γκουζγκούνης, μισκίνης, σουρούζης, γκαζέ-νης, πινιάρης, νταβίσης, ντουσμώνης, σιαλιμουτής, γκα-βάζης κ.λ.π.

Ενδεικτική κλίση ενός ονόματος:

Ονομαστική: ου τσιλαστάρης — οι τσιλαστάρηδι

Γενική: απού τουν τσιλαστάρη — απού τους τσιλαστάρηδι

Αιτιατική: τουν τσιλαστάρη — τους τσιλαστάρηδι

Κλητική: τσιλαστάρη — τσιλαστάρηδι

Μοναδικό διπλόκλιτο της παραπάνω περίπτωσης που στον πληθυντικό τρέπεται σε θηλυκό είναι το όνομα «πλά-της» (ου). Π.χ.:

— ου πλάτης, οι πλάτις.

Επίσης πολλά από τα ομαλά ανισοσύλλαβα αυτής της περίπτωσης το οποία σχετίζονται με τον τόπο καταγωγής, στον πληθυντικό εμφανίζουν δύο τύπους κατά την κλίση τους χωρίς να μεταβάλλουν το γένος. Π.χ.:

— ου Αρκουδουχοιρίτης, οι Αρκουδουχοιρίτηδι και Αρκου-δουχοιριτάδι

— ου Χουρπανίτης, οι Χουρπανίτηδι και Χουρπανιτάδι

— ου Βιργιώτης, οι Βιργιώτηδι και Βιργιαυτάδι κλπ.

ε) Ισοσύλλαβα σε —ης προπαροξύτονα

λήξουρης (σπάνιες οι περιπτώσεις)

Η κλίση του ονόματος:

Ονομαστική: ου λήξουρης — οι λήξουροι

Γενική: απού τουν λήξουρη — απού τους λήξουρους

Αιτιατική: τουν λήξουρη — τους λήξουρους

Κλητική: λήξουρη — λήξουροι

στ) Ανισοσύλλαβα σε —ης προπαροξύτονα

ρόκμαντης, Μάμαντης, Μάραντης κ.λ.π.

Ενδεικτική κλίση ενός ονόματος:

Ονομαστική: ου ρόκμαντης — οι ροκμαντάδι

Γενική: απού τουν ρόκμαντη — απού τους ροκμαντάδι

Αιτιατική: τουν ρόκμαντη — τους ροκμαντάδι

Κλητική: ρόκμαντη — ροκμαντάδι

Σημείωση: Τα υπόλοιπα δύο ονόματα (Μόμαντης και Μάραντης) αναφέρονται σε οικογενειακά επώνυμα. Διπλόκλιτο της περίπτωσης αυτής που στον πληθυντικό τρέπεται σε ουδέτερο είναι το όνομα «ντέντζηρης». Π.χ.:

—ου ντέντζηρης, τα ντιντζήρέντγια (σηάνια γίνεται χρήση του ομοίου τύπου: οι ντιντζήρέδι)

Γ) Αρσενικά σε —ους

α) Ισοσύλλαβα σε —ους οξύτονα

Δεν υπάρχουν

β) Ανισοσύλλαβα σε —ους οξύτονα

παπούς (σηάνιας οι περιπτώσεις)

Η κλίση του ονόματος:

Ονομαστική: ου παπούς — οι παπούδι

Γενική: απού τουν παπού — απού τους παπούδι

Αιτιατική: τουν παπού — τους παπούδι

Κλητική: παπού — παπούδι

γ) Ισοσύλλαβα σε —ους παροξύτονα

καρτσιούρους, σάτους, τράφους, σάλντους, ντάντους, γυούρους, ντιζόζιους, ντιάκους κόζιους, μούχους, λήτους, μόντους κ.λ.π.

Ενδεικτική κλίση ενός ονόματος:

Ονομαστική: ου καρτσιούρους — οι καρτσιούροι

Γενική: απού τουν καρτσιούρου — απού τους καρτσιούρους

Αιτιατική: τουν καρτσιούρου — τους καρτσιούρους

Κλητική: καρτσιούρου — καρτσιούροι

δ) Ανισοσύλλαβα σε —ους παροξύτονα

δέξους, κάτσιους, μάκους, φύταους, λέταους, ασπίταους, τσάους, πούρταους, αρίταους, μπάτσιους, πλούκους κλη

Ενδεικτική κλίση ενός ονόματος:

Ονομαστική: ου δέξους — οι δέξουδι

Γενική: απού τουν δέξου — απού τους δέξουδι

Αιτιατική: τουν δέξου — τους δέξουδι

Κλητική: δέξου — δέξουδι

ε) Ισοσύλλαβα σε —ους προπαροξύτονα

ρόπουτους, μάτσιουτσιους, όδραχτους, ντάνταλους, ντιγιάτανους, αγρουζντούμπανους, μπίζμπρους, μπούταρους, κ.λ.π.

Ενδεικτική κλίση ενός ονόματος:

Ονομαστική: ου ρόπουτους — οι ρόπουτοι

Γενική: απού τουν ρόπουτου — απού τους ρόπουτους

Αιτιατική: τουν ρόπουτου — τους ρόπουτους

Κλητική: ρόπουτι — ρόπουτοι

Εξαιρεση το διπλόκλιτο: ου μπράτχιους — τα μπράτχια. Όλα τα παροξύτονα και προπαροξύτονα ονόματα σε —ους, ισοσύλλαβα και ανισοσύλλαβα, προέρχονται από τροπή της κατάληξης —ος σε —ους, όταν το —ος δεν τονίζεται, (βλ. σχ. στην προφορά των φθόγγων).

στ) Ανισοσύλλαβα σε —ους προπαροξύτονα

Δεν υπάρχουν

Δ) Αρσενικά σε —ος

α) Ισοσύλλαβα σε —ος οξύτονα

καμός, κουρμός, χαμός, αλιακός, μπασιός, τουρός, ακαζμός κ.λ.π.

Ενδεικτική κλίση ενός ονόματος:

Ονομαστική: ου καμός — οι καμοί

Γενική: απού τουν καμό — απού τους καμούς

Αιτιατική: τουν καμό — τους καμούς

Κλητική: καμέ — καμοί

β) Ανισοσύλλαβα σε —ος οξύτονα

Δεν υπάρχουν

γ) Ισοσύλλαβα σε —ος παροξύτονα

Δεν υπάρχουν

δ) Ανισοσύλλαβα σε —ος παροξύτονα

Δεν υπάρχουν

ε) Ισοσύλλαβα σε —ος προπαροξύτονα

Δεν υπάρχουν

στ) Ανισοσύλλαβα σε —ος προπαροξύτονα

Δεν υπάρχουν

Ε) Αρσενικά σε —ες

α) Ισοσύλλαβα σε —ες οξύτονα

Δεν υπάρχουν

β) Ανισοσύλλαβα σε —ες οξύτονα

κιουσές, μπουλμές, τζαντές, ζαρμουγκαντές, μπικντές, χοβαλές, Ζοίρες, τσαρές, γκουντζές, τιπές, μπαχτές, κοφές κ.λ.π.

Ενδεικτική κλίση ενός ονόματος:

Ονομαστική: ου κιουσές — οι κιουσέδι

Γενική: απού τουν κιουσέ — απού τους κιουσέδι

Αιτιατική: τουν κιουσέ — τους κιουσέδι

Κλητική: κιουσέ — κιουσέδι

γ) Ισοσύλλαβα σε —ες παροξύτονα

Δεν υπάρχουν

δ) Ανισοσύλλαβα σε —ες παροξύτονα

Δεν υπάρχουν

ε) Ισοσύλλαβα σε —ες προπαροξύτονα

Δεν υπάρχουν

στ) Ανισοσύλλαβα σε —ες προπαροξύτονα

Δεν υπάρχουν

Γενικές Παρατηρήσεις

α) Στα παροξύτονα αρσενικά ονόματα σε —ης (βλ. περίπτωση ανισοσυλλάβων), εκτός από την περίπτωση της τροπής της κατάληξης —ης σε —ηδι στον πληθυντικό έχουν εντοπισθεί και μερικές εξαιρέσεις κατά τις οποίες η μεν κατάληξη —ης τρέπεται σε —οί στον πληθυντικό, το δε όνομα από παροξύτονο μεταβάλλεται σε οξύτονο Π.χ.:

—ου νοικουκέρ-ης, οι νοικουκέρ-οί (ο νοικουκέρης)

—ου ντραγάτ-ης, οι ντραγατάρ-οί (ο αγροφύλακας)

—ου ρουγκαταϊάρ-ης, οι ρουγκατάρ-οί (φουστανελλοφορος χωρευτής - πολεμιστής).

Παλύ διαβεδομένη είναι η χρήση του πληθυντικού στα κύρια ονόματα (ανισοσύλλαβα) που η κατάληξη τρέπεται σε —ηδι. Π.χ.:

—ου Γιάννης —οι Γιάννηδι

—ου Ζήσης —οι Ζήσηδι

—ου Μιχάλης —οι Μιχάληδι

—ου Αντώνης —οι Αντώνηδι κ.λ.π.

β) Στα παροξύτονα αρσενικά ονόματα σε —ους (βλ. σχ. περίπτωση ισοσυλλάβων γ), εκτός από την περίπτωση της τροπής της κατάληξης —ους σε —οι στον πληθυντικό χωρίς να μετατοπίζεται ο τονισμός της λέξης, έχουν εντοπισθεί και περιπτώσεις κατά τις οποίες το όνομα τρέπεται σε οξύτονο στον πληθυντικό. Π.χ.:

—ου Ευλουφόρ-ους, οι Ευλουφουρ-οί (ο Ευλοκόπος)

Επίσης, η χρήση του πληθυντικού των κύριων ονομάτων σε —ους (ανισοσύλλαβα παροξύτονα) σπανιτάει ο έκταση (τροπή πληθ. σε —ηδι) π.χ.:

—ου Μήτσιους, οι Μήτσιουδι (ο Δημήτριος)

- ου Κώτσιους, οι Κώτσιουδι (ο Κώστας)
- ου Ρήτσους, οι Ρήτσουδι (ο Χρήστος)
- ου Τάσης, οι Τάσηδι (ο Αναστάσης) κ.λ.π.

Στα προπαροξύτονα αρσενικά ονόματα σε —ους (βλ. σχ. περίπτωση ισοσυντάξων), εκτός από την περίπτωση της τροπής της κατάληξης —ους σε —οι στον πληθυντικό χωρίς να μετατοπίζεται ο τονισμός της λέξης, έχουν εντοπισθεί και περιπτώσεις κατά τις οποίες το όνομα τρέπεται σε οξύτονο στον πληθυντικό. Π.χ.:

- ου συμπέθερ-ους, οι συμπιθιθ-οι

(Άλλη περίπτωση ονομάτων της παραπάνω ομάδας). Χωρίς να μεταβάλλουν την κατάληξή τους στον πληθυντικό τρέπονται σε παροξύτονα. Π.χ.:

- ου άνθρουπ-ους, οι ανθρώπι-οι

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Α

- αβτζής = κυνηγός
- αγροουζντούμπανους = χοντρή σφήκα
- άδροχτους = πιάσιμο αυχένα
- αλιακός = τάρτσια στέγης
- αρίτσιους = εκβλάστηση δέρματος
- Αρκουδοχουρίτης = ο κάτοικος του Αρκουδοχωρίου
- Βατρίταιους = αυτός που έχει φεγγαβόλο μάτι

Β

- Βαργιώτης = ο κάτοικος της Βέροιας

Γ

- γαρομάς = μείγμα κτηνοτροφής
- γκαβάζης = φύλακας
- γκαζέλης = λεβέντης
- γκαϊγκανάς = είδος φαγητού
- γκόστρας = σούρα
- γκουζγκούνης = αυτός που ανακατεύεται σε όλα, ανακαταλιάρης
- γκουντζές (και κουντζές) = μπουμπούκι
- γκρέμουρας = γκρεμός
- γκούρους = λιμνούλα σε κούπη ποταμού

Δ

- δέξους = ένα από τα κότερα παιδικού παιχνιδιού

Ε

- εμπουρας = έμπορος (κύρια φρούτων)

Ζ

- ζαϊρές = χόρτα κτηνοτροφής
- ζαμουγκαντές = είδος λουλουδιού
- ζακούρας = ακοινώνητος, απολίτιστος άνθρωπος

Κ

- κάϊμός = κιμάς
- κάλφας = μαθητευόμενος τεχνίτης
- καμμός = καημός
- καρτσιούτσους = χριστουγεννιάτικη φωτιά, κούτσουρο δένδρου.
- κάτσιους = είδος λουλουδιού
- κιουσές = γωνιά (κύρια δωματίου)
- κιφάλας = αυτός που έχει μεγάλο κεφάλι
- κόζιμος = οι άνθρωποι, κόσμος
- κουρμός = κομμάτια, τασκίδια
- κυρατζής = ο μεταφορέας εμπορευμάτων με ζώα

κύρκας = γρύλλος

Λ

- λέτσιους = στημέλητος
- λήξουρης -ους = ο ασυγκράτητος μπροστά σε φαγητά
- λιούλιακας = πυγολαμπίδα
- λότους = λαχνός

Μ

- μάκους = είδος ναρκωτικού (φυτό)
- Μάμαντης = οικογεν. επώνυμο
- Μάραντης = οικογεν. επώνυμο
- μάρτυρας = μάρτυρας
- μάστουρας = μάστορας, οικοδόμος
- μάτσιουρας = αγριόγατος, άγριπνος, με ανοιχτά μάτια
- μάτσιουτσιους = είδος χόρτου
- μακίνης = άθλιος, μεμφίμοιρος
- μουστιρής = πελάτης
- μουτουγκάις = κωφάλαλος
- μούχους = χνούδι, μούχος
- μπάκακος = βάτραχος
- μπασιός = τόπος παρασκευής του μπάτσου
- μπάτσιος = είδος κεφαλοτυριού
- μπαχτσές = μπαξές, κήπος
- μπιζμπιρους = σάρωμα, σκούπισμα, εξαφάνισμα
- μπιρντές = μπερντές
- μπόντους = οίχη, μύτη οίχηρη
- μπουζμάς = επίπληξη, κατασόδα
- μπαυλμές = είδος παιχνιδιού
- μπούτουρους -άκι = είδος αρρώστιας
- μπούτοκας = νταβραντωμένος
- μπατίμους = στενός φίλος (αδελφικός)
- μύξας = μυξιάρης

Ν

- νοντάς = δωμάτιο
- νταλκάς = καημός, στεναχώρια
- ντάλντους = τάλμημα, εγχείρημα
- νταμπλάς = αποπληξία, συγκοπή
- ντάνταλους = μεγάλη ποσότητα, φριξη
- ντιγάκος = διάκος
- ντιγιάτσανους = διάβολος, σατανάς
- ντιγιάζιμος = δυόσμος
- ντέντζιρης = κατασρόλα, τέντζερης
- ντιρβίσης = παλικάρι άνθρωπος, μωμεθανός καλόγερος
- ντουαμάνης = χάρος, εχθρός

Ο

- ουρσούζης = γρουσούζης

Π

- παϊαγκας = αράχνη
- παρτάλας = κουρελιάρης
- πνιάρης = κομπορρήμονας
- πλάτης = πλάτη
- πλάχτουρας = πλάκωμα (κύρια ύπνου)
- πλούκους = φράχτης
- πούρτσιους = επιβήτορας τράγος

Ρ

- ριτζιός = ποράκληση, παρακάλιο
- ρόκμαντης = μεγαλόσωμος άνθρωπος
- ρόπουτους = κτύπος

(Συνέχεια στη σελ. 163)

ΣΤΕΦΕΝ ΧΩΑΚΙΝΣ

Δώσε μου λοιπόν πάλι τα χρόνια
Που ήμουνα ακόμα ο ίδιος στο γίνωμά μου
Που μια πηγή πυκνών τραγουδιών
Αδιάκοπα καινούργια γεννιόταν
Που καταχνιές μου έκρυβαν τον κόσμο
Και τα μπουμπουκία θαύματα μου τάζαν
Που μύρια λουλούδια έδρεπα
Που όλες τις κοιλάδες γέμιζαν περίσσια
Δεν είχα τίποτα κι όμως είχα αρκετά
Την ορμή προς την αλήθεια και την ηδονή της πλάνης
Δώσε μου ακράτητη εκείνη την ορμή
Την βαθιά πολύπονη ευτυχία
Την δύναμη του μίσους το κράτος της αγάπης
Δώσε μου τα νειάτα μου ξανά.

Από τον Θάουστ του Γκαίτε σε μετάφραση Ι. Θεοδωρακοπούλου σελ. 108

Ακίνητος, ασάλευτος, καρφωμένος σε μια αναπηρική καρέκλα μή μπορώντας να κουνήσει κανένα μέλος του σώματός του, ακόμη και τη γλώσσα του, συννενοείται: μόνο με άναρθρες κραυγές και νεύματα με δυο τρείς βοηθούς του, που εκπαιδεύτηκαν ειδικά γι' αυτόν τον σκοπό στο Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ.

Όπως παραδόξως και τελείως απροσδόκιτα το μυαλό του φαίνεται να κατέχει μια απεριόριστη δημιουργική δύναμη, που με ασυγκράτητη ορμή μή γνωρίζοντας κανένα φραγμό, εκτελεί από μνήμης πολύπλοκους μαθηματικούς υπολογισμούς με ιδιαίτερα δύσκολα μαθηματικά σε ένα από τους πιο δύσκολους κλάδους της φυσικής και της κοσμολογίας, που αναφέρεται στη δομή του σύμπαντος και στη φύση των μαύρων, όπως (BLACK HOLE) του διαστήματος που απασχολούν εδώ και δεκαετίες τα καλύτερα μυαλά και μεγαλύτερα ταλέντα της φυσικής και των μαθηματικών. Πρόκειται για τον STEVEN HAWKING, που πολλοί θεωρούν ότι είναι ο άμεσος διάδοχος του Α. Αϊνστάιν, αλλά που πήγε πολύ μακρύτερα από αυτόν, υπολογίζοντας την δομή και τους νόμους που διέπουν τις μαύρες

οπές του σύμπαντος όπου η Γενική θεωρία της σχετικότητας του Αϊνστάιν καταρρέει αδυνατώντας να δώσει απαντήσεις. Στην περιοχή των μαύρων όπου η ροή του χρόνου σταματά τελείως, ο χώρος καμπυλώνεται και παίρνει μια πολύπλοκη δομή που περιγράφεται με την διαφορετική γεωμετρία του RIEMANN και η δύναμη της βαρύτητας γίνεται άπειρη, συγκρατώντας τα πάντα στην αγκαλιά τους χωρίς να επιτρέπει την διαφυγή κανενός σωματιδίου, ακόμα και των φωτεινών ακτίνων: είναι δηλαδή μια τέλεια φυλακή. Κατά τον ίδιο τρόπο, η σπάνια ασθένεια που κτύπησε τον HAWKING τον συγκρατεί στην αναπηρική καρέκλα σε πλήρη ακινησία.

Ήταν στο πρώτο έτος των μεταπτυχιακών σπουδών στο Καίμπριτζ όταν αισθάνθηκε να χάνει τον έλεγχο των κινήσεων. Οι εξετάσεις που έγιναν, απέδειξαν ότι υποφέρει από την ασθένεια Λού Γκέριγκ (LOU GEHRIG) που σημαίνει αμιοτροφική πολλαπλή σκλήρυνση, όπου καταστρέφονται βαθμιαίως, αργά ή γρήγορα, οι μύες του σώματος του ανθρώπου. Ήμιον φοβερά τρομαγμένος, ζήτησε σκεφτόνταν ότι σε λίγα

Του
Γιάννη Α. Μυλωνά
Φυσ. Μαθηματικού
Ερευνητή Φιλοσοφίας

χρόνια θα πέθαινα λέει: οσάουσι αγάπη μου για τη ζωή και την φυσική μου, έδωσε κουράγιο να συνεχίσω:

Ιδιαίτερα αινιγματική, μυστηριώδη και φευγαλέα η μοίρα του ανθρώπου του, παίζει ανεξήγητα παιχνίδια εις βάρος του και το χειρότερο απ' όλα είναι ότι αδυνατεί να υπερασπίσει τον εαυτό του. Αφίστα έρμαιο των νόμων της κοινωνίας και της φύσης που λειτουργούν τυφλά και ακατάπαυσα, ανεξάρτητα απί-

την θέληση και επιθυμία των κινήων θνητών που πέφτουν θύματα των πολέμων, των λοιμών, των ασθένειών και που - εδώ βρίσκεσαι - το τραγικό - πολλά από αυτά τα δημιουργεί μόνος του στην πάλη για επιβίωση. Οι πόλεμοι που χάνονται εκατομμύρια άνθρωποι, είναι έργο του. Ποιά μοίρα και ποιές οι γνωστες δυνάμεις τον σπρώχνουν σε τέτοιους παραλογισμούς;

Ο Σοφοκλής στην περιφημή τραγωδία του Αντιγόνη που είναι ένα από τα πιο λαμπρά επιτεύγματα

της τέχνης της παγκόσμιας λογοτεχνίας λέει: Πολλά τα δεινά του ανθρώπου: Ουδέν δεινότερον από τον Άνθρωπο.

Ο Νίτσε στο μεγάλο νεανικό του έργο για την ανάλυση της αρχαίας τραγωδίας, βάζει τον Σειλίνο να λέει: Φυλή εφήμερη και άθλια, τέλνο της τύχης και του μόχθου, γιατί με αναγκάζεις να σου φανερώσω τίπο που θάταν καλύτερο για σένα και μίην το γνωρίσης ποτέ; Κείνο που πρέπει να πηθείς περισσότερο από κάθε τί άλλο είναι: για σένα αδύνατο: είναι να μίην είχες γεννηθεί, να μίην υπάρξεις, νάσαι, το μίην.

Ο Οιδίπους πανέξυπνος, μορφωμένος, δυνατός, ριχαλέος, σκοτώνει τον πατέρα του και παντρεύεται την μητέρα του, αφού πρώτα λύσει το αίνιγμα της σφύγγας και απαλλάξει τους Ηθραίους από λοιμούς και αρρώστιες. Οστόσο είναι αδύνατο να υπερνικήσει τη μοίρα του. Το γένος του ξεκληρίζεται; η γυναίκα του αυτοκτονεί, τα παιδιά του σκοτώνονται και τα άμοιρα κορίτσια του έχουν τραγικό τέλος, ο ίδιος βγάζει τα μάτια του με τα ίδια του τα χέρια και πεθαίνει έρημος, μόνος και εξορισμένος στον Κολωνό. Την ίδια τύχη είχε και Μάκθεθ στο σμόνχιο έργο του Σαίξπηρ, όπου δολοφονεί για να πάρει την εξουσία στα χέρια του, αλλά αργότερα δολοφονείται ο ίδιος και λίγο αργότερα δολοφονείται και ο δολοφόνος του σε ένα κλίμα φρικτής μανίας, αστρολογίας, μαγείας και δισηιδεμονιών που κατασπάρσσαν την ταραχμένη ζωή της Αγγλίας.

Αλλά πιο ήταν το σφάλμα ή το έγκλημα του Μπετόβεν του πιο υπέροχου τέχνου της ανθρωπότητας, του μεγαλύτερου επαναστάτη μουσουργού που πριν ακόμα τελειώσει την πρώτη συμφωνία την περίφημη γρωσά, χάνει την ακοή του (την αφιερώνει στον Ναπολέοντα που τον θεωρεί απελευθερωτή της Ευρώπης, αλλά αργότερα όταν ο Ναπολέων

χρΐζεται αυτοκράτωρ, καταλαβαίνει την πλάνη του και οργισμένος ξεσηκίζει την αφιέρωση). Σχεδόν τρελλός από πόνο για την μοίρα που τον χτύπησε, που δεν μπορεί να ακούση τις ίδιες του τις συμφωνίες, περιφέρεται μόνος στα δάση της Βιέννης και σκέφτεται να δώσει τέλος στη ζωή του. Τον συγκρατεί η αγάπη του για την μουσική και με Ιωβεία υπομονή συνεχίζει το έργο του.

Και ο Μότσαρτ; Πιο ήταν το λάθος του που έζησε μια ζωή γεμάτη στερήσεις και φτώχεια και σε ηλικία 36 χρόνων πέθανε; και τον πέταξαν σαν το σκυλί σε ένα σιαδικό τάφο, στα περίχωρα της Βιέννης. Αλλά και τί δύναμη ήταν αυτή να γράψη 41 συμφωνίες και δεκάδες κονσέρτα σε τόσο λίγο χρονικό διάστημα;

Το ίδιο και ο Ρημιάν; Μαζί με τον Γκαουζ είναι ο μεγαλύτερος μαθηματικός του κόσμου του 19ου αιώνα. Η διαφορετική γεωμετρία που ανακάλυψε είναι η βάση της Γενικής θεωρίας της Σχετικότητας του Αϊνστάϊν που περιγράφει την δομή και εξέλιξη του σύμπαντος. Ο ίδιος έζησε σε φτώχεια και ανυπέροχτες στερήσεις και σε ηλικία 40 χρόνων, πέθανε από φυματίωση, χωρίς να δει το έργο του να δικαιώνεται.

Αλλά υπάρχει πιο τραγική ζωή από αυτήν του Γκαλουά (GALOIS) του νεαρού Γάλλου μαθηματικού, που πρώτος ανακάλυψε την θεωρία των ομάδων που σήμερα είναι ο κύριος κλάδος των μαθηματικών που χρησιμοποιείται για την κατανόηση και αποκάλυψη των μυστικών της πυρηνικής φυσικής των υψηλών ενεργειών; Γεννημένος επαναστάτης τον απόβαλλαν απ' όλα τα σχολεία. Του απαγόρευσαν την είσοδο στην Εκολ Νορμαν (ECOLE NORMALE) στο Παρίσι. Πάιρνει μέρες στην επανάσταση εναντίον του Λουδοβίκου Φιλίππου το 1831 και κάτω από μια σκευωρία, τον δολοφονούν σε μια στημένη μονομαχία σε

ηλικία 20 χρόνων. Αυτό το αθώο και άκακο αγόρι των 20 χρόνων, την νύχτα της δολοφονίας του μίη μπορούντας να κοιμηθεί σε μια εκστατική κατάσταση φόβου, τρόμου και πυρετού, έγραψε όλους τους τύπους της θεωρίας των ομάδων. Την άλλη μέρα το πρωί ένας πράκτορας της αστυνομίας του Φίλιππου που τον κάλεσε σε μονομαχία, τον δολοφόνησε εν ψυχρώ: Δεν είχε κλίσει ακόμα τα 20 χρόνια του. Ο Γκαλουά έχασε τη ζωή του και τη ανθρωπότητα ένα μεγάλο μαθηματικό.

Τώρα ο STEVEN HAWKING, κλισοδεμένος στο αναπηρικό καροτσάκι από το κτύπημα της μοίρας, σαν σύγχρονος Ηρωϊκός, ανακαλύπτει τους νόμους του σύμπαντος, ήτοι του άπειρου χώρου και του άπειρου χρόνου και διατυπώνει θεωρίες για την δημιουργία δομή και εξέλιξη του σύμπαντος. Ο HAWKING χρησιμοποιώντας την παντοδύναμη θεωρία της Κβαντικής μηχανικής, προέδλεψε φαινόμενα που ο Αϊνστάϊν δεν μπορούσε ούτε καν να φαντασθεί. Εισήγαγε την έννοια της «εξάτησης» των μαύρων, όπου και ήταν ο πρώτος που απέδειξε ότι είναι δυνατόν το φως να ξεφύγει από το τρομακτικό βαρυτικό πεδίο των μαύρων σπών στηρίζόμενος στη θεωρία της αθεοαιότητας του HEISENBERG: Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι πάντα υπάρχει μια μικρή πιθανότητα μια ακτίνα φωτός να δραπετεύσει από την μαύρη σπή και βαθμιαία μετά από δεκατομμύρια χρόνια η μαύρη σπή, αφού χάσει ενέργεια να γίνει τόσο μικρή, όσο ένα πρωτόνιο.

Το ενδιαφέρον του Χώακινς για την επιστήμη, δημιουργήθηκε όταν ήταν πολύ νέος. Ο πατέρας του, που ήταν ιατρικός ερευνητής στο Ινστιτούτο του Λονδίνου, τον εισήγαγε στα μυστικά της βιολογίας σε νεαρή ηλικία. Οστόσο αυτός ήθελε να μάθει τα μυστικά του σύμπαντος και αργότερα στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, μελέτησε την Γενική Θε-

ωρία της Σχετικότητας του EINSTEIN την οποία βέβαια ανέπτυξε ακόμα περισσότερο.

Οι Μαύρες Οπές του Διαστήματος

Στα πρώτα 30 χρόνια αυτού του αιώνα, ανακαλύφθηκαν τρεις θεωρίες, που ουσιαστικά ανέτρεψαν τις δοξασίες και τις ιδέες του ανθρώπου για την φύση και την πραγματικότητα. Οι φυσικοί ακόμα προσπαθούν να εκμεταλλευθούν τις συνέπειες αυτών των θεωριών και να τις ενωποθήσουν σε μια μεγάλη θεωρία που θα εξηγήει πλήρως τις λειτουργίες και την φύση του σύμπαντος. Οι τρεις θεωρίες είναι: Η ειδική θεωρία της σχετικότητας (1905), η γενική θεωρία της σχετικότητας ή της γενικευμένης βαρύτητας (1916) και η Κβάντική μηχανική (1926). Αυτές οι θεωρίες παρέχουν όλο το σύνολο των γνώσεων που κατέχει σήμερα το ανθρώπινο γένος για την φύση. Ο Άλμπερτ Αϊνστάϊν ήταν ο κύριος δημιουργός της ειδικής και γενικευμένης σχετικότητας ενώ συνεισέφερε στην ανακάλυψη και διαμόρφωση της Κβάντικής μηχανικής, που κύριοι αρχιτέκτονες της ήταν οι J. W. HEISENBERG, E. SCHRODINGER, P. DIRAC, W. PAULI, M. BORN, N. BOHR, P. EHRENFEST, P. JORDAN και άλλοι. Αν και ο Αϊνστάϊν βοήθησε στη διαμόρφωση της Κβάντικής μηχανικής εντούτοις αρνήθηκε την επίσημη, φιλοσοφική της ερμηνεία, με την περίφημη φράση του «Ο Θεός δεν παίζει ζάρια». Οι περισσότεροι φυσικοί, αποδέχτηκαν τις τρεις αυτές θεωρίες για την φύση του κόσμου, διότι αποδείχθηκαν σωστές από το πείραμα. Ωστόσο η Γενική θεωρία της Σχετικότητας για πολύ καιρό αγνοήθηκε διότι πρώτον ήταν πολύπλοκη από μαθηματική άποψη και δεύτερον ήταν δύσκολο αν όχι αδύνατο να αποδειχθεί πειραματικά στο εργαστήριο.

Η μεγάλη ανακάλυξη των αστρονομικών παρατηρήσεων που άρχισε

στη δεκαετία του εξήντα, ανακίνησε το ενδιαφέρον των φυσικών και αστρονόμων για την Γ.Θ.Σ., διότι τα νέα φαινόμενα που παρατηρούνταν όπως Κβάζαρες, Πούλσαρες, και ισχυρές πηγές ακτίνων Χ έδειχναν την ύπαρξη πολύ δυνατών βαρυτικών πεδίων, πεδίων που μπορούσαν να περιγραφούν μόνο με τη γενική θεωρία της σχετικότητας (Γ.Θ.Σ.). Τα Κβάζαρες είναι αστρικά συστήματα τα οποία είναι δεκάδες φορές φωτεινότερα από ολόκληρο τον γαλαξία μας. Το πούλσαρ είναι τα υπολείμματα των εκρήξεων των σουπερνόβα που πιστεύεται ότι είναι υπερπυκνα νετρονικά άστρα, οι δε πηγές των ακτίνων Χ θεωρείται ότι είναι είτε νετρονικά άστρα που καταρρέουν ή ακόμα πιο πυκνά αντικείμενα που λέγονται Μαύρες Οπές (BLACK HOLES). Αλλά ως πάροουμε τα πράγματα από την αρχή και ως προσπαθήσουμε να περιγράψουμε όσο πιο απλά μπορούμε. Τι είναι αυτά τα αντικείμενα του διαστήματος που λέγονται μαύρες οπές.

Όπως είναι γνωστό τα άστρα (ο ήλιος μας είναι και αυτός ένα κοινό άστρο), είναι αεριωδεις σφαίρες φωτός, όπου η δύναμη της βαρύτητας του άστρου, αντισταθμίζεται από την εσωτερική πίεση. Υπάρχει δηλαδή μια δυναμική ισορροπία μεταξύ της βαρύτητας που συγκρατεί τα πυρακτωμένα αέρια και της εσωτερικής πίεσης του άστρου. Στο εσωτερικό του αστέρος απελευθερώνεται πυρηνική ενέργεια και σύμφωνα με τους νόμους της πυρηνικής φυσικής, η ενέργεια αυτή είναι υπεύθυνη για την μεγάλη ζωή των άστρων, που ακτινοβολούν για δισεκατομμύρια χρόνια και κάνουν την ζωή στον πλανήτη μας, και ίσως σε άλλους πλανήτες, δυνατή. Αλλά για κάθε άστρο, όπως και για κάθε πράγμα, έρχεται η μέρα του τέλους. Η κεντρική δεξαμενή υδρογόνου που αποτελεί τα πυρηνικά καύσιμα του αστέρος, τελειώνει και το άστρο αρχίζει να πεθαίνει. Η δύναμη της βαρύτητας, αναγκάζει την κεντρική

περιοχή του άστρου, τον πυρήνα να συρρικνωθεί και συνεπώς τα χρόνια να υψωθεί η θερμοκρασία σε τεράστια επίπεδα της τάξεως δισεκατομμυρίων βαθμών Κελσίου. Αυτό όμως έχει σαν αποτέλεσμα διαστολή, την επέκταση, το φούσκωμα των εξωτερικών περιοχών του άστρου, δηλαδή της επιφάνειάς και στην κατάσταση αυτή το άστρο ακτινοβολεί κόκκινες ακτίνες φωτός γιατί λέμε ότι έγινε κόκκινος γίγαντας. Όταν όμως το άστρο έφτασε το μέγεθος του ήλιου μας, τότε πράγματα αλλάζουν και ακολουθεί άλλη πορεία: Το σύνολο της μάζας έχει συρρικνωθεί, εκπέμπει λευκό φως και επειδή το μέγεθός του είναι πολύ μικρό, λέμε ότι είναι έντονο λευκό νάνος. Πολλά αστέρια τελειώνουν σαν λευκοί νάνοι, όπου θαφτεία κρυώνουν και όπου υπάρχει με κάποια ισορροπία μεταξύ της βαρύτητας και της εσωτερικής πίεσης. Ωστόσο τα μεγαλύτερα άστρα, αυτών δηλ. που είναι 50 - 100 ή χίλιες φορές μεγαλύτερα από τον ήλιο μιλούν εγκαταλείπουν το παίγνιο της ζωής τους τόσο εύκολα.

Η βαρύτητα αυξάνεται ακόμα περισσότερο και η τρομακτική πίεση που εξασκεί, συρρικνώνει τον πυρήνα, αλλά αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να ανέβει η θερμοκρασία σε τρομακτικά ύψη της τάξεως των δισεκατομμυρίων. Σε αυτήν την κατάσταση επέμπονται τεράστιες ποσότητες ενέργειας, υπό μορφήν φωτός. Αλλά πολύ γρήγορα τα πυρηνικά καύσιμα τελειώνουν και ότι απομένει είναι η τεράστια αυξανόμενη δύναμη της βαρύτητας. Στα τελευταία στάδια του θανάτου του, ο πυρήνας και η γενικά ολόκληρο το άστρο, συρρικνώνεται απότομα, καταρρέει και τα χρόνια εκρήγνυται με τρομακτική αιδότητα και για λίγες στιγμές γίνεται μια τεράστια φλεγόμενη σφαίρα που καλείται σούπερνόβα. Από αυτές τις κατακλυστικές καταστάσεις δημιουργούνται τα νετρονικά άστρα που αναφέραμε πιο πάνω, με τη μορφή των περιστρεφόμενων πού

παρ. Τα μαζικά αστέρια συρρικνώνονται τόσο πολύ, που δημιουργούν καταστάσεις άγνωστες μέχρι στιγμής. Η βαρύτητα είναι η πιο ασθενής δύναμη: Χρειάζεται η μάζα ολόκληρης της γης για να τραβήξει ένα φτερό προς τα κάτω. Αλλά στους συρρικνωμένους πυρήνες των μαζικών άστρων η βαρύτητα κυριαρχεί κυριολεκτικά όλων των άλλων δυνάμεων. Τίποτα δεν μπορεί να συγκρατήσει την κατάρρευση του άστρου και το τελευταίο στάδιο αυτής της κατάρρευσης είναι η δημιουργία της μαύρης οπής.

Θεωρητικά σε ένα δεκάκις χιλιοστό του δευτερολέπτου το άστρο που μετασχηματίστηκε σε μαύρη οπή φθάνει σε άπειρη πυκνότητα. Ο χωροχρονος παρουσιάζεται χασιτικός, όπου ο χώρος και χρόνος δεν μπορούν να διακριθούν καθαρά. Σε αυτές τις περιπτώσεις η διαχρονική σειρά των γεγονότων καταργείται και δεν υπάρχει αρχή ή τέλος. Ο χώρος συμπυλώνεται τελείως και αγκαλιάζει την μαύρη οπή. Έτσι δεν μπορεί να ξεφύγει ή να αντανakλασθεί κανένα σωματίδιο από αυτήν. Ο χρόνος σταματά και αυτός τελείως: έχουμε δηλαδή πλήρη ακινησία. Εάν π.χ. κάποιος βρεθεί στο κέντρο μιας μαύρης οπής και η βιολογική του δομή ακολουθεί τους νόμους της μαύρης οπής, τότε μπο-

ρεί να ζήσει δισεκατομμύρια χρόνια χωρίς να γεράσει: (Αυτό θεωρητικά είναι σωστό και απορρέει από την ειδική και γενική θεωρία της σχετικότητας: Πειράματα που έγιναν σε μεσόνια, επιβεβαίωσαν το αληθές αυτού του ισχυρισμού).

Τα περισσότερα μαζικά άστρα είναι ζεύγη διπλών συστημάτων και η αστρική εξέλιξη σε ένα τέτοιο σύστημα, είναι πολύπλοκη, επειδή τα δυο άστρα ανταλλάσσουν όλα μεταξύ τους. Όταν ένα άστρο σε ένα διπλό αστρικό σύστημα γίνεται κόκκινος γίγαντας, εκτοξεύει ύλη στο άλλο άστρο και με μειωμένη μάζα εξελίσσεται σε νετρονικό άστρο ή μαύρη οπή. Το δεύτερο αστέρι ακολουθεί μια ανάλογη πορεία και με την ανταλλαγή ύλης, καταλήγει και αυτό σε μια μαύρη οπή.

Ο γαλαξίας μας, αποτελείται από 150 δισεκατομμύρια άστρα: Υπολογίζεται ότι μέσα στο γαλαξία μας, υπάρχουν εκατοντάδες εκατομμύρια μαύρες οπές, είναι όμως πολύ δύσκολο να παρατηρηθούν: Πιστεύεται ότι ο Κύκνος X—1 είναι ένα υπό κατάρρευση άστρο ή μια μαύρη οπή. Αυτή ήταν η πρώτη πηγή ακτίνων X που ανακαλύφθηκε στον αστερισμό του Κύκνου και πιστεύεται ότι το άστρο είναι 8 φορές μεγαλύτερο από τον ήλιο μας. Εάν ο ήλιος μας καταρρεύσει και γίνει μαύρη οπή (αυτό όντως πρόκειται να

γίνει: όμως μετά από 10-15 δισεκατομμύρια χρόνια), τότε η ακτίνα του θα είναι γύρω στα τρία χιλιόμετρα, ενώ εάν η γή μετασχηματισθεί σε μαύρη οπή, θα έχει μέγεθος όσο το μπαλάκι του Πίνγκ - πόνγκ. Φαντασθείται λοιπόν την πυκνότητα της ύλης της γής όταν ολόκληρος ο πλανήτης μας χωρέσει σε ένα τόσο μικρό μπαλάκι.

Ο STEVEN HAWKING, ανακάλυψε και διατύπωσε ωρισμένα θεωρήματα, που βέβαια φέρουν το όνομά του, για την δομή την σφαιρικότητα και την περιστροφική κίνηση των μαύρων οπών. Η περιγραφή των θεωρημάτων ξεφεύγει από τα όρια αυτής της εργασίας, γιαυτό τα παραλείπουμε. Εκείνο όμως που πραγματικά συγκλόνισε τον επιστημονικό κόσμο, ήταν ότι για πρώτη φορά εφαρμόστηκαν από αυτόν οι νόμοι της Κβάντικής μηχανικής για την περιγραφή αστρικών φαινομένων που διέπονται από την γενική θεωρία της σχετικότητας: Τριάντα πέντε χρόνια εργάστηκε ο Αϊστάϊν για την ενσωμάωση αυτών των θεωριών, χωρίς αποτελέσματα. Ο Χωάκινγκ έκανε το πρώτο βήμα και μάλιστα πολύ μεγάλο. Ας ελπίσουμε και να κάνει και ένα βήμα έστω και μικρό στο πάρο του Πανεπιστημίου του Καίμπριτζ.

Το Γλωσσικό ιδίωμα της Νάουσας

Σ

σάλντους = πήδημα,
σιακάς = οστείο
σιάλιακος = αολιγκάρι
σιάλιαμούτης = σολιόφης μουγγός
σάτους = ράπισμα, χασπούκι
σκαζμός = σκάσιμο

Τ

ταϊφός = σύνολο ανθρώπων, φυλή
τέζντζας = επίμονος, ενοχλητικός, άνθρωπος με βίτσι
τζοντές = δημόσιος δρόμος
τιπές = κορυφή (κύρια κεφαλιού)
τουρός = ίχνος
τράφους = μικρό χωμάτινο ανάχωμα
τσόπους = τράγος
ταλασταήρας = αυτός που λαχταράει πολύ για κάποιον
ο έντονα ενδιαφερόμενος
τσιμαπός = τούφα μαλλιών μπροστά στο μέτωπο

(Συνέχεια από τη σελίδα 159)

ταορές = δυνατό, εφικτό
ταιλμήης = περήφανος, ευγενής
ταιμηρός = ταιγκούνης

Φ

φάγουσος = αυτός που ενοχλεί, καταπιέζει τον άλλο
φκάκος = ο έχων μεγάλα αυτιά
φλάκος = αυτός που έχει ιδιόρρυθμη κατατομή προσώπου
φύταους = παιδικό παιχνίδι

Χ

χαβαλές = άχρηστα πράγματα, σκουπίδια
χαμός = εξασάνιση - καταστροφή
χασάς = μεγάλη καταστροφή
χαστζής = προσκυνητής αγίων τόπων
χ'άπας = βλάκος, ψωμός
Χαυραπνίτης = ο κάτοικος του Χωροπανίου

Ψ

ψήσος = αυτός που ψήνει το ψάρι στα χείλη του άλλου

Επίδραση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην υγεία του ανθρώπου

Όπως είναι γνωστό, τα συστατικά του αέρα στη φύση είναι το άζωτο, το οξυγόνο, το διοξείδιο του άνθρακα και τα ευγενή αέρια (Πίνακας 1).

Εκτός από τα συστατικά αυτά, ο «καθαρός αέρας» περιέχει σε μικροποσότητες και ορισμένα άλλα στοιχεία, τα οποία όμως δεν έχουν καμιά αρνητική επίδραση στο περιβάλλον και την υγεία του ανθρώπου (Πίνακας 2).

Με την αλματώδη όμως ανάπτυξη της βιομηχανίας και την εγκατάσταση των εργοστασίων, βιοτεχνιών, λατομείων κ.ά. μέσα ή κοντά στις κατοικημένες περιοχές με την πληθυσμιακή συγκέντρωση στα αστικά κέντρα, με την κυκλοφοριακή συμφόρηση από τα ιδιωτικά αυ-

τοκίνητα και τα λεωφορεία, με τα κακής ποιότητας καύσιμα που χρησιμοποιούνται σε συνδυασμό με τα ανεπαρκή μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος, δημιουργήθηκε στις πόλεις μια αυξανόμενη ρύπανση του αέρα με περίπου 300 ρυπαντές.

Ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που παρατηρείται το φαινόμενο της θερμοκρασιακής αναστροφής, ή συγκέντρωση ορισμένων ρυπαντών στον αέρα των αστικών κέντρων αυξάνει ακόμη περισσότερο, επειδή ο κατακόρυφος στροβολισμός που μεταφέρει τους κάθε λογής ρυπαντές από τα κατώτερα προς τα ανώτερα στρώματα της ατμόσφαιρας, για πολλούς και ποικίλους λόγους, εμποδίζεται από ένα στρώμα επικείμενου θερμού αέρα (Παράσταση 1 και 2).

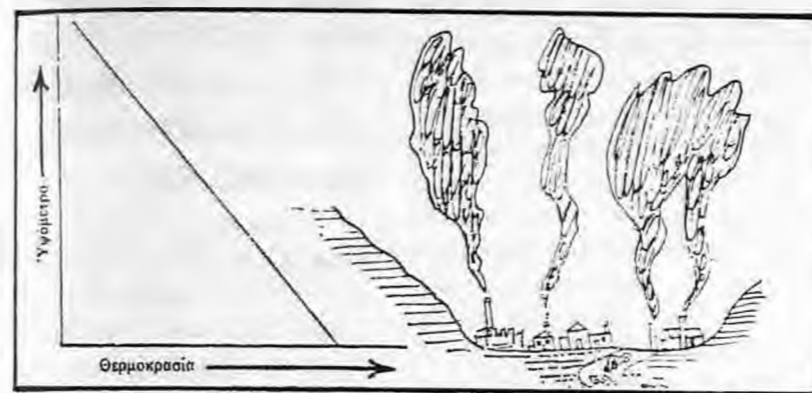
Έτσι, η ανάμιξη των αέριων μαζών δεν γίνεται πια και κοντά στην επιφάνεια της γης, παρατηρείται μεγάλη συγκέντρωση ρυπαντών, που προκαλούν ερεθισμούς στα αναπνευστικά όργανα του ανθρώπου.

Του Νίκου Γκαντίδη Γεωπόνου - Οικολόγου

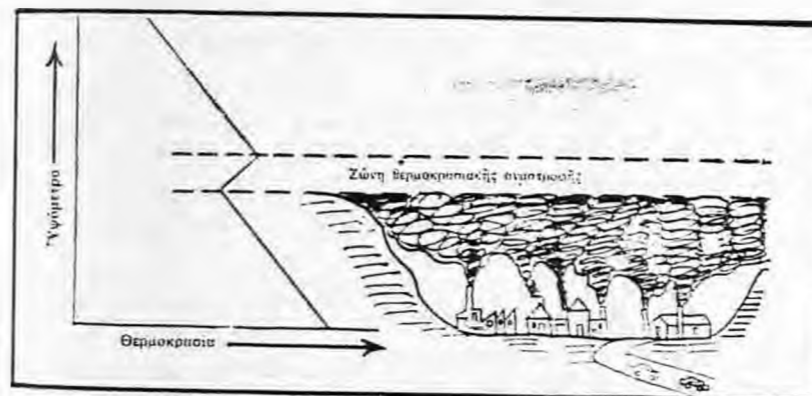
διάφορες αρρώστιες, και όχι σπάνια και θανάτους. Είναι γνωστή άλλωστε οι τραγικές περιπτώσεις της DONORA στην Πενσυλβάνια του Λονδίνου, της Νέας Υόρκης, του Λος Άντζελες και οι συχνές παθήσεις που παρουσιάζονται σε μικρές και μεγάλες, κατοίκους της Θεσσαλονίκης και ιδίως της Αθήνας, όταν μας σκεπάζει το «νέφος του θανάτου».

Ίσως ενδιαφέρει να πληροφορηθεί κανείς πως το φαινόμενο της θερμοκρασιακής αναστροφής το παρατήρησε πριν τετρακόσια χρόνια ο JUAN RODRIGUEZ CABRILLO. Ο CABRILLO σημείωσε στο ημερολόγιό του ότι «στην περιοχή του Λος Άντζελες ο καπνός από τα φουτιές των ινδιάνων υψώθηκε στην αρχή κατακόρυφα μέχρι 30 μέτρα και στη συνέχεια εξαπλώθηκε σε ένα στρώμα που σκέπασε την κοιλάδα με ομίχλη. Έτσι, ο CABRILLO έγινε ο πρώτος μάρτυρας ενός φαινομένου, που στις μέρες μας έχει γίνει πια συνηθισμένο για όσους ζουν στις μεγάλες πόλεις.

Ύστερα από πολλές μελέτες στην Αμερική, διαπιστώθηκε πως η γεωμορφολογία του Λος Άντζελες, που μοιάζει με αυτή την Αθήνας, σκέπασε στο να κάνει τη ζωή των κατοίκων της πόλης αυτής δύσκολη και επισφαλή την υγεία τους, λόγω του σχηματισμού και μιας άλλης

Παράσταση 1. Ουδεμία θερμοκρασιακή αναστροφή

Παράσταση 2. Θερμοκρασιακή αναστροφή

μορφής αιθαλομίχλης, της λεγόμενης φωτοχημικής αιθαλομίχλης. Το ηλιακό φως στην περίπτωση αυτή αντιδρά με το οξυγόνο, τα οξείδια του αζώτου και τους υδρογονάνθρακες, έτσι που να σχηματίζονται διάφοροι δευτερογενείς ρυπαντές, οι οποίοι είναι και υπεύθυνοι για τη φωτοχημική αιθαλομίχλη. Στους ρυπαντές αυτούς προστίθενται και τα αερολύματα των διυλιστηρίων και των άλλων βιομηχανιών, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι του Λος Άντζελες, και ίσως και της Αθήνας, να αναπνεύουν πολύ περισσότερα αέρια από το συνηθισμένο μείγμα με άζωτο, οξυγόνο και διοξείδιο του άνθρακα, οι κάτοικοι αναπνέουν τότε και μονοξείδιο του άνθρακα, όξο, αλδεϋδες, κετόνες, παράγωγα αλκοόλης, οξέα, αιθέρα, παράγωγα νιτρικών και υπονιτρικών αλάτων, βενζοπυρένιο και πολλές άλλες επικίνδυνες για την υγεία χημικές ουσίες.

Παρακάτω γίνεται αναφορά στους σημαντικότερους ρυπαντές που απαντώνται στον αέρα των πόλεων και στην επίδρασή τους στην ανθρώπινη υγεία.

1. Διοξείδιο του θείου (SO₂)

Το διοξείδιο του θείου προέρχεται από τις καμινάδες των χημικών βιομηχανιών, από τα διυλιστήρια και τα πετροχημικά εργοστάσια, τις βιομηχανίες παραγωγής σιδήρου και χάλυβα, τις βιομηχανίες που παράγουν άλλα μέταλλα αμαλγάματα, από εργοστάσια παραγωγής ενέργειας επεξεργασίας τροφίμων και ποτών, από υαλοργεία, κεραμοποιεία και λατομεία, από τις κεντρικές θερμάνσεις των σπιτιών και καύσεις απορριμμάτων, από διάφορες βιοτεχνίες, καθώς επίσης και από τις εξατμίσεις των τροχοφόρων, όταν χρησιμοποιούν κακής ποιότητας καύσιμα.

Το SO₂ είναι αέριο εύκολα διαλυτό στο νερό και κατά 90% δεσμεύεται στις ρινικές κοιλότητες. Κατά την αναπνοή από το στόμα, εάν η συγκέντρωσή του στον αέρα είναι υψηλή ή αναπνέεται μαζί με σωματίδια σκόνης, μπορεί να εισχωρήσει και πιο βαθιά στο αναπνευστικό σύστημα.

Συγκεντρώσεις πάνω από 2,5 mgSO₂/m³ προκαλούν λειτουργικές και μορφολογικές ανωμαλίες στα αναπνευστικά όργανα.

Από επιδημιολογικές μελέτες βγαίνει το συμπέρασμα ότι η χρόνια επίδραση του SO₂ στον άνθρωπο, εκτός από τους ερεθισμούς που προκαλεί στη ρινική κοιλότητα, αυξάνει και τις αρρώστιες του αναπνευστικού συστήματος και τις περιπτώσεις ασθενειών από εφύσημα των πνευμόνων.

Το SO₂ θεωρείται δείκτης ρύπανσης της ατμόσφαιρας των θεδωρημένων περιοχών, και μαζί με άλλους ρυπαντές, αυξάνει το ποσοστό αρρώστων με οξύ και χρόνιο άσθμα, βρογχίτιδα και εμφύσημα των πνευμόνων.

Το άσθμα είναι βαριά αλλεργική αρρώστια και η βρογχίτιδα προσβάλλει κάθε χρόνο πολλούς ανθρώπους.

Οι περισσότερες ενώσεις του θείου οδηγούν σε έμμηνο βήχα, το δε εμφύσημα οδηγεί τελικά στο θάνατο.

Σε μια υψηλά ρυπαμένη περιοχή της πόλης SALFORD (Αγγλία) η συχνότητα της βρογχίτιδας ήταν 130% πάνω απ' την αναμενόμενη, ενώ σε άλλη περιοχή της ίδιας πόλης με χαμηλότερη ρύπανση, μόνο 60%. Η αναλογία SO₂ και συγκέντρωσης σκόνης στη δεύτερη περίπτωση ήταν 4:1. Στην πρώτη περίπτωση οι ψηλές συγκεντρώσεις στερεών αιωρούμενων σωματιδίων συνδεθούν ακόμη περισσότερο στην βλαβερή επίδραση του SO₂ στην υγεία του ανθρώπου.

Στο Λονδίνο, το 58,5% των ανδρών ηλικίας 50-69 χρονών υπο-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Η φυσική σύσταση του αέρα

Συστατικά	Όγκος - % επί Ήερου αέρα
Οξυγόνο	O ₂ 20,93
Άζωτο	N ₂ 78,10
Αργό	Ar 0,9325
Διοξείδιο του άνθρακα	CO ₂ 0,03
Νέο	Ne 0,0018
Ηλιο	He 0,0005
Κρυπτό	Kr 0,0001
Ξένιο	Xe 0,000009

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Ρυπαντές του φυσικού αέρα που δεν επιβαρύνουν το περιβάλλον και την υγεία του ανθρώπου

Συστατικά	PPM
Μεθάνιο	CH ₄ 1,5
Υδρογόνο	H ₂ 0,4—1
Υποξείδιο του αζώτου	N ₂ O 0,25
Μονοξείδιο του άνθρακα	CO (1—20) 10 ⁻³
Οζον	O ₃ (1—5) 10 ⁻³
Αμμωνία	NH ₃ (1—2) 10 ⁻³
Μονοξείδιο του αζώτου	NO (1—3) 10 ⁻³
Διοξείδιο του αζώτου	NO ₂

φέρουν από χρόνια βήχα και έκκριση πύκτου, ενώ στην Αθήνα τα συμπτώματα αυτά αυξάνουν αλματωδώς με την παρουσία του γνωστού μας πια «νέφους».

Γενικά μπορεί να πει κανείς πως το μεγαλύτερο ποσοστό θανάτων σε περιπτώσεις καταστροφών από αιθαλομίχλη οφείλεται κυρίως στο SO_2 .

2. Οξειδια αζώτου (NO_x) και ιδιαίτερα διοξείδιο του αζώτου (NO_2)

Τα οξείδια του αζώτου επιδρούν όπως το μονοξείδιο του άνθρακα, αφού εμποδίζουν τον εμπλουτισμό του αίματος με το απαραίτητο οξυγόνο. Ακόμη, τα οξείδια του αζώτου πιστεύεται ότι συμβάλλουν και στη δημιουργία της βρογχίτιδας.

Έχει αποδειχτεί πως, μεταξύ των οξειδίων του αζώτου, το σημαντικότερο ρόλο τον παίζει το NO_2 .

Διάφορες επιδημιολογικές μελέτες σε παιδιά απέδειξαν πως μια συγκέντρωση από περίπου $0,2 \text{ mg } NO_2/m^3$ αέρα επιδρά δυσμενώς στη λειτουργία των πνευμόνων, και πως μια 2-3χρονη επίδραση σε $0,12 - 0,16 \text{ mg } NO_2/m^3$ αέρα είχε σαν αποτέλεσμα να ευξηθούν οι περιπτώσεις οξείας βρογχίτιδας.

Γενικά το NO_2 στο ανθρώπινο σώμα μετατρέπεται με την υγρασία σε νιτρικό οξύ και ερεθίζει τα μάτια, τη μύτη, τους βρόγχους και τους πνεύμονες, ενώ οι υψηλές συγκεντρώσεις NO_2 στον αέρα είναι θανατηφόρες.

3. Μονοξείδιο του άνθρακα (CO)

Το μονοξείδιο του άνθρακα είναι προϊόν ατελούς καύσης. Η συγκέντρωσή του πάνω από δρόμους πυκνής κυκλοφορίας συχνά υπερβαίνει τα $60 \text{ mg } CO/m^3$ αέρα και σε ώρες αιχμής φτάνει τα $120 - 350 \text{ mg } CO/m^3$. Ιδιαίτερα υψηλές συγκεντρώσεις παρατηρούνται ανάμεσα

στα αυτοκίνητα που μπλοκάρονται για αρκετή ώρα στους δρόμους και ιδίως στις περιπτώσεις που οι επιβάτες τους συγχρόνως καπνίζουν.

Το εισπνεόμενο CO ενώνεται με την αιμογλοβίνη και παράγεται καρμποξυαιμογλοβίνη ($COHb = CARBOXYHAEMOGLOBIN$). Επειδή το CO έχει την ικανότητα να ενώνεται 240 φορές πιο ισχυρά με την αιμογλοβίνη από ότι ενώνεται το οξυγόνο με αυτήν, μειώνεται η μεταφορά του οξυγόνου στο αίμα και προκαλείται έλλειψη οξυγόνου στους ιστούς.

Η καρδιά τότε υποχρεώνεται να εργάζεται πιο δυνατά και η αναπνοή να επιταχύνεται. Έτσι, το στρες που δημιουργείται μπορεί να αποβεί πολύ επικίνδυνο για αυτούς που πάσχουν από την καρδιά και τους πνεύμονες.

Μια θωρή παραμονή σε ατμόσφαιρα με $80 \text{ ppm } CO$ έχει το ίδιο αποτέλεσμα όπως η απώλεια πάνω από 1 λίτρο αίματος.

Συμπτώματα οξείας δηλητηρίασης παρατηρούνται συχνά σε ανθρώπους που εμπλέκονται σε μπλοκαρισμένους με αυτοκίνητα δρόμους. Τα συμπτώματα αυτά είναι πονοκέφαλοι, μείωση της όρασης, μείωση της δυνατότητας συντονισμού των κινήσεων, αδιαθεσία και πόνοι στην κοιλιά. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις ο άνθρωπος χάνει τις αισθήσεις του καταλαμβάνεται από σπασμούς μέχρι να επέλθει ο θάνατος.

Η άμεση σχέση που υπάρχει μεταξύ της συγκέντρωσης του CO στον αέρα και της υψηλής θνησιμότητας στην περιοχή του Λος Άντζελες έχει αποδειχτεί πριν περίπου 10 χρόνια.

Πρέπει να σημειωθεί πως τα άτομα που δεν υφίστανται την επίδραση του CO περιέχουν στο αίμα τους περίπου $0,8\% COHb$. Το ποσοστό αυτό δημιουργείται από το CO που παράγεται στον οργανισμό κατά το μεταβολισμό. Στους καπνιστές το ποσοστό αυτό αυξάνεται στο

7πλάσιο και σε εξαιρετικές περιπτώσεις στο 15πλάσιο.

4. Φωτοχημικοί οξειδωτές (PHOTOCHEMISCHE OXIDANTIEN)

Οι φωτοχημικοί οξειδωτές είναι προϊόντα με οξειδωτικές ιδιότητες και παράγωγα φωτοχημικής αντίδρασης, στην οποία συμμετέχουν οξείδια του αζώτου και υδρογονάνθρακες. Οι κύριοι αντιπρόσωποι είναι: το όζον (O_3) και τα υπεροξυακυλονιτρίλια ($PAN = PEROXYACETYLNITRATE$).

Το 90% του όζοντος που αναπνεύουμε συγκρατείται από τον οργανισμό απ' αυτό το 15-20% στην αρχή του αναπνευστικού συστήματος και το υπόλοιπο στο εσωτερικό του.

Οι φωτοχημικοί οξειδωτές ερεθίζουν τα μάτια και το πεπτικό σύστημα. Επίσης μειώνουν την απόδοση των αθλητών και την ικανότητα του οργανισμού να αντισταθεί στα βακτήρια. Παραμονή σε μια συγκέντρωση $0,2 \text{ mg } O_3/m^3$ αέρα πάνω από 48 ώρες έχει σαν αποτέλεσμα τη μείωση της λειτουργικότητας των πνευμόνων.

Σύμφωνα με τα δεδομένα από περιβαλλοντικές και επιδημιολογικές μελέτες, που έγιναν μέχρι το 1970, συνεπάγεται πως η συγκέντρωση των ανωτέρω στοιχείων στον αέρα που αναπνεύουμε οδηγεί σε βλάβες στην υγεία μας.

5. Υδρογονάνθρακες ($CxHx$)

Στα κυτταρικά των αυτοκινήτων έχουν προσδιοριστεί ήδη αρκετές εκατοντάδες διαφορετικοί υδρογονάνθρακες και ιδίως αλφατικοί, κυκλικοί και αρωματικοί.

Από τοξικολογική άποψη περισσότερο σημασία έχουν οι πολυκυκλικοί αρωματικοί υδρογονάνθρακες.

Οι υδρογονάνθρακες, ανάλογα με τη συγκέντρωσή τους στον αέρα

αναπνεύουμε, μπορούν να προκαλέσουν: ερεθισμό του σιελογόνιου αδένων, βήχα, εμετό, ζαλάδα, υπνηλία, βρογχίτιδα, σπασμούς, παράλυση της αναπνοής, κυκλοφορικό σοκ, καρκίνο.

Υπάρχουν πόλεις, στις οποίες οι άνθρωποι αναπνέουν καθημερινά τόσο βενζοπυρένιο (αποδηγμένο καρβονόχο), όσο αναπνέουν καπνίζοντας 40-50 τσιγάρα την ημέρα.

6. Χλώριο και Υδροχλώριο (Cl_2, HCl)

Τα παραπάνω, ανάλογα με τη συγκέντρωσή τους στον αέρα, ερεθίζουν και επιδρούν βλαβερά στα μάτια και στο αναπνευστικό σύστημα. Σε υψηλές συγκεντρώσεις είναι θανατηφόρα. Παράγονται κατά τη διαδικασία της βιομηχανικής παραγωγής, ενώ το HCl παράγεται αβίατα και κατά την καύση των πλαστικών που περιέχουν χλώριο.

7. Σκόνη

Σημαντικό ρόλο παίζει η λεπτή σκόνη που αιωρείται στον αέρα, γιατί με την αναπνοή μπορεί εύκολα να εισχωρήσει στον οργανισμό, να αποσφραγίσει την αναπνευστική οδό και τους πνεύμονες και να γίνει παθολογικά ενεργός.

Η σκόνη όμως επιδρά αρνητικά και χωρίς να εισέλθει στον οργανισμό, διότι μειώνει τις υπεριώδεις αποβολές, με αποτέλεσμα να επιταχύνεται η ωρίμανση των οστών να δημιουργείται ραχίτιδα.

Από την ολική ποσότητα της σκόνης που αιωρείται στον αέρα των πόλεων, το 50% περίπου αποτελείται από ανόργανες χημικές ενώσεις, το 10% από οργανικές και το υπόλοιπο από καπνιά.

8. Αμιάντος

Η τοξικολογική του δράση είναι γνωστή εδώ και πολλά χρόνια. Ο αμιάντος στους χώρους εργασίας προκαλεί συχνά τους πνεύμονες των εργαζόμενων και οδηγεί στη δημι-

ουργία καρκίνου, τότε ο κίνδυνος αυτός αυξάνει ακόμη περισσότερο.

Η παραγωγή και η κατανάλωση του αμιάντου τα τελευταία χρόνια, αυξήθηκε περισσότερο από 10 φορές. Έτσι σήμερα οι ίνες του ανευρίσκονται παντού και δεν περιορίζονται μόνο στην περιοχή της παραγωγής.

Πρόσφατες έρευνες απέδειξαν πως η εισπνοή και λίγων ινών αμιάντου είναι αρκετή για να δημιουργηθούν κακοήθεις όγκοι στο στήθος και στην κοιλιακή χώρα. Σ' αυτό συμβάλλει περισσότερο η βελονοειδής και λιγότερο η φυσική σιλικική του μορφή. Επιβάλλεται λοιπόν η λήψη άμεσων μέτρων, ώστε να προστατευτεί το περιβάλλον από την επικίνδυνη μορφή του. Ήδη στην Αμερική η σκόνη του αμιάντου συγκρατείται μεταξύ των πιο επικίνδυνων ρυπαντών του αέρα, ενώ στη Δ. Γερμανία λαμβάνονται όλα τα κατάλληλα μέτρα, ώστε τα ανώτερα επιτρεπτά όρια, από 20 mg αμιάντου m^3 αέρα που ισχυαν μέχρι το 1974, να μην υπερβαίνουν σήμερα τα 5 mg^3 .

9. Υαλοδάμνακας

Από πειράματα που έγιναν σε ζώα βγαίνει το συμπέρασμα ότι ο υαλοδάμνακας μπορεί να δημιουργήσει όγκους σ' αυτά. Σε ανθρώπους όμως που υφίστανται την επίδρασή του δεν έχουν παρατηρηθεί ακόμη παρόμοια συμπτώματα.

10. Αιθάλη (καπνιά)

Η αιθάλη αποτελεί περίπου το ένα τρίτο της ολικής ποσότητας της σκόνης. Η επίδρασή της στην υγεία του ανθρώπου συνίσταται στο ότι τα σωματίδια της αιθάλης έχουν ικανότητα, λόγω της μεγάλης εσωτερικής τους επιφάνειας, να δεσμεύουν διάφορους άλλους ρυπαντές και να τους μεταφέρουν στο εσωτερικό των πνευμόνων. Εκεί, όταν οι ρυπαντές υπερβούν μια ορισμένη συγκέντρωση, γίνονται επικίνδυνοι για την

υγεία. Πρόκειται κυρίως για το διοξείδιο του θείου και τους υδρογονάνθρακες, ιδιαίτερα τους πολυκυκλικούς αρωματικούς, όπως το βενζοπυρένιο, του οποίου η επίδραση στη δημιουργία καρκίνου είναι γνωστή.

11. Θειικό οξύ (H_2SO_4) και θειούχα άλατα

Τα παραπάνω είναι παράγωγα του διοξειδίου του θείου. Μακρόχρονες μελέτες σχετικές με την επίδρασή τους στην υγεία του ανθρώπου ακόμη δεν υπάρχουν. Πειράματα με πύθινους απέδειξαν πως μια συγκέντρωση περίπου $400 \text{ mg } H_2SO_4/m^3$ αέρα και με διάμετρο σωματιδίων $2,15 \text{ mm}$ επιδρά αρνητικά στη λειτουργία και στη δομή των πνευμόνων.

Σχετικά πειράματα στην κοινότητα SALT LAKE BASIN (U.S. Θ.) απέδειξαν ότι η αύξηση του ποσοστού των θειούχων αλάτων στη σκόνη του αέρα οδηγεί στην αύξηση των αρρώστων από βρογχίτιδα.

12. Πολυκυκλικοί υδρογονάνθρακες-Βενζοπυρένιο

Οι πολυκυκλικοί υδρογονάνθρακες βρίσκονται προσκολλημένοι στη λεπτή σκόνη που αιωρείται στο αέρα. Το ποσοστά τους βάρος στα αιωρούμενα σωματίδια είναι 1-2%. Από αυτό το 10% είναι βενζοπυρένιο, που, όπως είπαμε παραπάνω, είναι ισχυρά καρκινογόνα. Από την ποσότητα που εισπνέεται η μισή περίπου συγκέντρώνεται στους πνεύμονες. Μπορεί όμως να φθάσει και μέχρι το συκώτι.

Στα όργανα αυτά ο οργανισμός έχει τη δυνατότητα να τα αποικοδομήσει. Η ικανότητα όμως αυτή του οργανισμού ελαττώνεται από τη λεπτή σκόνη που εισπνέουμε καθώς επίσης και απ' το εισπνεόμενο οξείδιο του μολύβδου και το βρωμιούχο μολύβδο, που απαντώνται στην ατμόσφαιρα των πόλεων.

Η μείωση της σκόνης επομένως έχει μεγάλη σημασία, μολονότι δεν έχει ερευνηθεί ακόμη η σχέση που έχει αυτή με τα βενζοπυρένια, όπως και τους άλλους καρκινογόνους υδρογονάνθρακες, σε ότι αφορά τη δημιουργία καρκίνου και ιδιαίτερα καρκίνου του πνεύμονα.

Διάφορα πειράματα σε ποντικούς απέδειξαν πως, από τους 150 πολυκυκλικούς αρωματικούς υδρογονάνθρακες, οι 10 τουλάχιστον είναι: καρκινογόνοι.

13. Βενζόλιο (C6H6)

Το βενζόλιο, αντίθετα με τα βενζοπυρένια, ανήκει στις οργανικές ενώσεις με μικρό μοριακό βάρος. Η περιεκτικότητά του σε ορισμένα είδη βενζίνης ανέρχεται σε ποσοστό μέχρι και 20%.

Μακρόχρονη εισπνοή μικρής σχετικώς ποσότητας βενζολίου - συγκεντρώσεις πάνω από 80 mg βενζόλιο/αέρα σε διάρκεια χρόνου από 3 μέχρι 30 έτη - καταστρέφει το αίμα και μπορεί να προκαλέσει λευχαιμία.

Ακόμη, σε όσους λόγω της εργασίας τους υφίστανται τη συνεχή επίδραση του βενζολίου, παρατηρήθηκαν και αλλαγές στα χρωματισμάτα και στα κύτταρα του σώματός τους.

14. Ουσίες με βάση το αιθυλενμίμιο

Οι παραπάνω ουσίες είναι: ενώσεις που παράγονται κυρίως κατά τη διαδικασία της βιομηχανικής παραγωγής. Ακόμη περιέχονται στα καύσιμα των αεροπλάνων και στα χρώματα που χρησιμοποιούνται στα υφαντουργεία και τυπογραφεία.

Επικρατεί η άποψη ότι προκαλούν καρκίνο και μεταλλάξεις. Είναι επικίνδυνες για το γενετικό υλικό ακόμη και σε συγκεντρώσεις που προκαλούν οξεία τοξικότητα.

Βαριά μέταλλα

Λόγω της τεράστιας «αποβολής»

τους στη ρύπανση του περιβάλλοντος, η αναφορά στα βαριά μέταλλα θα γίνει σε ξεχωριστή εργασία σε επόμενος τεύχος.

Βιβλιογραφία

1. BIBLIOGRAPHISCHES INSTITUT MANNHEIM, DIE UMWELT DES MENSCHEN, MANNHEIM 1974.

2. BUNDESMINISTERIUM DES INNEN, WAS MAN ÜBER UMWELTSCHUTZ WISSEN SOLLTE, BONN 1980.

3. EHRLICH)EHRPICH)HOLDREN, HUMANÖKOLOGIE BERLIN - HEIDELBERG - NEW YORK 1975

4. E.P.Y.E.A. Το περιβάλλον και η προστασία του, Αθήνα 1977.

5. LEHOVEC OTTO, LANDSCHAFTSÖKOLOGIE UND UMWELTSCHUTZ, FRANKFURT)M, 1980.

6. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου για τη ρύπανση του περιβάλλοντος, Θεσ/νίκη 21—25-9-1981.

7. SCHLIPKÖTER, HANS - WERNER - GOETTERT, LIESEL, KEL-

LNER, KARL - HEINZ, IM BUCH FÜR PLANUNG GEWELTUNG UND SCHUTZ DER UMWELT, (BUCHWALD)E)HARD, MÜNCHEN - BERN - 1978.

Γ' ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΕΝΤΟΜΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Θεσ/νίκη 9—11 Οκτ.

Σύμφωνα με σχετική ανακοινωθήκη αποφασίσθηκε για πρώτη φορά η οργάνωση Εντομολογικού Συνεδρίου στη Θεσσαλονίκη.

— Την οργανωτική επιτροπή αποτελούν: 1) Ο Δρ. Στέργιος Παπαδόπουλος πρόεδρος, 2) Δρ. Δημήτρης Πρωφύτου αντιπρόεδρος, 3) Δρ. Γεώργιος Σαθάπουλος Γεν. Γραμματέας, 4) Χρήστος Παπαδόπουλος, 5) Δρ. Λουκία Αργυρίου μέλος και Νικόλαος Αδελφός μέλος και Πασχάλης Χαριζάνης.

Πληροφορίες Δρ. Στέργιος Παπαδόπουλος, Ινστιτούτο Προστασίας Φυτών Θεσσαλονίκης 541 10 Θεσσαλονίκη. Τηλ. 031/471.5266.498 οικία.

Η μάχη της Σιουμπανίτσας

(Συνέχεια από τη σελίδα 151)

59. Εννοεί την συμμαχία μεταξύ Βουλγάρων και Ρουμανιζόντων κομιτατζήδων
60. Υπαξιοματικούς
61. Τσάγκεζι (βλ. παραπομπή 5)
62. Εννοεί τον Σπύρο Σπυρομήλιο (Μπούα - Αθάλη)
63. Οδηγοί καλούνταν οι προπορευόμενοι ανιχνευτές, γνώστες του εδάφους και των τοποθεσιών, στρατολογούμενοι από τον εντόπιο πληθυσμό
64. Πόδοι (Πότι): Φλαμουριά, σήμερα. Χωριό στον νομό Πέλλας
65. Μεσημέρι: Χωριό στο νομό Πέλλας
66. Τα σποσιωπητικά τέθηκαν από τον Κ. Μαζαράκη
67. Δυσανάγνωστο
68. Στην έκθεση αυτή μεταξύ των άλλων, αναφέρονται και οι Ναουσαίοι οδηγοί (του σώματος Μαζαράκη) Τσοχάρης (Τσιουχάρης) και Επαμεινώνδας Γκαρνέτας. Για τον τελευταίο, μάλιστα, υπάρχει και σημείωση του Κ. Μαζαράκη (στην ίδια έκθεση), ότι πληγώθηκε στην μάχη της Σιαμπανίτσας.

Η σχέση του «Δόν Κιχώτη» του Μ. Θερβάντες και του «Όνοματος του Ρόδου» του Ουμπέρτο Εκο

Σημείωση: Λόγω του ενδιαφέροντος αναδημοσιεύουμε από το περιοδικό «Διαβάζω»: Αφιέρωμα στον Θερβάντες «Δον Κιχώτης» τεύχος 176 1987 σελ. 54—55, σχετική επιστολή του συνεργάτη μας κ. Γιώργου Χιονίδη που εστάλη στο εν λόγω περιοδικό.

-Η ΝΙΑΟΥΣΤΑ-

Προ καιρού λάδαμε την παρακάτω επιστολή του κ. Γιώργου Χιονίδη με την οποία μας εντοπίζει επισημασιές που φαίνονται: στο έργο του Ουμπέρτο Έκο «Όνομα του Ρόδου» από τον «Δον Κιχώτη» του Θερβάντες. Έχοντας προγραμματίζει την κυκλοφορία ενός αφιερώματος στον Θερβάντες προτιμήσαμε να καθυστερήσουμε τη δημοσίευση της επιστολής ώστε να συμπεριληφθεί σ' αυτό, γιατί θεωρούμε ότι: εξ αντικείμενου προσθέτει ένα ακόμη στοιχείο για τον μεγάλο Ισπανό συγγραφέα.

«Διαβάζω».

Αγαπητό «Διαβάζω»

Παρακολουθώ, και εγώ, εδώ και δύο χρόνια, τα αλληπάλληλα δημοσιεύματα στα ελληνικά περιοδικά, για το (ιστορικό - αστυνομικό) μυθιστόρημα του Ιταλού πανεπιστημιακού καθηγητή της Σημειωτικής Ουμπέρτο Έκο, που εκδόθηκε και στα ελληνικά, με τον τίτλο «Το όνομα του ρόδου». Με την ευκαιρία δε του αφιερώματός σας στον Ουμπέρτο Έκο, αξίζει να σημειωθούν και τα εξής: Μ' εκπλήσσει το πλήθος των σχετικών δημοσιευμάτων και κυρίως οι αμφιλεγόμενες και πολυποίκιλες κρίσεις, ή, περισσότερο, η προσπάθεια που γίνεται για την ανίχνευση του σκοπού, των προθέσεων, των μορφών, των πηγών κ.τ.λ. του συγγραφέα.

Δεν επιθυμώσα, καταρχήν, να

εμπλακώ σε τούτες τις πνευματικές κονταρομαχίες και αν αποφάσισα, τελικά, να σας γράψω, είναι για να επισημάνω και γραφτά μια διαπίστωση που έκαμα τυχαία, μια και συνέπεσε να διαβάσω και τα δύο (στον τίτλο αναφερόμενα) βιβλία, του Μ. Θερβάντες και του Ουμπέρτο Έκο, σε μικρό χρονικό διάστημα και έτσι —όπως ήταν επόμενο— διαπίστωσα τις υπάρχουσες μερικές ομοιότητες:

Υπάρχει —όπως είναι γνωστό— η δίτομη έκδοση στα ελληνικά του κλασικού μυθιστορήματος του Μιχ. Θερβάντες ο «Δον Κιχώτης», σε μετάφραση και με πρόλογο του Κ. Καρθαίου (και της Ιουλίας Ιατρίδη, από τη σελ. 262 κε. του Β' τόμου), που κυκλοφόρησε από το βιβλιοπωλείο της «Εστίας» (χωρίς ένδειξη του χρόνου της εκδόσεως - εκτυπώσεως).

Πρόσεξε, λοιπόν, διαβάζοντάς το, ότι και ο Θερβάντες κάμνει αναφορά στον Αριστοτέλη (βλ. τις σελ. 30, 34 και 38 του Α' τόμου), όπως, δηλαδή και ο Έκο (σελ. 97, 104, 124, 151—53 και 619—620, της ελληνικής εκδόσεως), επίσης δε και χρήση λατινικών προτάσεων ή εκφράσεων της Αγίας Γραφής (κυρίως στο Β' τόμο), όπως, άλλωστε συμβαίνει και σ' άλλα «μεσαιωνικά» μυθιστορήματα.

Εκείνο, όμως, το οποίο με εντυπωσίασε είναι ότι και ο Μ. Θερβάντες χρησιμοποιεί το ίδιο φανταστικό περιστατικό (βλ. το 2ο βιβλίο, κεφάλαιο ΙΧ, σελ. 91—93 του Α' τόμου της ελληνικής εκδόσεως) για —δήθεν— απόκτηση από μέρους του, στην

αγορά του Τολέδο, διαφόρων παλιών χαρτιών, που αγόρασε από ένα μικρό παιδί (γιατί είχε τη μονία του συλλέκτη - ερευνητή) και ότι έτσι έπεσε στα χέρια του και μια φυλλάδα, που ήταν γραμμένη στα αραβικά και περιείχε το ιστορικό του Δον Κιχώτη από τη Μάντσα, γραμμένη από τον Άραβα ιστορικό Σεήτ Χαμίτ Μπενεγγελη, που, βέβαια, είναι ανύπαρκτο πρόσωπο και αποτελεί δικό του ψευδώνυμο - εφεύρημα.

Τη μετάφραση του αραβικού κειμένου —γράφει ο Θερβάντες— ότι την έκανε ένας Μαυριτανός και για το σκοπό αυτό τον πήγε «στο μοναστήρι της μεγάλης εκκλησίας», για να γίνει δηλαδή η μεταφραστική εργασία α πρόσκοπτα και γρήγορα.

Και έτσι, ύστερα ο Μιχ. Θερβάντες μπόρεσε —δήθεν— με τη μετάφραση της φυλλάδας τούτης να γράψει το προαναφερόμενο περίφημο μυθιστόρημά του, που πρωτοτυπώθηκε το 1605 (ο Α' τόμος) και το 1615 (ο Β' τόμος).

Είναι γνωστό (βλ. και όσα γράφει ο Κ. Καρθαίος στη σελ. 92, του Α' τόμου, όπως και στην αρχή του βιβλίου «Ο Εξώστης» του Νίκου Καχτίπη και στα μυθιστορήματα - διηγήματα άλλων Ελλήνων και Ξένων, παλιών και νέων συγγραφέων) ότι συνηθιζόταν (και) παλιότερα να χρησιμοποιείται ένας φανταστικός συγγραφέας και ένα ανύπαρκτο χειρόγραφο ή βιβλίο του ως —δήθεν— πηγή για το γράψιμο ενός άλλου βιβλίου από ένα σύγχρονο συγγραφέα, μα νομίζω ό-

(Συνέχεια στη σελίδα 174)

Απόδοση 4 ποικιλιών μηλιάς σε διάφορα υποκείμενα

Σε προηγούμενα τεύχη του περιοδικού «Νιάουστα» (τεύχος 33, 41) δημοσιεύθηκαν εργασίες αναφορικά με την παραγωγικότητα 4 ποικιλιών (MUTSU, IMPERIAL, GRANNY SMITH, GOLDEN) σε 4 υποκείμενα (2 μέτριας ζωηρότητας: MM 106, M 7 και 2 ζωηρά: MM 104, MM 109) από πειραματικό εγκατεστημένο στο Ινστιτούτο Φυλλοβόλων Δένδρων.

Σήμερα δημοσιεύονται τα στοιχεία της φετινής χρονιάς καθώς και το σύνολο των αποδόσεων 7 ετών.

Τα συμπεράσματα είναι αξιόλογα (βλ. πίνακες 1—4). Σ' όλα τα υποκείμενα προηγούνται οι ποικι-

λίες GOLDEN DELICIOUS (Γκόλντεν Ντελίτσιους) και MUTSU (Μουτσού), ακολουθεί η GRANNY SMITH (Γκράνυ Σμιθ) και τελευταία η IMPERIAL (Ιμπεριάλ) η οποία εμφάνισε σημαντική παρενιαυτοφορία (μερικά δένδρα δεν είχαν καθόλου καρπούς).

Καρπούς πρώτης ποιότητας εμπορίας είχε σ' όλα τα υποκείμενα η Μουτσού με μέσο βάρος καρπών 260 γρ., ενώ το μέσο βάρος της Γκόλντεν Ντελίτσιους ήταν 178 γρ., της Γκράνυ Σμιθ 193 γρ. και της Ιμπεριάλ 205 γρ. (περιορισμένος αριθμός καρπών).

Αναφορικά με τα δένδρα με την μεγαλύτερη παραγωγικότητα (πρω-

ταθλητές) κατά ποικιλία και υποκείμενο (βλ. πιν. 5—8 η Γκόλντεν Ντελίτσιους προηγείται σε βάρος στο MM 106 (184.57 κγρ.) και στο MM 109 (184.88 κγρ.), με μικρό

**Της Χαρίκλειας
Σπινθηροπούλου
Γεωπόνου**

**Συνεργασία
Δημ. Κατοσιγιώργου**

τερο όμως μέγεθος καρπών (166 και 178 γρ. αντίστοιχα) ενώ η Μουτσού στο M 7 (130.68 κγρ.) και στο MM 104 (173.7 κγρ) με μέγεθος καρπών 290 και 253 γρ. αντίστοιχα.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 1

ΥΠΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: MM 106 (φύτευση 1980)
Μέσος όρος απόδοσης σε Κγρ/δένδρο (8 δένδρα/ποικιλία)

Ποικιλία	Ετος 1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	Σύνολο 7 ετών
IMPERIAL	1.97	1.50	13.60	3.78	15.05	39.62	17.46	92.98
GOLDEN DEL.	4.90	4.80	42.90	30.33	72.25	42.58	120.86	318.62
G. SMITH	0.30	2.15	8	11.10	44.65	36.41	60.44	163.05
MUTSU	3.20	3.36	31.30	32	45.90	58.83	81.31	255.90

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 2

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ: M 7 (φύτευση 1980)
Μέσος όρος απόδοσης σε Κγρ/δένδρο (16 δένδρα/ποικιλία)

Ποικιλία	Ετος 1982	1983	1983	1984	1985	1987	1988	Σύνολο 7 ετών
IMPERIAL	0.27	2.32	10.94	4.82	9.81	24.66	18.16	70.98
GOLDEN DEL.	1.15	1.63	28.82	24.84	65.34	35.41	82.36	239.55
G. SMITH	1.20	2.80	14.26	10.80	25.13	48.93	44.62	147.74
MUTSU	0.50	2.21	30.64	26.05	50.18	54.37	70.08	234.03

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 3

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ: MM 104 (φύτευση 1979)
Μέσος όρος απόδοσης σε Κγρ/δένδρο (8 δένδρα/ποικιλία)

Ποικιλία	Ετος 1982	1983	1983	1984	1985	1987	1988	Σύνολο 7 ετών
IMPERIAL	1.08	3.77	14.89	4.99	6.75	64	0.6	95.42
SKYLINE*	0.08	5.98	28.09	4.47	14.56	45	13.02	111.2
G. SMITH	2.04	5.57	21.94	10.57	40.38	58	62.025	200.525
MUTSU	1.14	9.57	47.94	37.90	86.74	57.5	133.83	374.02

*IMPERIAL (Ιμπεριάλ) και SKYLINE (Σκαϊλάιν) είναι κλώνοι της RED DELICIOUS (Ρεντ Ντελίτσιους)

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 4

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ: ΜΜ 109 (φύτευση 1979)

Ποικιλία	Μέσος όρος απόδοσης σε Κγρ/δένδρο (8 δένδρα/ποικιλία)							Σύνολο 7 ετών
	Ετος 1982	1983	1983	1984	1985	1987	1988	
IMPERIAL	0.50	4.16	25.85	5.18	11.93	61.5	4.08	113.4
GOLDEN DEL.	7.28	23.75	48.37	62.32	73.87	75	101.1	391.69
G. SMITH	2.76	7.14	28.25	13.16	36.30	63	75.44	226.46
MUTSU	3.34	8.15	41.12	30.28	65.83	75.5	126	350.22

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 5

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ: ΜΜ 106

Ποικιλία	Δένδρα με τη μεγαλύτερη παραγωγικότητα/ποικιλία (πρωταθλητές)	
	Απόδοση σε Κγρ/δένδρο	Μέσο βάρος καρπών σε γρ.
IMPERIAL	57.5	168
GOLDEN DEL.	184.57	166
G. SMITH	94.33	179
MUTSU	142.16	276

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 6

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ: Μ 7

Ποικιλία	Δένδρα με τη μεγαλύτερη παραγωγικότητα/ποικιλία (πρωταθλητές)	
	Απόδοση σε Κγρ/δένδρο	Μέσο βάρος καρπών σε γρ.
IMPERIAL	66.04	237
GOLDEN DEL.	123.27	191
G. SMITH	69.17	165
MUTSU	130.68	290

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 7

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ: ΜΜ 104

Ποικιλία	Δένδρα με τη μεγαλύτερη παραγωγικότητα/ποικιλία (πρωταθλητές)	
	Απόδοση σε Κγρ/δένδρο	Μέσο βάρος καρπών σε γρ.
IMPERIAL	1.77	220
GOLDEN DEL.	67.87	163
G. SMITH	87.72	183
MUTSU	173.7	253

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 8

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ: ΜΜ 109

Ποικιλία	Δένδρα με τη μεγαλύτερη παραγωγικότητα/ποικιλία (πρωταθλητές)	
	Απόδοση σε Κγρ/δένδρο	Μέσο βάρος καρπών σε γρ.
IMPERIAL	20.31	271
GOLDEN DEL.	184.88	178
G. SMITH	117.91	172
MUTSU	170.36	207

ΔΕΝΤΡΟΚΟΜΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

1. Νηματώδεις - προσβολές στην Ακτινιδιά

Οι νηματώδεις που παρασιτούν στα φυτά είναι μικροσκοπικοί σκώληκες, σχήματος επιμήκους κυλινδρικοί και μήκους 0,2 - 10 χιλιοστά του μέτρου. Βρίσκονται είτε ελεύθερα, είτε εντός των ριζών των παρασιτούμενων φυτών. Οι ζημιές που προκαλούνται από αυτούς θεωρούνται πολύ σημαντικές.

Οι νηματώδεις είναι υδρόφιλοι και ζούν πάντα σε υγρό περιβάλλον ή σε λεπτό υδατικό στρώμα. Στο έδαφος ζούν συνήθως μέχρι 40 εκατοστά, μπορούν να θρεθούν και σε μεγαλύτερα βάθη. Μετακινούνται

αργά και μπορούν να διανύσουν από ένα μέχρι λίγα μέτρα το χρόνο. Διασπείρονται όμως εύκολα με το νερό, τον αέρα, τα κατοικίδια ζώα, τα γεωργικά εργαλεία, τα διακινούμενα γεωργικά προϊόντα κλπ.

Του Οδ. Ντινόπουλου

Στους νομούς Πιερίας, Ημαθίας και Ξάνθης, θρέθηκα ότι δύο είδη νηματίων προσβάλλουν την ακτινιδιά και ανήκουν στο γένος MELOIDOGYNE και M. HALPA και M. JAVANICA.

Τα συμπτώματα που αναπτύσσονται στα φυτά από προσβολές νηματιωδών είναι αρκετά χαρακτηριστικά, όπως μικρά και λίγα φύλλα μικρή βλάστηση, γενικά μαραζιά φύλλων και τελικά ξήρανση αυτών. Το φυτό μένει καχεκτικό και η παραγωγή μειώνεται ποσοτικά και ποιοτικά. Οι ρίζες των φυτών που έχουν προσβληθεί από νηματώδεις του γένους MELOIDOGYNE διακρίνονται από τους χαρακτηριστικούς ριζοκόμβους (φαινόδια εξογκώματα), που φέρουν και μέσα στους οποίους ζουν τα άτομα του νηματιώδη.

2. Πως καταπολεμούνται οι νηματώδεις στην Ακτινιδιά

α) Στο φυτώριο

Το εδαφικό μίγμα που προορίζεται για την ανάπτυξη των φυταρίων, πρέπει να απολυμαίνεται με βρωμιούχο μεθύλιο ή άλλα νηματοκτόνα. Αν παραλειφθεί η απολύμανση αυτή, είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί για την απολύμανση του μείγματος, χώματος και των μηχανημάτων στα σακκούλάρια ένα από τα επόμενα νηματοκτόνα, OXAMYL (VYDATE I, 1 Κυβ. εκατοστό/σακ.), ALDICARB (TEMIK 10 G σε δόση 3 γρ./σακ., ETHOPROP (MOCAP 10 G σε δόση 8 - 10 γρ./σακ. ή PHENAMIPHOS (NEMACUR 10 G, σε δόση 8 - 10 χιλ./μλ/στρ.) ή NEMACUR 40 EC σε δόση 3 - 3,5 κιλά/στρ.

Η απολύμανση των φυταρίων που θέρσκονται σε πλήρη λήθαργο μπορεί να γίνει επίσης με βρωμιούχο μεθύλιο σε δόση 40 γρ./σε κυβικό χώρου για μια ώρα (Παλούκης, εργασία υπό δημοσίευση). Τα τυχόν προσβεβλημένα νεαρά φυτά, πρέπει

να καταστρέφονται οπωσδήποτε.

β) Πριν από την εγκατάσταση της φυτείας

Συστήνεται η εμφόπιση των ριζών των μεταφυτευμένων νεαρών φυτών σε διάλυμα ETHOPROP (MOCAP) 0,1% για μία ώρα σε θερμοκρασία 18° C. καθώς και η απολύμανση του εδάφους με ένα από τα γνωστά νηματοκτόνα, ALDICARB (TEMIK 10 G σε δόση 10 χιλιογράμια/στρ., 1,3 DICHLOROPROPANE (TELONE II σε δόση 20 - 30 λίτρ./στρ.), METHAM SODIUM (VAPAM σε δόση 10 - 40 λίτρ./στρ.), PHENAMIPHOS (NEMACUR 10G σε δόση 10 - 15 χιλιογράμια/στρ. ή NEMACUR 40 EC σε δόση 3 - 5 λίτρ./στρ.). Από αυτά, το TELONE II εφαρμόστηκε προφυτευτικά σε καλλιέργεια ακτινιδιάς στην περιοχή Κατερίνης. Πριν από την εφαρμογή του, το χωράφι είχε οργωθεί και φιλοχωματιστεί. Η έγχυση του νηματοκτόνου γίνεται με ειδικούς εγγυ-

τήρες. Το TELONE II συστήνεται να χρησιμοποιείται όταν η θερμοκρασία του αέρα κυμαίνεται από 15 έως 27° C, δηλαδή το φθινόπωρο ή νωρίς την άνοιξη, τρεις εβδομάδες τουλάχιστο πριν από τη μεταφύτευση των νεαρών φυτών ακτινιδιάς.

γ) Σε εγκατεστημένη φυτεία

Για την καταπολέμηση μπορούν να εφαρμοστούν (γύρω από τον κορμό) τοπικά το OXAMYL (VYDATE I) 10 G σε δόση 15 γραμ./σε τετραγωνικό ή το ALDICARB (TEMIK 10 G σε δόση 10 γραμ./τετραγωνικό), αυτό όμως τον πρώτο χρόνο της καλλιέργειας γιατί αργότερα είναι δυνατό να παρασπασθούν υπολείμματα στο προϊόν ή ακόμη, το ETHOPROP (MOCAP 10 G σε δόση 25 - 30 γραμ./τετραγωνικό ή MOCAP 72 EC σε δόση 3 - 4 κυβικά εκατοστά/το τετραγωνικό ή, τέλος, το CARBOFURAN (CURATER 10 G ή FURADAN

10 G σε δόση 10 γραμ./τετραγωνικό. Επίσης σε δύο λωρίδες πλάτους 35 - 40 εκατοστά, εκατέρωθεν της γραμμής φύτευσης, μπορεί με ψεκασμό NEMACUR 40% EC σε ποσότητα 2,5 - 5,0 κυβικά εκατοστά ανά τρέχον μέτρο και με τόσο νερό όσο απαιτεί ο τύπος του εδάφους.

Ακόμη, αντί των παραπάνω απολυμάνσεων, μπορεί να γίνει ενσωμάτωση στο έδαφος και σε βάθος 10 - 15 εκατοστά PHENAMIPHOS

(NEMACUR) σε δόση 1,5 - 3 λίτρα στο στρέμ., σε δύο διαδοχικά έτη τουλάχιστο. Κατάλληλες εποχές για την εφαρμογή αυτή θεωρούνται οι περίοδοι: Απριλίου - Ιουνίου και Σεπτεμβρίου - Νοεμβρίου, όταν η θερμοκρασία του εδάφους είναι υψηλότερη των 10° C (Καλύτερες θερμοκρασίες θεωρούνται οι μεταξύ 15 και 25° C, οπότε εκκολάπτονται τα αυγά των νηματωδών και η θανάτωση των νεαρών ατόμων είναι ευκολότερη) Αν τα φυτά ήμεις, βρί-

σκονται σε παραγωγή, η εφαρμογή δεν θα πρέπει να γίνεται σε διάστημα μικρότερο των τριών μηνών από το χρόνο συγκομιδής. Συνεπώς, στην περίπτωση αυτή μόνον η πρώτη από τις παραπάνω δύο περιόδους προσφέρεται ως κατάλληλη (περιλήψη από το βιβλίο που θα κυκλοφορήσει προσεχώς, ΑΚΤΙΝΙΔΙΑ ΤΟ ΦΥΤΟ, Η ΚΑΛΙΕΡΓΕΙΑ ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ. Των Στρ. Σ. Παλούκη και Οδ. Παν Ντινόπουλου).

3. Συσκευασία των καρπών

Κάποτε κι' εμείς πρέπει να ασχοληθούμε με την συσκευασία των καρπών. Στις προηγμένες χώρες η συσκευασία των καρπών έχει γενικευθεί. Σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, εν όψει μάλιστα του ελεύθερου ανταγωνισμού που θα

κεί να είναι άριστης ποιότητας και καλής εμφάνισης, επιβάλλεται να παρουσιάζονται στην αγορά κατά τρόπο εντυπωσιακό και ελκυστικό. Το προϊόν που διατίθεται στην αγορά προς πώληση, πρέπει να πείθει τον αγοραστή.

κής και βιοτεχνικής προέλευσης. Εναπόκειται πλέον στο δημιουργικό μυαλό του Έλληνα να επινοήσει μορφές και τρόπους τυποποίησης αγροτικών προϊόντων. Η πράξη, θα δείξει, ανάλογα με το είδος των οπωροφόρων, ποιά μορφή συσκευασίας θα υιοθετηθεί.

Το μέγεθος των μέσων συσκευασίας, ασφαλώς καθορίζεται, από την συνεκτικότητα της σάρκας του ώριμου καρπού, από την φύση της επιδερμίδας και από την προσδοκώμενη αξία του καρπού. Οι καρποί, όπως τα ροδάκινα, των οποίων τα κυτταρικά τοιχώματα καθίστανται λεπτά, όσο προχωρεί η ωρίμανσή τους και όπως είναι φυσικό, μολυπίζονται στο στάδιο αυτό, πρέπει να συσκευάζονται σε θήκες πλαστικές και σε μία στρώση. Έτσι λοιπόν οι ευρισκόμενοι στον πυθμένα καρποί δεν συνθλίβονται από το βάρος των υπερκειμένων καρπών, προπαντός στις περιπτώσεις εκείνων των καρπών που πρόκειται να μεταφερθούν σε μεγάλες αποστάσεις.

Το είδος των χρησιμοποιούμενων μέσων συσκευασίας προσδιορίζεται κατά περιστάσεις, ανάλογα με τα διαθέσιμα υλικά, λαμβάνοντας φυσικά το κόστος κατασκευής τους. Σήμερα στην αγορά βλέπει κανείς, ακόμα και στα μανάβικα της γειτονιάς, πορτοκάλια να συσκευάζονται σε χαρτοκουδύτια ή σε δίχτυα. Ντομά-

Ο παραγωγός Πλάτων Μώκιος. Δίπλα ένα τελλάρο ροδακίνων καλώς συσκευασμένο, καλυπτόμενο από δίχτυ

συμψέει στον χώρο της Ε.Ο.Κ. από το έτος 1992, επιβάλλεται η συσκευασία και η τυποποίηση των καρπών να ολοκληρωθεί κατά τρόπο άψογο. Τελειώνουν τα φέμματα.

Ο καταναλωτής διαλέγει, επιλέγει το προϊόν που αγοράζει και πληρώνει κάτι παραπάνω, αρκεί αυτό να ανταποκρίνεται στις επιθυμίες του. Οι παραγόμενοι καρποί δεν αρ-

Κάθε μορφή συσκευασίας θα περιλαμβάνει καρπούς της ίδιας ποικιλίας, της ίδιας ποιότητας, ίδιας προέλευσης, ομοιομορφους από κάθε άποψη εξεταζόμενους (σχήμα, χρώμα, βάρος). Η ίδια συσκευασία καθορισμένου και σταθερού βάρους, θα έχει την ίδια τιμή για την συγκεκριμένη περίπτωση. Όπως συμβαίνει για τα προϊόντα βιομηχανι-

τες, σταφύλια ή μήλα να είναι περιτυλιγμένα με ζελατίνα κλπ.

Όταν χρησιμοποιούνται κιβώτια, η περιτύλιξη με χαρτί μειώνει την ζημιά, η οποία οφείλεται στην πίεση κατά την διάρκεια της συσκευασίας και στην πίεση που ασκούν οι καρποί των ανωτέρω στρωμαμάτων προς τους καρπούς που βρίσκονται στον πυθμένα του κιβωτίου. Η περιτύλιξη επίσης περιορίζει την εξάπλωση των μικροοργανισμών σήψης από τον ένα καρπό στον άλλο, επειδή το χαρτί (ή άλλο υλικό περιτύλιξης) τους διαχωρίζει.

Θα ήταν παράλειψη να μη αναφέρουμε την τυποποίηση των ροδακίνων που πραγματοποιήσε ο Ναουσαίος παραγωγός Πλάτων Μώκιος. Ένα παράδειγμα προς μίμηση, Συνέχεια στο επόμενο τεύχος.

Η οικογένεια του Πλάτωνα Μώκιου και οι συνεργάτες του, ασχολούνται με τη συσκευασία των ροδακίνων (θέρος 1988)

«Δον Κιχώτης» του Μ. Θερβάντες

(Συνέχεια από τη σελίδα 169)

τι μπορεί να υποστηριχθεί βάσιμα, πως (στη συγκεκριμένη περίπτωση του βιβλίου του Έκο) είναι πιθανό το προηγούμενο, πολύ όμοιο, εφεύρημα του Μ. Θερβάντες να αποτέλεσε μία από τις αφορμές για να καταστρώσει ο Ιταλός καθηγητής ένα παραπλήσιο, φανταστικό ιστορικό χρονικό για τη —δήθεν— ανεύρεση και αγορά, το υστερινό χάσιμο κ.τ.λ. του ανύπρκτου βιβλίου του (συγγραφέα;) αβά Βαλλέ (βλ. σελ. 9—15, «χειρόγραφο φυσικά», της ελληνικής εκδόσεως του βιβλίου του Έκο).

Πρέπει να προσεχθεί, εξάλλου, ότι ο Έκο είχε ως «όνειρο», αρχικά, να δώσει ως τίτλο

του μυθιστορήματός του τον: «Ο Άντσο του Μελκ», δηλαδή να χρησιμοποιήσει ένα κύριο όνομα (όπως έκανε και ο Μ. Θερβάντες), αλλά δεν το αποφάσισε, τελικά, γιατί —όπως έγραψε αλλού— οι Ιταλοί εκδότες σιχαινονται τα κύρια ονόματα (βλ. Ουμπ. Έκο, «Επιμύθιο στο όνομα του ρόδου», μετάφραση Έφης Καλλιφατίδη, Αθήνα 1985, σελ. 10—11 ή με τίτλο «Πώς έγραφα το «Όνομα του ρόδου», μετάφρ. Ζην. Δρακοπούλου, στο περ. «Εποπτεία», τ.χ. 103/1985, σελ. 643 κε.)

Ας καταγραφεί, λοιπόν και η άποψη τούτη ως μια ενδεχόμενα αληθινή εκδοχή στην άλλωστε, πλούσια... Εκο-λογία ή Ονο-

ματοθεματολογία (που επιτείνεται ήδη και από το γύρισμα της σχετικής κινηματογραφικής ταινίας) μήπως και οι ειδικοί και οι ενδιαφερόμενοι ανακαλύψουν κάποια αχτίδα φωτός, σε ένα τουλάχιστο πρόβλημα, γύρω από το πιο γενικό μυστήριο, που άφησε το, οπωσδήποτε, ασυνήθιστο ή και ιδιόρρυθμο (για την επήχη μας), τούτο βιβλίο, του οποίου ο τίτλος περιέχει μεν τη λέξη «ρόδο» (τριαντάφυλλο) το οποίο, όμως, παρουσιάζει πολλά ακάνθια, που δεν επιτρέπουν να το πλησιάσουν και να το ψαχουλεύσουν οι γεμάτοι απορίες θεατές αναγνώστες του...

Με εκτίμηση
Γιώργος Χ. Χιονίδης

Κυκλοφόρησε ένα γεωργικό βιβλίο

Ένα βιβλίο κατατοπιστικό επιστημονικό με χρωματιστές εικόνες

Τι είναι τα κοκκοειδή (ψώρες) και πώς καταπολεμούνται

Δέν πρέπει να λείπει από κανένα αγροτικό σπίτι

ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΠΑΛΟΥΚΗ

Μπορείτε να το προμηθευθείτε από τα γραφεία

του Άγροτικού Συλλόγου Ναούσης

ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΕΩΣ 1000 ΔΡΑΧΜΕΣ

Μόλις κυκλοφόρησε ένα γεωργικό βιβλίο μοναδικό στο είδος του

«ΤΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΦΑΡΜΑΚΑ ΠΟΥ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ»

ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΠΑΛΟΥΚΗ

ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

- Τι περιέχει κάθε «φάρμακο» και πως ταξινομούνται
- Πίνακες κατατοπιστικοί χρήσιμοι και διαφωτιστικοί
- Ένα βιβλίο απαραίτητο για κάθε αγροτική βιβλιοθήκη

ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ 600 Δραχμές

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΕΣ»

1. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ

2 ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΛΗΣ - Ο ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ

3. ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΕΣ

Του Τάκη Μπάϊτον

Μπορείτε να τα προμηθευτείτε από τα βιβλιοπωλεία και

από τα γραφεία του Συλλόγου Αποφοιτών Ναούσης

ΒΕΡΕΟΙΑ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας